

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Martina Trnková

DOMÁCÍ NÁSILÍ VE SPOLEČNOSTI

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Gabriela Munková CSc.

Katedra pracovního práva a práva sociálního zabezpečení

Datum uzavření rukopisu: 31. března 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 25. dubna 2012

Martina Trnková

Poděkování

Děkuji PhDr. Gabriele Munkové CSc., vedoucí mé diplomové práce, za cenné připomínky, účinnou pomoc a její vstřícné jednání při zpracování. Zároveň bych ráda poděkovala mé rodině za nenahraditelnou podporu a Ing. Tomáši Konvičkovi, který mi byl oporou po celou dobu mého studia.

Obsah

Obsah.....	1
Předmluva	4
Úvod.....	6
1 Pojem domácí násilí.....	9
1.1 Rizikové faktory vzniku domácího násilí.....	12
1.1.1 Objektivní skutečnosti zvyšující pravděpodobnost domácího násilí	12
1.1.2 Pachatel domácího násilí	15
1.1.3 Oběť domácího násilí	16
1.1.4 Shrnutí	17
1.2 Definiční znaky domácího násilí.....	17
1.3 Cyklus domácího násilí	18
1.4 Posttraumatická stresová porucha a syndrom týrané ženy	19
1.4.1 Domácí násilí jako prostředí situačních deliktů.....	21
1.5 Násilí	23
1.5.1 Pojem násilí dle Světové zdravotnické organizace	24
1.5.2 Pojem násilí páchané na ženách v mezinárodním kontextu	26
1.6 Formy a druhy domácího násilí	27
1.7 Domácí násilí ve statistikách	29
2 Domácí násilí jako genderový fenomén? Faktory feminizace.....	32
2.1 Feministická hnutí u zrodu myšlenky řešit domácí násilí	32
2.2 Afirmativní akce a proženské aktivity na národní i mezinárodní úrovni	34
2.3 Dědictví Pater familias	40
2.4 Genderová socializace jako dynamický prvek.....	42
2.5 Specifické projevy ženské delikvence.....	44
2.6 Shrnutí	46
3 Intermezzo aneb z rozhovoru o domácím násilí.....	46
4 Krátká historie teorie i praxe ochrany před domácím násilím na území ČR	47
4.1 Legislativní začátky domácího násilí	49
4.2 Legislativa ve jménu prevence před domácím násilím	50
4.3 Inspirace rakouskou úpravou ochrany před domácím násilím	52
4.3.1 Wegweisung; rakouské vs. české policejní vykázání	54
4.3.2 Einstweilige Verfügung; rakouské vs. české soudní vykázání.....	55

4.3.3	Gewaltchutzzentren/Interventionsstellen (rakouská intervenční centra) ..56
4.3.4	Shrnutí57
5	Úloha Policie ČR při řešení domácího násilí58
5.1	Kolize základních práv a svobod při řešení domácího násilí59
5.2	Policejní vykazání61
5.2.1	Vykazání jako faktický úkon61
5.2.2	Obsah a provedení vykazání63
5.3	Metoda SARA.....65
5.4	Řešení domácího násilí ve správním řízení66
5.5	Uplatnění trestního zákoníku v případech domácího násilí.....69
5.5.1	Trestný čin domácí násilí.....70
5.5.2	Trestný čin zabití.....72
5.6	Shrnutí74
6	Pomoc soudů při řešení domácího násilí na území ČR74
6.1	Občanské soudní řízení a domácí násilí75
6.1.1	Soudní vykazání.....76
6.1.2	Ustanovení § 76b OSŘ v praxi78
6.2	Domácí násilí v trestním řízení (uplatnění dispozičního práva oběti)79
6.2.1	Trestně právní kvalifikace usmrcení v rámci domácího násilí81
7	Intervenční centra v ČR82
7.1	Současná právní úprava intervenčních center (IC)83
7.2	Forma služeb IC86
6.3.	Principy sociálních služeb87
6.3.1.	Dobrovolný evropský rámec pro kvalitu sociálních služeb89
7.3	Princip interdisciplinární spolupráce.....90
8	Otázky spojené s domácím násilím (zatím) bez speciální české právní úpravy93
8.1	Násilí na seniorech94
8.2	Děti ohrožené domácím násilím96
8.3	Programy pro pachatele domácího násilí102
9	Budoucnost v řešení domácího násilí v ČR107
9.1	Nový občanský zákoník108
9.1.1	Slabá místa nové soukromoprávní ochrany před domácím násilím109
9.2	Národní akční plán prevence domácího násilí (NAP DN)111
9.2.1	Výtky Výboru pro odstranění diskriminace žen112

9.2.2	Cíle NAP DN	113
9.3	Brzdy rozvoje ochrany před domácím násilím	115
9.4	Shrnutí	116
	Závěr	117
	Seznam zkratek	122
	Bibliografie a internetové zdroje, judikatura aj. prameny	125
	Přílohy	131
	Abstrakt v českém jazyce	134
	English abstract	137
	Název práce v anglickém jazyce	140
	Seznam klíčových slov v češtině	140
	Seznam klíčových slov v angličtině	140

Předmluva

Mou diplomovou práci bych ráda uvedla zdůrazněním skutečností pro nás dnes již samozřejmé do té míry, že mnohdy necítíme potřebu je označovat a vypočítávat. Jedná se o základní lidská práva a svobody. Právo na život, zdraví, na lidskou důstojnost, osobní svoboda, ... Zdají se nám být přirozené a známé. Staly se nedílnou součástí naší kultury, našich životů. Jsou totiž nejen bezzubě deklarované v nepočítané řadě dokumentů různé váhy, jsou přímo vynutitelné, nezcizitelné a ve spíše větší než menší míře realizované. Jsou výdobytkem předešlého století, o kterém se lidstvu v celé jeho historii nemohlo zdát. Jsou však skutečně takovou samozřejmostí?

K podobným úvahám jsem se dostala ve chvíli, kdy jsem se stala svědkem domácího násilí v mé rodině. K pochybnostem a vtíravým otázkám jsem se propracovala, když jsem se na základě podrobného studia snažila pochopit celou problematiku domácího násilí. Pro někoho všední věc může být pro jiného těžko dosažitelným stavem. „*Kdo nezažije zákeřnost násilí v intimním prostředí od těch nejbližších, těžko uvěří a ještě hůře pochopí,*“ neodsuzuji nevěřící kroucení hlavou lidí bez vlastní zkušenosti a bez informací. Stále dokola slýchávám mýty kolující kolem domácího násilí:

„*Asi se jí/mu to líbí, zřejmě to potřebuje.*“

„*Kdyby to bylo tak zlé, odešla/el by.*“

„*Nemá ho/ji provokovat.*“

„*Takový milý člověk, to by neudělal/a.*“

„*To není možné, to by přece někdo musel něco netušit, něco by přece řekl/a.*“

„*Do toho se nemůžeme plést, to je jen mezi nimi.*“

„*Ona není žádná domácí puťka, ta by si to nenechala líbit.*“

„*Žena musí něco vydržet a hlavně udržet rodinu.*“

„*Jenom srab se nechá mlátit od své ženy.*“

Trpělivě se pokouším osvětlit komplikovanost a zrádná úskalí patologie domácího násilí. Výzkumy (v ČR nejrepresentativnější od agentury STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris, a.s. z roku 2006) hovoří o fungující, zvyšující se osvětě a prezentují chvályhodnou obeznámenost široké veřejnosti s problematikou. Z vlastní zkušenosti bohužel zdaleka nemohu potvrdit tak jednoznačný trend a za pravdu mi dává i řada kolegů z praxe, kteří se s předsudky setkávají i v odborných kruzích. Téma je nadále velice tabuizované, přestože se veřejně jednoznačně (a hlasem lidu téměř jednohlasně) odsuzuje.

Cíl této práce je proto mimo jiné totožný s mou neustávající snahou zvyšovat povědomí o domácím násilí. Zdůraznit variabilitu a komplexnost různorodých aspektů psychologických, sociálních a v poslední době konečně právních. Prezentovat široké veřejnosti vůli České republiky chránit ohroženou osobu a zamezit dalšímu násilnému jednání. Odsoudit jakékoliv formy násilí, včetně násilí domácího, a označit je za legitimní téma veřejné diskuse.

Jsem toho názoru, že je zapotřebí změnit atmosféru ve společnosti, kde smysl pro mezilidské vztahy a smysl pro rodinu¹ pomalu opouští přední žebříčky lidských hodnot. Chladné a nekompromisní rozpoložení světa se nutně odráží v charakteru mikroklimat úzkých společenských kruhů, rodin (zaměření společnosti na výkon, nikoliv na ideály, hodnocení podle majetku, neochota plýtvat energií na kultivování vzájemných vztahů kopírovaná vysokou rozvodovostí, to vše se odehrává na pozadí globalizace a ekonomické krize). Ani sebedokonalejší ustanovení tisíců paragrafů nenahradí lidský faktor při jejich uplatňování.

¹ Rodina existovala v různých formách v každé společnosti a vždy fungovala jako základní ekonomická a společenská jednotka. Ohodnocení přínosu rodiny přineslo až 20. století v rámci budování sociálních práv, T. G. Masaryk jako jeden z prvních označil rodinu za socializační jednotku, jejíž role je nezastupitelná.

Úvod

Domácí násilí je celospolečenský problém, který vzhledem ke statisticky doložené míře výskytu a předpokládané vysoké latenci nelze odložit stranou jako okrajový sociálně patologický jev. K takovému (nesprávnému) závěru svádí řada mýtů obestírajících problematiku intimního násilí vůbec a zejména všeobecná představa, že osobu ohroženou domácím násilím lze jednoznačně rozpoznat, stejně jako osobu týrající své bližní.

Cílem této práce je proto vymezit domácí násilí jako velmi široký a složitý sociální, genderový a právní pojem; poslední z uvedeného bude podrobena kritické analýze s poukázáním na slabá místa z praktického hlediska, popř. s úvahami a návrhy de lege ferenda. V tomto kontextu nemůže zůstat stranou inspirace a porovnání české právní úpravy ochrany před domácím násilím s rakouským zákonem *Gewaltschutzgesetz*.

K pochopení specifického problému vznikajícího mezi blízkými osobami je nezbytné vymezit základní znaky domácího násilí, čemuž se věnuje první část této diplomové práce. Účelu dobře poslouží celá řada definic z oblasti sociálních teorií, kriminologie, právní teorie i praxe. Protínají se v několika znacích domácího násilí, které musí být splněny kumulativně: násilí fyzického, psychického nebo sexuálního rázu mezi blízkými osobami (tedy v intimním prostředí, „za zavřenými dveřmi“), dlouhodobost a eskalace útoků jedné osoby na druhou (ataky se tak přirozeně musejí opakovat, a to se stále se zvyšující intenzitou), přičemž mocenské pozice se ve vztahu nikdy nemění (agresor zůstává již navždy agresorem, dokud se ovšem jeho oběť nepokusí z pokřiveného vztahu vymanit).

Komplexní ochrana před domácím násilím zahrnuje pomoc jeho obětem bez rozdílu. Celosvětově, a zejména ve světle evropských dokumentů, je domácí násilí stále chápáno jako podkategorie násilí páchaného na ženách. Faktory feminizace tohoto fenoménu, jejich příčiny a vliv na „širokouhlý“ pohled laické i odborné veřejnosti na domácí násilí, resp. ochranu obětí domácího násilí, budou předmětem zkoumání v druhé části této práce.

Domácí násilí jako právní pojem nemá dlouhou historii a česká legislativa otálela oproti západním zemím až do začátku nového tisíciletí. V tomto kontextu nemůže zůstat opomenuta inspirace českého zákonodárce rakouskou právní úpravou a vymezení základních rozdílů jednotlivých institutů v České republice a Republice Rakousko. Legislativním začátkům ochrany před domácím násilím na území České republiky se pak věnuje první polovina třetí části této diplomové práce. Uvádí okolnosti přijetí prvního (trestněprávního) počinu zákonodárce při ochraně proti domácímu násilí, kterým bylo vymezení skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě v § 215a starého trestního zákona². Legislativci byli zatím s užitím samotného pojmu *domácí násilí* velmi opatrní, to se však pod tlakem zainteresovaných stran (především neziskových organizací pracujících s oběťmi domácího násilí) brzy změnilo a nový zákon na ochranu před domácím násilím od té doby reprezentuje vůli státu postavit se problému domácího násilí čelem, čemuž se věnuje závěr třetí části této práce.

Nová preventivní i restriktivní opatření proti domácímu násilí koncipoval zákon na ochranu před domácím násilím po vzoru zahraniční právní úpravy jako multidisciplinární úkol moci veřejné ve spolupráci s nestátními organizacemi. Ochrana před domácím násilím stojí na třech významných pilířích: Policii České republiky, soudní ochraně a intervenčních centrech. Jednotlivým pilířům se tato práce věnuje v samostatných kapitolách, jsou centrální částí této diplomové práce, neboť jsou pro oběť domácího násilí nejpodstatnější oporou ve smyslu vnější pomoci a intervence. Jejich úkoly a místo v ochraně a prevenci před domácím násilím výborně reprezentují interdisciplinární spolupráci jako základ pomoci obětem domácího násilí i motto „*Když jde o ukončení násilí v rodině, stává se nejvyšším příkázáním tzv. strategie vměšování, neboť pasivita a „nicnedělání“ pomáhá pachateli a nesvědčí oběti*“ (Králičková, a další, 2011).

Závěrečné části této diplomové práce jsou věnovány budoucnosti řešení domácího násilí praktickému i právnímu. Autorka mimo jiné upozorňuje na palčivé otázky (zatím) bez právní úpravy. Co se právních vyhlídek úpravy institutů reagujících na probíhající intimní násilí týká, je nutné pozastavení u nového občanského zákoníku.

² Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů; dne 1. ledna 2010 nahrazen zákonem č. 40/2009 Sb., trestním zákoníkem.

Nejpozději jeho účinností by se totiž domácí násilí jako právní pojem (a ochrana před ním) mělo dočkat soukromoprávní úpravy, bez dalšího se však ani nová speciální ustanovení rodinného práva nestanou dostatečnou satisfakcí této oblasti. Kvůli otázkám praktického řešení domácího násilí jsou v závěru zmíněny cíle Národního akčního plánu prevence domácího násilí na léta 2011-2014, ten mimo jiné zdůrazňuje potřebu osvěty veřejnosti a všeobecné rozšíření nulové tolerance k násilí jako takovému.

Celkové rozpoložení a atmosféra ve společnosti je totiž pevným základem pro další řešení domácího násilí na úrovni ontogenetické – jedince, mikrosystematické – rodiny, exosystematické – školy, úřadů, policie... a makrosystematické – celospolečenské kultury, legislativy, médií... Bez prolnutí osvěty o domácím násilí všemi vrstvami a skupinami veřejnosti (laické i odborné) nenajde svou bezpodmínečně účinnou aplikaci žádné ustanovení sebedokonalejšího počínu zákonodárce.

1 Pojem domácí násilí

Domácí násilí je celospolečenský problém, vyskytuje se mezi lidmi bez ohledu na sociální postavení, vzdělání, bez rozdílu věku a ekonomické situace. Příčiny se případ od případu liší, mění se v místě i čase a nelze je jednoznačně pojmenovat. Obětí se může stát každý a je třeba si tento fakt připustit. Domácí násilí si nelze představit jako hádku, nejedená se o střídavé nebo jednorázové emoční vybuchnutí partnerů ani o tzv. „italskou domácnost“ či „válku Roseových“ (eskalující vzájemné napadání). V takových případech rodinných rozepří, které jsou pochopitelně nežádoucí, ale nevykazující patologické odchylky chování, proti sobě stojí rovnocenní soupeři. *„Více či méně kultivovaná agresivita ve spojení s dalšími intencemi a motivacemi je součástí mezilidských vztahů“* (Násilí z pohledu společenských věd: sborník příspěvků z mezinárodní konference 20.září 2007, 2007 str. 193). Při stresové situaci je přirozené dát průchod svým emocím. Vystupňovaná agresivita nezaostřená na konkrétní subjekt a vyvolaná předchozím zážitkem je problém individuální, pocítil ji na vlastní kůži téměř každý. Oproti tomu je domácí násilí problém vztahový. Jde o dlouhodobý způsob jednání jedné osoby vůči druhé, přičemž drtivá většina literatury opakovaně zdůrazňuje právě neměnné role subjektů. Agrese je zaměřena na konkrétní subjekt, nevyprovokována nepřichází jako reakce, jednoduše se realizuje namísto vztahu. Na jedné straně se objevuje neochvějná pozice agresora a na straně opačné submisivní vystrašená oběť. V lidském vztahu dochází k nerovnováze v moci, kterou nic nevyvažuje, naopak se časem prohlubuje.

Pojem domácí násilí se pozvolna dostává i do české legislativy.³ Legální definici se zákonodárce zatím zdráhá poskytnout, např. z trestně právního hlediska opisuje jev ustanovení § 199 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění zákona č. 306/2009 Sb. (dále jen „trestní zákoník“ nebo „TZ“), kde se mluví o týrání osoby blízké nebo jiné osoby žijící s pachatelem ve společném obydlí. Podrobněji se výkladu samotného pojmu věnuje důvodová zpráva k právní úpravě ochrany před domácím násilím (k zákonu č. 135/2006 Sb.) z 5. listopadu 2004, z níž vyplývá, že se jím rozumí

³ Srov. vývoj právní úpravy zejména po roce 2006 (zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, Metodický pokyn Ministerstva zdravotnictví ZD12/2008, pro postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím, Usnesení vlády České republiky č. 262/2011 (VV), o Národním akčním plánu prevence domácího násilí na léta 2011 až 2014)

„opakované násilné jednání nebo vyhrožování násilným jednáním, v důsledku kterého dochází, nebo hrozí, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, mezi osobami, které jsou či byly spolu v intimním, rodinném či jiném obdobném vztahu a žijí ve společně obývaném bytě nebo domě. V rámci domácího násilí lze jednoznačně identifikovat osobu násilnou i osobu ohroženou, proti níž takové útoky nebo výhrůžky útokem směřují.“⁴ Je zřejmé, že dosah tohoto sociálně-patologického jevu pojal český zákonodárce velmi zešíroka, co do subjektů i jejich vzájemného vztahu. Zvláště ve srovnání se zahraniční úpravou, kde se obvykle setkáváme s užším pojetím.⁵ Domácím násilím ohrožená skupina obyvatel bývá „omezena“ rodinným kruhem, domácího násilí se pak může (legálně, definičně) dopustit pouze manžel nebo příbuzný oběti (Nizozemí, Finsko), nebo intimním vztahem mezi pachatelem a obětí (Velká Británie). Ani v zahraničí však často nejde o definice pozitivního práva, k nalezení jsou v dokumentech neziskových organizací nebo v interních předpisech policie.⁶

I z výše uvedeného vyplývá, že k vymezení a pochopení domácího násilí slouží celá řada terminologicky nejednotných definic. Sousloví *domácí násilí* (angl. *domestic violence*) je hojně používáno především v anglicky psané literatuře. Jak uvádí Voňková, míní se jím zejména násilí mezi partnery současnými nebo minulými, v sezdaném či nesezdaném soužití (Voňková, a další, 2008 str. 15). Králíčková však takové násilí označuje *domestic abuse*, což překládá jako partnerské a manželské násilí čili zneužívání, v nejširším smyslu pojímá právě hojně používané *domestic violence* (Králíčková, a další, 2011 str. 5).

Českou odbornou veřejností, většinou veřejnosti laické i, jak již bylo zmíněno, českým zákonodárcem je domácí násilí chápáno v širším slova smyslu. Blíží se tak německému termínu *násilí v rodině a domácnosti* (*Gewalt in der Familie und näher Umgebung*, v doslovném překladu násilí v rodině a blízkém prostředí) a ve východní Evropě (Polsko, Rusko) ustálenému spojení slov *násilí v rodině* (Bednářová, a další,

⁴Blíže na WWW Poslanecká sněmovna České republiky, Dokumenty, Sněmovní tisky: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=828&CT1=0>>

⁵ Výjimkou je například indický zákon z roku 2005 o ochraně žen před domácím násilím (*Protection of Women from Domestic Violence Act*). Indická definice (v čl. 3 zákona) spočívá v kasuistickém popisu jednání, které je domácím násilím. Odborníky je vytýkáno široké nebezpečí zneužití. (Králíčková, a další, 2011 str. 116)

⁶ Srov. (Čírtková, 2002)

2009 str. 6). V takovém případě lze pod pojem subsumovat násilí nejen mezi partnery, nýbrž i rodičů vůči dětem a naopak, mezi sourozenci, transgenerační konflikty (násilí vnoučete na prarodičích nebo naopak), násilí páchané na seniorech nebo mezi přáteli apod. Zejména z naposledy zmíněné kategorie vyplývá výjimečně široké a v České republice pro oběti velkorysé pojetí domácího násilí. Společným jmenovatelem je však vždy jejich *společná domácnost*⁷, pachatel a oběť tak nemusí být, oproti anglické koncepci či definici Rady Evropy z roku 1985⁸, členy jedné rodiny (Násilí z pohledu společenských věd: sborník příspěvků z mezinárodní konference 20.září 2007, 2007 str. 46). K tomu samotný pojem *rodina* vyvolává z právního hlediska nejasnosti. Zákon o rodině⁹ neobsahuje jeho legální definici, ustanovení § 1 odst. 2 označuje pouze založení rodiny jako jeden z hlavních účelů manželství. Lze tak snad dovodit, že rodina nemůže vzniknout bez manželů? To by v dnešní době hojného počtu nesezdaných párů s dětmi, žijících všech pospolu, těžko obstálo. Poměrně úzkou definici použil v roce 2001 i Český statistický úřad. Při sčítání lidu, domů a bytů byla vymezena rodinná domácnost jako „*soubor osob společně bydlících v jednom bytě na základě příbuzenských vztahů v rámci jedné hospodařící domácnosti*“ (Pikálková, 2004 str. 13). Zákon č. 296/2009 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011, vymezuje v ustanovení § 2 f) pojem *bytová domácnost*, kterou se pro účely sčítání rozumí „*fyzická osoba nebo společenství fyzických osob, bydlících v jednom bytě bez ohledu na druh a délku pobytu, nebo se v rozhodný okamžik v bytě nacházejících*“. Použití posledně zmíněného vymezení by z dosahu definice domácího násilí nevyloučilo násilí ani mezi nesezdanými páry, rozvedenými manželi, partnery, sourozenci apod. Se záměrem obsáhnout všechny možné subjekty ohrožené domácím násilím je možná nejvýstižnější termín *násilí v intimních vztazích* (Pikálková, 2004 str. 13).

⁷ V daném kontextu „žití v jednom bytě nebo domě“. Pro účely vymezení domácího násilí by pojem domácnost ve smyslu § 115 občanského zákoníku bylo příliš tvrdé.

⁸ „*Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin, nebo opomenutí, spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti*“ Také In (Voňková, a další, 2004 str. 14)

⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 244/2011 Sb. (dále jen „zákon o rodině“ nebo „ZR“)

1.1 Rizikové faktory vzniku domácího násilí

Umění rozpoznat včas rizikovost nežádoucího jednání nebo jevů ve společnosti je cílem řady teorií z oblasti kriminologické, sociologické nebo psychologické. Jejich snaha je podnícena přesvědčením, že případným odhalením potenciálního pachatele, popř. potenciální oběti, deliktů s nejrůznější mírou škodlivosti pro společnost (morální, správní a samozřejmě trestněprávní delikty) by bylo možné na něj včas zapůsobit, resp. preventivně zasáhnout (nejen nástroji moci veřejné, ale např. psychosociální terapií, zprostředkováním školení pro zvýšení kvalifikace nebo prostým poskytnutím informací) a zamezit tak společensky škodlivým následkům, ke kterým by jistě bez intervence došlo.

Pro účely domácího násilí se zkoušely aplikovat výsledky již více či méně osvědčených teorií, které se zaměřují buď na osobu pachatele, nebo zkoumají vlastnosti oběti, anebo pracují s determinací prostředím a objektivní situací, ve kterých se jedinci ocitají.

1.1.1 Objektivní skutečnosti zvyšující pravděpodobnost domácího násilí

Odborníci se shodují, že zejména nerovnost pohlaví, resp. genderová nerovnost, je význačným rizikovým faktorem, který se uplatňuje především v rámci partnerského násilí (Králičková, a další, 2011 str. 7). Společensky jinak vnímané postavení muže a ženy zároveň podporuje šíření mýtů o domácím násilí a přispívá k feminizaci celého jevu. Sociologické teorie vysvětlují domácí násilí podobně jako feministické přístupy, tedy že jde o produkt „typicky mužské společnosti“ (Ševčík, a další, 2011 str. 34).¹⁰

Významným činitelem zvyšujícím pravděpodobnost výskytu domácího násilí může být existence domácího násilí v orientační rodině¹¹.

„Násilí je způsob života, který začíná doma, rozšiřuje se do ulic a ovlivňuje život každého z nás.“¹²

¹⁰ Problematice se dále věnuje kapitola 2.

¹¹ „V orientační rodině, do které se dítě narodí, získává základní sociální zkušenosti.“ (Bednářová, a další, 2009 str. 18) Orientační rodina je pro každého jedince základem správné socializace a identifikace a její primární funkce je sociálně-výchovné působení.

Pokud otec nebo matka, popř. jiné osoby, které u dítěte tuto roli zastávají, užívá násilí a druhý partner se mu bezpodmínečně podrobuje, dítě se na takový společenský vzorec adaptuje a v dospělosti přirozeně napodobí chování svých rodičů (Bednářová, a další, 2009). Je prokázáno, že děti prožívající domácí násilí byt' „jen“ v pozici svědka jsou jako adolescenti i dospělí náchylnější k patologickým odchylkám chování v intimních vztazích. Chlapci - muži projevují naučené násilné sklony svého otce (vlastního, nevlastního, pěstouna..., tj. osoby sehrávající mužskou roli v orientační rodině), prakticky neumí prožívat vztah se ženou jinak, než jak to viděli ve své rodině postižené domácím násilím. Násilí se stává formou komunikace, normou a obsahem vztahu. Dívky – ženy zase přebírají podřízený postoj své matky a neumí adekvátně reagovat na přicházející agresí. Jsou (sociálně) naučené, že násilí vůči ženě je jedním z nevyhnutelných aspektů vztahu s mužem. Dívky pak mohou mít patologicky zkreslený přístup k jakékoliv mužské postavě v jejich životě (počínaje otcem, bratrem, přes učitele, zaměstnavatele a konče životním partnerem) a podvědomě odmítat navázat partnerský vztah, neboť ten je pro ně synonymem napětí a stresu. Paradoxně snáze udrží intimní kontakt s násilným mužem, na jehož chování umí reagovat přirozeně - tak, jak to viděly u své matky, oběti domácího násilí. Rodina je nejdůležitějším, ale ne jediným socializačním faktorem, významně mohou na jedince působit také škola, vrstevníci, zájmové skupiny nebo média (Ševčík, a další, 2011 str. 12), proto se samozřejmě výše uvedené nedá paušalizovat. Každý člověk je individuum, které se vyrovnává s prožíváním násilí všech podob nejrůznějšími způsoby, přesto je nasnadě jednoznačně podotknout, že rodina s domácím násilím není společenstvím radosti, jakým by v ideálním případě měla být.

Odborníci dále uvádějí rizikové faktory jako nezaměstnanost, etnická odlišnost, nízké vzdělání, zneužívání alkoholu a drog nebo chudoba (Králičková, a další, 2011). K takovým závěrům se však nelze přiklánět, možná se jen pozastavit u uváděné nezaměstnanosti jako možné příčiny domácího násilí. Vzhledem k tomu, že jednou z forem domácího násilí je sociální izolace¹³, je jasné, že její součástí bude i zamezení pracovním a kolegiálním kontaktům oběti (násilník jí jednoduše nedovolí chodit do práce). Dále s ohledem na následky domácího násilí devastující psychickou integritu

¹² Roy, M. *Battered Woman*, New York: Van Nostrand Reinhold, 1977, In (Ševčík, a další, 2011 str. 35)

¹³ Blíže v kapitole 1.6

oběti¹⁴ lze vyvozovat její sociální handicap v podobě skrývané bolesti a stresu a jeho negativní vliv na průčeschnost. V těchto případech bude nezaměstnanost oběti jedním z následků domácího násilí. Jako příčina by mohla hrát svou roli u násilníka, jestliže by byla provázena frustrací, stresem a pocitem méněcennosti. Násilí na partnerovi by pak mohlo být prostředkem ke zvýšení sebeúcty. Nezaměstnanost násilníka může také vést ke zvýšené míře konzumace alkoholu, který nezřídka doprovází násilí v rodinném kruhu. Alkohol však sám o sobě není příčinou domácího násilí, Špatenková o něm v této souvislosti hovoří jako o „oblíbeném alibi“ a o tendenci přisuzovat spáchané násilí alkoholu, nikoliv osobě (Ševčík, a další, 2011 str. 63). Stejně jako nezaměstnanost je tak pouhou záminkou, katalyzátorem a následky domácího násilí spíše zhoršuje, nežli vyvolává. Podobnou „službu“ může domácímu násilí a jeho pachateli poskytnout řada dalších faktorů, samozřejmě včetně výše uvedených jako rizikových a dalších možných příčin (např. současný fenomén „zelených vdov“)¹⁵.

Za spouštěče domácího násilí lze na základě výsledků statistik označit i sňatek, těhotenství nebo narození dítěte. Je však zřejmé, že tyto objektivní skutečnosti lze tím méně označovat za příčiny, popř. rizikové faktory partnerského násilí, čím více se objevují jako standardní model sociálního chování muže a ženy. V opačném případě by šlo říci, že příčinou domácího násilí je samotný lidský faktor. Při zamyšlení se však možná vůbec nejedná o tak velkou nadsázku, jak se zdá, neboť mezi zvířaty se podobné chování skutečně dle současných poznatků vědy nevyskytuje. V obecné rovině příčin domácího násilí zmiňuje i Králíčková samotný charakter společnosti, ve které je tolerováno či tabuizováno. Makrosystémová rovina příčin domácího násilí pak zohledňuje, a v současnosti kritizuje, hierarchii hodnot ve společnosti. Klima postmoderní společnosti, která akceptuje výskyt násilí ve veřejných sférách, zobrazuje ho zábavním průmyslem a toleruje jeho projevy při výchově nejmladší generace, je nanejvýš příznivé pro zvýšení incidence domácího násilí. Podobnými závěry však lze uzavřít řadu problematik, nejen hledání příčin domácího násilí.

¹⁴ Ve všech případech domácího násilí se jedná (zároveň) o psychické týrání (Čírtková, 2008), dále srov. výklad v kap. 1.4.

¹⁵ Jedná se většinou o mladé ženy majetných podnikatelů, které žijí v tzv. satelitech, odlehlých aglomeracích bez možnosti společenského vyžití nebo kontaktu. Muži očekávají za poskytnutý luxus vděk a oplátku stoprocentní servis. Čím více jsou ženy (partnerky, manželky) na svých partnerech závislé, tím častěji jsou obětmi šikany a nejrůznějšího omezování. (Voňková, a další, 2008 str. 24)

1.1.2 Pachatel domácího násilí

Povahové zvláštnosti pachatele násilí jsou předmětem zkoumání především psychologických teorií. Vystřídaly biologicko-genetické teorie, které se zaměřovaly na instinkty, dědičnost nebo vliv hormonálních procesů (výše hladiny serotoninu, testosteronu) a vysvětlovaly obecné predispozice ke sklonům k agresivitě, ale nepojímaly ji komplexně, neboť opomíjely okolnosti sociální a kulturní (Ševčík, a další, 2011 str. 33 a násl.).

Nejnovější teorie však dokládají, že pachatelem domácího násilí může být kdokoliv (Králičková, a další, 2011). Kopírují tak výpovědi obětí domácího násilí, statistiky, poznatky pomáhajících organizací i hodnocení zahraničních terapeutických programů pro pachatele domácího násilí (Voňková, a další, 2008 str. 58 a násl.). Bílý kruh bezpečí dle zkušeností ze své činnosti poznamenává, že násilníci pocházejí ze všech socioekonomických, etnických, rasových a náboženských skupin. Přesto lze nalézt jejich společnou charakteristiku: nízká sebeúcta, ale vysoké sebevědomí, slabá funkce ega, neschopnost adekvátně reagovat na stres, víra v tradiční a patriarchální skupinu (Králičková, a další, 2011 str. 9), dominance, potřeba kontroly a moci a absence empatie, altruismu a tolerance (Voňková, a další, 2004 str. 59), extrémní žárlivost, impulsivnost, absence pocitů viny a studu (Voňková, a další, 2008 str. 49 a násl.).

Důležitou charakteristikou pachatele, která prohlubuje závažnost a komplikuje rozpoznatelnost existence domácího násilí, je jeho tzv. dvojí tvář – soukromá a veřejná. Pro okolí se jedinec může jevit jako inteligentní, bezproblémový, přátelský a slušný člověk (viz. mýtus: „*Ten by něčeho podobného nebyl schopen, to by neudělal, je to přece slušný člověk.*“). Za zavřenými dveřmi se pak v jeho rodinném kruhu projevuje druhá část osobnosti, která je kolegům z práce a přátelům skryta. Lze proto dovozovat existenci určitých kontrolních mechanismů, neboť tyranizující chování pachatele domácího násilí je prováděno selektivně, pouze v intimním prostředí. Dle některých kriminologických nebo psychologických výzkumů jde o muže, který si vytvoří svůj vlastní ideální obraz silného, úspěšného muže schopného finančně zabezpečit svou rodinu, přičemž v realu tato kritéria není schopen zcela splnit, a proto propadá frustraci, nespokojenosti se sebou samým, která se „*demonstruje cíleným násilím proti ženě*“

(Voňková, a další, 2008 str. 51). Tento zúžený pohled na věc však vysvětluje pouze jeden druh domácího násilí, partnerské násilí, kdy je násilníkem muž a jeho obětí žena. Všeobecně je proto vhodné charakterizovat pachatele domácího násilí jako manipulátora, pro kterého je násilí nejrůznějších forem prostředkem získání moci a jehož kontrola nad životem oběti je vysoce sofistikovaný systém zakládající se na citovém vydírání, fyzickém ubližování a neschopnosti vlastní sebereflexe.

1.1.3 Oběť domácího násilí

Oběť je centrální pojem viktimologie, vědy zkoumající její roli v genezi deliktu, jehož předmětem se stala. Zabývá se proto osobou oběti, jejím vztahem k pachateli a procesem viktimizace, ale i pomocí a ochranou před dalšími, následnými nežádoucími následky deliktu z pohledu oběti. V problematice domácího násilí se často pracuje s viktimologickými pojmy *primární viktimizace* – kdy je osoba přímou obětí, je jí pachatelem způsobena psychická nebo fyzická újma, *sekundární viktimizace* – která přichází se zpožděním zejména v procesu řešení domácího násilí, jedná se o psychickou újmu, jejíž příčinou je neadekvátní reakce okolí a *terciární viktimizace* – pokud se oběť dlouhodobě nedokáže vyrovnat s traumatizujícím zážitkem (Voňková, a další, 2008 str. 63 a násl.). Na oběti domácího násilí však nelze použít poznatky obecné viktimologie, je nutné vycházet ze specifických výsledků výzkumů fenoménu domácího násilí.

Mezi skupiny nejvíce zranitelné kriminálním jednáním patří ženy, děti a starší lidé (Voňková, a další, 2008 str. 76).¹⁶ Tento všeobecný vzorec viktimnosti¹⁷ lze úspěšně aplikovat i na problematiku domácího násilí, minimálně co se hlášených případů týká. Osoby ohrožené domácím násilím jsou vždy v určitém vztahovém poměru k pachateli (manželé, druh a družka, partneři, děti a rodiče a jiné příbuzenské vztahy, osoby pečující a osoby potřebné atd.) a žijí s ním ve společném obydlí. Oběti se dají třídít, kategorizovat (dle věku, pohlaví, vztahu, stupně viktimizace), ale stejně jako u pachatele domácího násilí prakticky neexistují jasně dané sociální, kulturní či biologické dispozice, díky kterým by se jedinec dal označit jako typická potenciální

¹⁶ Kriminologie je věda zkoumající osobu pachatele.

¹⁷ Tj. predispozice člověka stát se obětí.

obětí domácího násilí. Přestože stále ještě převládá všeobecné povědomí, že obětí domácího násilí se stává introvertní, nesmělá, nesamostatná, submisivní „domácí puťka“¹⁸, jde spíše o popis typických následků domácího násilí a chování příznačné obětí domácího násilí, které již společné znaky vykazují a lze je alespoň v obecném rámci popsat.

1.1.4 Shrnutí

Předpovědět nebo odhadnout, ve které rodině, intimním vztahu nebo obdobném blízkém poměru osob se vyskytne domácí násilí, nelze s jednoznačnou přesností říci v žádném případě. Prohlubujícím zkoumáním možných příčin domácího násilí se jejich obrysy spíše rozostřily a výsledky překonávají stávající teorie poznáním, že „i slušní lidé“ násilí, včetně násilí domácího, páchají.

1.2 *Definiční znaky domácího násilí*

V každém jednotlivém případě probíhá opakující se, dlouhodobé, zpravidla eskalující násilí fyzického, psychického, sexuálního, sociálního nebo ekonomického rázu, které vytváří jednoznačně asymetrický vztah a vede ke stabilnímu rozdělení rolí ve vztahu na násilnou a ohroženou osobu. Přestože takovou definici aplikuje Čírtková (Čírtková, 2008) pouze na násilí mezi partnery, lze ji považovat za velice obecnou. Pochopitelně jednotlivé druhy domácího násilí vykazují svá specifika, vždy však výše zmíněná situace umožňuje násilníkovi udržovat nad obětí téměř neomezené mocenské postavení. Vyvoláním neustupujícího strachu vmanipuluje svou obětí do podřízeného postavení, kterou osoba týraná postupně přijme za vlastní a plní vůli trýznitele s jediným cílem - přežít. Úspěch zaručující metoda, jak ovládnout jinou osobu, je podle Hermana právě „*systematické, opakované způsobování psychického traumatu*“ (Bednářová, a další, 2009 str. 9). Není proto s podivem, že viktimizace v podobě domácího násilí s sebou přináší řadu mentálních a behaviorálních reakcí oběti, jedná se

¹⁸ Dle výsledků výzkumu (STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, a.s., 2006) má podobnou představu o oběti domácího násilí až 68% veřejnosti. Ve srovnání s rokem 2001 je to o sedm procentních bodů více. K nalezení na WWW Bílého kruhu bezpečí: <<http://www.domacinasili.cz/statistiky/>>

však o specifické psychické a fyzické následky, které se u obětí jiné kriminality neobjevují. Tím více je problematika domácího násilí, zejména jednání jeho oběti, pro pozorovatele zvenčí jen těžko srozumitelná.

Přesto lze určit jednotlivé shodné znaky, které musí vztah pro pojmenování situace jako domácí násilí kumulativně vykazovat:

- rozdělení rolí na pachatele a oběť, neměnná asymetrie ve vztahu,
- dlouhodobost, opakování incidentů,
- eskalace, stupňování intenzity útoků,
- neveřejnost, intimita, skrývání.

Ohledně výše uvedených rysů panuje mezi odborníky shoda. Za klíčové je považuje Aliance proti domácímu násilí¹⁹ nebo jsou uvedeny v Metodickém pokynu Ministerstva zdravotnictví pro postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím z roku 2008²⁰.

1.3 Cyklus domácího násilí

Vývoj vztahu naplněného znaky domácího násilí opisuje šroubovici. Každá elipsa přitom prochází třemi body: tenzí, útokem a klidem mezi těmito obdobími - usmiřováním. Růst šroubovice vzhůru značí zvyšující se intenzitu ataků a zužující se průměr šroubovice charakterizuje zmenšující se časové úseky mezi průnikem jednotlivých bodů.

Typický průběh domácího násilí se dá popsat jako zvyšující se napětí ve vztahu, které oběť pocítuje ze strany tyрана, který je jeho výlučným producentem. V tomto

¹⁹ V říjnu 2002 byla na půdě Poslanecké sněmovny založena Aliance proti domácímu násilí (dále jen „APDN“), která se měla zabývat specifickou problematikou domácího násilí a iniciovat změnu legislativy i praxe. Začala šířit osvětu odborné i široké veřejnosti a k naplnění legislativního poslání vznikla v roce 2004 Expertní skupina aliance, jejíž členové vytvořili návrh zákona na ochranu před domácím násilím. V tomtéž roce byl návrh předložen členem APDN Janem Kasalem formou poslanecké iniciativy Poslanecké sněmovně ČR, která jej jednoznačně schválila. Je třeba připomenout, že zaštitění celé akci poskytl pětiletý projekt „Domácí násilí“ společnosti Philip Morris ČR a občanského sdružení Bílý kruh bezpečí. Blíže na WWW domacinasili.cz (Bílý kruh bezpečí): <<http://www.domacinasili.cz/>>

²⁰Nahradil metodické opatření „Postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím“ zveřejněné ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví v částce 3 z dubna roku 2006.

období se ohrožená osoba snaží vyhnout jakémukoliv konfliktu, slepě pečuje o patologický vztah, klidně plní nesmyslné požadavky doufajíc, že tak předejde gradaci tenze v atak. Pocity marnosti, nepochopení a bezmoci eskalují u oběti v další fázi, kdy bez zjevné příčiny dojde k vybuchnutí agresora. Jeho útok může mít mnoho podob násilí, pro okolí je díky jeho viditelným následkům nejsnáze rozpoznatelné fyzické násilí. Okamžik bezprostředně po vyhoceném užití moci ze strany tyrana je nejslabší chvílí pro přesvědčení oběti setrvat s násilníkem ve vztahu. K udržení oběti na šroubovici patologického vývoje vztahu s domácím násilím se proto tyran uchyluje k omlouvám, slibům, pro charakteristiku v pořadí třetího období je v literatuře často užíván eufemismus „líbánky“. Pro oběť jsou „líbánky“ slibné období, chce uvěřit v možnost zlepšení tyrana a tím celé jejich situace. Postupně, nenápadně je domácnost znovu naplňována silícím napětím a bludný kruh domácího násilí se uzavírá. Bez pomoci zvenčí nemá ohrožená osoba šanci se ze vztahu vymanit. Při případných pokusech tak učinit a odtrhnout se od osoby pachatele domácího násilí dochází k jejímu vydírání, hrozbám újmy na životě, zdraví oběti, jejích blízkých osob nebo samotného pachatele. Vyhrožování sebevraždou je účinný nástroj citového vydírání.

Oběť už dávno ztratila objektivní pohled na věc a pociťuje emoce, které se nezúčastněnému pozorovateli mohou zdát neadekvátní - apatické nebo hysterické. Vzhledem ke zrychlujícímu se cyklu domácího násilí oběť subjektivně vnímá intenzivní strach a obavy o život. Její zdraví může a nemusí být ohroženo způsobem, jak jej vykresluje její mysl. Není však pochyb, že samotný neustálý stres je psychicky velice náročný a může vést k trvalému poškození duševního zdraví. Dle Ministerstva zdravotnictví mohou různorodé psychosomatické potíže, deprese nebo úzkosti, poruchy spánku, sebevražedné myšlenky nebo pokusy být vodítkem k odhalení probíhajícího, ale často skrývaného zejména osobou ohroženou, domácího násilí.

1.4 Posttraumatická stresová porucha a syndrom týrané ženy

Posttraumatická stresová porucha (dále „PTSP“) bývá obvyklým následkem sužované psychiky oběti domácího násilí, která setrvává ve vztahu naplněném stálým strachem o své zdraví i život. Do mezinárodní klasifikace nemocí se PTSP dostalo těsně po druhé světové válce, ale jeho problematikou a následky se odborníci začali zabývat

již dříve, v souvislosti s péčí o válečné veterány (zejména o ty se zkušenostmi s bojem ve Vietnamu). Příznakem této psychické poruchy je „znovuprožívání“ traumatizujících zážitků oběti, kdy hrozila nebo se stala skutečností smrt, vážné zranění její vlastní nebo jiné osoby. Závažnost důsledků domácího násilí vyplývá z jeho postavení naroveň přírodním nebo civilizačním katastrofám jako možných příčin rozvinutí PTSP. U lidí stížených touto poruchou dochází ke všeobecně snížené reaktivitě (snížený zájem o důležité aktivity, odvrácení a odcizení se od jiných osob, neschopnost projevovat běžné city, nulové očekávání od budoucnosti) a zároveň zvýšení ostražitosti (potíže s usínáním, se soustředěním, přehnaná úzkostlivost). Projevy poruchy mohou přetrvávat měsíce až roky a významně tak snižovat kvalitu života postiženého. V takovém případě je jediným východiskem léčba založená na různých terapeutických metodách, což samozřejmě vyžaduje odborné vedení.²¹

V tomto duchu nahlížení na aspekty problematiky domácího násilí, nelze přehlédnout pojem syndrom týrané ženy (*Battered Woman Syndrome*, dále „BWS“)²², který od devadesátých let minulého století bývá považován za určitou formu PTSP (Čírtková, 2008 str. 26). Samotné vyčlenění syndromu zdůrazňuje specifika viktimizace v případech domácího násilí. Klíčovými znaky jsou zde cyklus domácího násilí a tzv. *naučená bezmoc*. Osoba ohrožená domácím násilím totiž nemůže vlastním chováním ovlivnit probíhající násilí, na její akci (např. bezpodmínečné plnění přání tyрана, „vzorné“ chování a všemožné předcházení agresi) neodpovídá adekvátní reakce a násilí je páčáno bez zjevných souvislostí. Oběť se stává pasivní, rezignuje a ztrácí schopnost samostatně rozhodovat i v běžných životních situacích (Bednářová, a další, 2009 str. 16). Donedávna někteří autoři dokonce tvrdili, že týraná žena trpí „nedostatkem rozumu“ („*lack of reason*“), což bylo základem pro vyvinění žen – vražedkyň svých tyranů.

²¹ Blíže In (Bednářová, a další, 2009 stránky 49-56)

²² *Battered husband syndrom*, užitý poprvé v roce 1978 Suzanne Steinmetzovou, se příliš neujal. V té době se násilí na ženách podařilo zařadit mezi závažné společenské a sociální problémy, defeminizace proto nebyla žádoucí. Ze stejného důvodu se tehdy upustilo od neutrálního pojmu *Battered spouse/person syndrom*. V současnosti se pod pojmem BWS rozumí i výše zmíněné kategorie, prezentuje syndrom týrané osoby a původní koncepce L. Walkerové (*The Battered Woman*, 1979) je pouze historickým počátkem.

Zdroj (Čírtková, 2008 stránky 26-31), WWW: <<http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/muzi-jako-obeti-domaciho-nasili/>>, Reflex 05-12, str. 29 *Zpověď týraného muže*.

Syndrom BWS byl popsán v 70. letech minulého století a do popředí veřejného zájmu se dostal na území USA v polovině 80. let v souvislosti s trestním řízením s týranou ženou, která zabila svého násilného partnera. Soud ji zprostil viny, neboť uznal, že jednala nejen v sebeobraně, ale zejména pod vlivem syndromu týrané ženy.²³ V té době se exkulpace z důvodu prokázaného BWS dočkalo více žen. V současnosti již pouhé konstatování syndromu k jednoznačnému vyvinění nestačí, převládá názor, že neexistuje žádná „licence na zabíjení“, což mimo jiné koresponduje s uznáním lidského života a důstojnosti jako nevyšší hodnoty.

1.4.1 Domácí násilí jako prostředí situačních deliktů

Podle statistik se týraná žena homicida dopustí v 70-90% případů v jednoznačně konfrontační situaci (Čírtková, 2008 str. 33). Tzn. v případě, kdy oběti domácího násilí hrozí bezprostřední nebezpečí vážné újmy a pociťuje silný strach, násilí iniciovala osoba ohrožující domácím násilím a hrozbu nelze v daném okamžiku odvrátit jinak (minimálně se to tak oběti domácího násilí jeví). Pokud k tomu vnější okolnosti zapůsobí na oběť nestandardně nebo jí dají neočekávanou možnost se bránit, souhra takových podnětů může u týrané osoby vyvolat afekt - rychle začínající i odeznívající emoční reakci, která nebývá adekvátní objektivní situaci. Osoby bez BWS by se v obdobné situaci cítily jinak a také by reagovaly jinak. Týrané osoby však mají posunutě prahu vnímání, a to nejen psychické, někdy se dokonce vyskytuje zvýšení prahu bolestivosti. Pud sebezáchovy je nepřetržitě „aktivovaný“ a citlivost vůči různým vnějším vjemům je proto na jednu stranu nižší, na druhou stranu může vyvolat až přehnanou reakci.²⁴ Situačními delikty neboli delikty v afektu proto bývají

²³Do té doby nebylo domácí násilí v soudních procesech vůbec zohledňováno, definování a zohledňování BWS šlo ruku v ruce s šířením osvěty o domácím násilí. Ženy neměly šanci se trestnímu systému ubránit a bylo s nimi nakládáno jako s jakýmkoliv jiným vrahem. Walkerová popisuje, jak se poprvé setkala se ženou – vražedkyní jejího muže – ve výkonu trestu ve vězení, v nelidských podmínkách, kde jí žena přesto tvrdila, že to tam není tak špatné, nýbrž v podstatě lepší než život s tyranem jaký zakusila: „*The loss of her freedom in jail was better than the captivity she had lived with when married to her husband*“ (Walker, 2009 str. 340).

²⁴ Posunování prahu citlivosti vůči vnějším podnětům je také základem v současnosti nejučinnější a nerozšířenější terapie pro odstranění řady duševních poruch – tzv. **kognitivně behaviorální terapie**. Poruchy chování jsou zde chápány především jako naučené reakce, tzn. že je lze odnaučit. Např. léčba arachnofobie (chorobný strach z pavouků) probíhá v několika fázích, přičemž v každé následující fázi je pacient vystaven svému strachu v intenzivnější podobě (tj. nejdříve je pavouk ve sklenici, v další fázi už

nejzávažnější formy zásahu do tělesné i psychické integrity, včetně trestného činu vraždy (Zločiny v afektu - forenzní vyhodnocení - právní komentář, 2011), resp. slovy dnešního trestního práva trestný čin zabití (srov. kap. 4.5). Klíčové je v těchto případech soudně psychiatrické hledisko, které stanoví společenskou škodlivost afektdeliktu a dodá soudu informace o kontextu, ve kterém se čin odehrál. Exkulpance však přichází v úvahu dle běžných standardů, např. prokázáním jednání v nutné obraně, za splnění všech zákonných podmínek. V kompetenci soudu je také zohlednění afektu jako „pouhé“ polehčující okolnosti, automatické vyvinění na základě předcházející viktimizace je podle Čírtkové „*morální i právní nonsense*“ (Čírtková, 2008 str. 33).

Tak by se však dalo uvažovat zvlášť v souvislosti s nekonfrontační situací před homicidem, tj. v případech, kdy si týraná osoba objedná vraždu svého násilného partnera nebo na něj zaútočí v neincidenční okamžik (např. ve spánku). Dle statistik se však jedná o pouhých 10 % případů, přičemž první způsob zbavení života svého tyrana si osoby týrané domácím násilím volí jen výjimečně. Feministicky orientované studie sice považují i takové jednání týraných žen za ospravedlnitelné (omilostnitelné), s poukázáním na mimořádně závažné a extrémní domácí násilí, které bývá impulsem vlastních vražd s rozmyslem. Přesto je právě zde namístě upozornění Čírtkové, že ani týraná žena nemůže brát spravedlnost (takovým způsobem) do svých rukou.

Závěrem tohoto stručného předstření příčin fatálně končícího domácího násilí může být opět jen zdůraznění významu prevence a předcházení výskytu tohoto sociálně patologického jevu. Šířením osvěty mezi laickou i odbornou veřejností za účelem posílení sociální dovednosti rozpoznat rizikovost partnerského nebo podobného intimního vztahu a znaky probíhajícího domácího násilí lze ozdravit (resp. především ukončit) takový patologický poměr včas, a tím předejít jeho gradaci do výše popsaných trestně právních sfér.

bez sklenice, v další na kůži pacienta atd.). Terapie počítá s tím, že lidské tělo není uzpůsobeno vydržet enormní stres (tj. všechny chemické a fyziologické změny stres provázející) po dobu delší než cca půl hodiny, poté v sebezáchovné reakci tělo „přepne“ psychiku na nižší citlivost, čím se zklidní, i když je situace objektivně stále stejně napnutá. K původnímu prahu citlivosti se již psychika nevrátí a pacient tak může zvládat dříve stresové situace daleko lépe.

Bohužel podobně funguje i psychika oběti domácího násilí, pud sebezáchovy ji „přepíná“ na jinou míru citlivosti na nejrůznější vnější podněty. V určitém případě může být obětí domácího násilí „zncitlivělá“ (např. při psychických útocích na vlastní osobu), jiné situace však mohou vyvolat přehnanou reakci (např. když tyran hrozí újmou jejího dítěte nebo zvířete).

1.5 Násilí

Sociálně-psychologická teorie o zdrojích moci považuje nátlak za nástroj k udržení systému. Existuje mnoho druhů nátlaku, přičemž násilí je jeho krajní formou. Osoba ohrožující domácím násilím užívá pro ovládnutí situace různé podoby nátlaku, resp. násilí. Právní teorie rozděluje násilí *absolutní (vis absoluta)*, kdy složka vůle oběti zcela chybí a vůle donucujícího je prosazována fyzickým nátlakem, a pro domácí násilí typické *kompulzivní násilí (vis compulsiva)* neboli psychické donucení, kde se sice realizuje vůle oběti, ale pod vlivem nátlaku donucujícího, např. ze strachu. Tehdy agresor působí na psychiku oběti s cílem podrobit ji systematickému nátlaku, a jelikož je prováděn násilím, trvajícím dokud se oběť nepodvolí, lze mu jen těžko odolat (Voňková, a další, 2004 str. 11). Oběť jde cestou nejmenšího odporu, chce doslova přežít.

Pro účely vymezení chování tyрана vůči své oběti je nepochybně vhodné používat slovo násilí, ovšem v jeho nejširším pojetí jako „*jakýkoliv čin poškozující oběť*“ (Buriánek, a další, 2006 str. 12). Pro pochopení různých forem domácího násilí je třeba nejdříve definovat pojem *násilí* (angl. *violence*). V případě násilí v intimních vztazích nejde o demonstraci „pouhé“ fyzické převahy, jak je mylně chápáno většinou široké veřejnosti. Úzká definice násilí by vedla ke zploštění vnímání celého jevu. *Violence* je zde synonymum pro *abuse* – v překladu *týrání a zneužívání*. Pod tímto termínem si již většina dovede představit rozmanitost forem teroru, například užívání zstrašování, hrozeb nebo obviňování, žárlivé scény, vydírání, zlehčování, omezování osobní svobody apod.

Násilí jako prostředek ovládnutí oběti, což je typické pro domácí násilí, je také projevem destrukce schopnosti navazování intimního vztahu (Násilí z pohledu společenských věd: sborník příspěvků z mezinárodní konference 20.září 2007, 2007 str. 193 a násl.). Násilník nepocituje nad výsledky svého jednání lítost²⁵, své špatné chování vůči oběti popírá, nepřipouští si ho.²⁶ Navenek může dokonce obdobné činy jiného agresora upřímně odsoudit. Násilníkova zkreslená sebereflexe vyvolává u oběti o to větší zmatek, ve spojení se sociální izolací nemá oběť možnost konfrontace svých

²⁵ Může jí však velice umě předstírat v období „líbánek“.

²⁶ Pochopitelně není dobré jakýkoliv jev jednoznačně paušalizovat, pro demonstraci typického projevu domácího násilí je však zobecnění, tj. nezdůrazňování výjimek, vhodným prostředkem.

pocitů s nestranným názorem a nakonec akceptuje partnerovy vzorce chování, kde násilí je normou. Také proto domácí násilí nemůže skončit samo od sebe.

Voňková a Spoustová (Voňková, a další, 2008) uvádí v nejobecnější rovině definici pojmu násilí jako jednání, které je zlým nakládáním s jinou osobou provázeným tělesnými útoky, pohrůzkami takových útoků nebo obdobným jednáním a které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví druhé osoby. Uvádí, že cílem této aktivity je „ubližít, poškodit, poranit nebo zabít“.

Trestní zákoník s pojmem násilí u jednotlivých skutkových podstat trestných činů sice pracuje, nicméně k jeho vymezení poskytuje ve výkladových ustanoveních pouze ustanovení § 119, které se však týká *spáchání trestného činu násilím*. Zákonodárce v takovém případě za násilí považuje i takové jednání, kdy je oběť uvedena pachatelem do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným obdobným způsobem. Nejedná se však o výklad samotného pojmu násilí, nýbrž pouze o vymezení situace, kdy je násilí prostředkem k určitému účelu (tj. ke spáchání trestného činu). Ustanovením § 119 je naznačeno široké legální pojetí pojmu násilí, pro jeho výklad se však nezbývá než uchýlit k teorii. V koncepci tohoto sociálně patologického jevu, ani v jeho názvosloví, přirozeně nepanuje jednota.

Faktem zůstává, že násilí je významně negativní celospolečenský problém a domácí násilí je značně komplikovaný fenomén, kde se násilí projevuje v nejrafinovanějších formách. Uvádí se, že domácí násilí je nejčastějším projevem násilí vůbec.

1.5.1 Pojem násilí dle Světové zdravotnické organizace

V roce 1996 bylo na zasedání Valného shromáždění Světové zdravotnické organizace (*World health assembly*) násilí označeno za „*major public health issue*“ (v překladu zásadní problém veřejného zdraví). Na to konto byl pojem v roce 2002 definován Světovou zdravotnickou organizací (*World health organization*, dále jen „WHO“) v rámci *World report on violence and health* (Světová zpráva o násilí a

zdraví)²⁷. Tato zpráva se zabývala nejrůznějšími formami násilí, včetně zneužívání a týrání dětí (*child abuse and neglect - CAN*), domácího násilí v užším smyslu (*intimate partner violence*), sexuálním násilím (*sexual violence*), násilím na seniorech (*elder abuse*) atd. a stala se první komplexní revizní zprávou o násilí jako globálním, celosvětovém problému. V kapitole první, která je úvodem komplexní analýzy problematiky, poskytla WHO následující definici násilí, ovšem s vědomím, že násilí lze definovat mnoha způsoby a tento je jeden z nich:

„The intentional use of physical force or power, threatened or actual, against oneself, another, person, or against a group or community, that either results in or has a high likelihood of resulting in injury, death, psychological harm, maldevelopment or deprivation.“

Pro své účely tedy definovala Světová zdravotnická organizace násilné chování jako záměrné užití fyzické síly nebo moci, buď jako hrozby nebo skutečně, a to proti sobě samému, jiné osobě, proti skupině či komunitě, a to tak, že s vysokou pravděpodobností skončí nebo skutečně vyústí v úraz, smrt, psychickou újmu, narušení vývoje nebo deprivaci.

Násilí bylo definováno způsobem, který umožnil subsumovat pod tento pojem i takové jednání, které nemá nutně za následek narušení fyzické integrity osoby. WHO reflektovala narůstající akceptaci pojmu násilí v širším slova smyslu, zejména ze strany odborné veřejnosti (vědci, lékaři). Zvláště ženy, děti a stárnoucí osoby jsou často obětí násilí narušujícího „pouze“ jejich psychickou integritu a působícího tak problémy sociální a psychologické, ale nemusí nutně vést k fyzickému zranění, postižení nebo dokonce smrti. Takové násilné chování ovšem zahrnuje i ozbrojené konflikty, zstrašování a ohrožování nebo sebevražedné chování jako silný nástroj manipulace obětí.

²⁷ K nalezení na WWW *World Health Organization*:
<http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_eng.pdf>

1.5.2 Pojem násilí páchané na ženách v mezinárodním kontextu

Nelze přehlédnout, že na mezinárodní úrovni je pojem násilí nezřídka skloňován v souvislosti s ženami jako jeho oběťmi. Ženy jsou tradičně pojímány jako slabší (něžná) polovina lidstva, muži jsou biologicky a geneticky nadáni faktickou fyzickou převahou a „instinktem lovu“, s trochou nadsázky bývá testosteron označován za hormon války. Násilí páchané na ženách a dívkách má nepochybně své strukturální příčiny jako jsou historicky nerovné vztahy mezi muži a ženami, čemuž se tato práce věnuje v především v kapitole 2, nebo tradiční zvyklosti jako ospravedlňující důvod násilí na ženách. Faktem také je, že ženy jsou častějšími oběťmi sexuálního násilí, zejména znásilnění nebo obchodu s lidmi se sexuálním kontextem a sexuální agrese ve válkách, které byly výrazným rysem minulého století. A sexuálnímu násilí je věnována velká část mezinárodní pozornosti, možná kvůli snadné uchopitelnosti problému, jasnější představě jeho následků, možná kvůli zvýšené míře brutality a intimitě provázející sexuální násilí na ženách nebo díky zřetelné náboženské „nekonformitě“. Ať je příčina silnějšího zájmu o násilí páchaného na ženách jakákoliv, resp. konsensu o zvýšené zranitelnosti žen vůči násilí, dostává se ženám jako obětem násilí pozornosti zaslouženě.

Významnou roli v posilování práv žen a potírání násilí na ženách zastává, vlastně ode dne svého vzniku všeobecným deklarováním lidských práv a svobod, Organizace spojených národů (dále jen „OSN“). Její iniciativou byl dokonce 25. listopad vyhlášen za mezinárodní den za odstranění násilí páchaného na ženách. V roce 1993 byla Valným shromážděním OSN přijata Deklarace o odstranění násilí páchaného na ženách (Voňková, a další, 2004 str. 16), jež ve svých úvodních člancích obsahuje nerozšířenější vymezení pojmu násilí na ženách vůbec:

Článek první rozumí pojmem násilí na ženách „*jakýkoli projev rodově podmíněného násilí, které vede nebo může vést k fyzické, sexuální nebo duševní újmě či utrpení žen, včetně hrozeb takovými činy, zastrašování a svévolné omezování osobní svobody, a to jak ve veřejném, tak v soukromém životě*“;

Článek dva mimo jiné zahrnuje pod tento pojem „*fyzické, sexuální a psychické násilí, ke kterému dochází v rodině, včetně bití, sexuálního zneužívání žen a dětí v domácnosti, manželské násilí, znásilnění v manželství, ...*“;

V roce 1995 se v Pekingu konala 4. Světová konference o situaci žen na celém světě. V rámci této tzv. Pekingské platformy byla jednou z oblastí, v nichž je třeba dosáhnout zlepšení, stanovena ochrana před násilím páchaným na ženách. Pekingská deklarace v zásadě převzala ustanovením článku 113 definici pojmu násilí na ženách vymezenou OSN v roce 1993 jako „*jakýkoliv čin násilí proti druhému pohlaví, který vede nebo je pravděpodobné, že povede k tělesnému, sexuálnímu nebo psychickému poškození nebo utrpení žen, včetně hrozby takovými činy, vynucování anebo úmyslného zbavení svobody, ať k tomu dochází v soukromí nebo na veřejnosti*“.²⁸ Vyhodnocení této Pekingské akční platformy po pěti letech přineslo výzvu zúčastněným vládám (tj. 189 zemím, které Pekingskou deklaraci podpořily), aby posuzovaly všechny formy násilí páchaného na ženách a dívkách jako trestný čin.

1.6 Formy a druhy domácího násilí

V teorii i praxi se ustálilo třídění domácího násilí dle převládajícího způsobu chování násilné osoby, tj. kterou formu násilí převážně užívá. Notoricky známými, navzájem se kombinujícími, formami domácího násilí jsou:

-*Fyzické násilí*, zanechávající zpravidla viditelné stopy ve formě tělesných poranění (Čírtková, 2008); jiní autoři pro přiblížení uvádějí příkladný výčet činností představujících fyzické násilí, např. bití, fackování, kopání, škrcení, odpírání spánku a jídla, ohrožování bodnou nebo palnou zbraní nebo rány pěstí, tahání za vlasy, smýkání, strkání (Hronová, a další, 2008).

-*Psychické neboli emocionální násilí*, označované za neviditelné násilí; nadávky, bezdůvodné obviňování, ponižování, zesměšňování, vyhrožování sebevraždou, sociální izolaci a odepírání spánku do této kategorie řadí Hronová (Hronová, a další, 2008), dále jsou sem zařazovány projevy jako urážení, terorizování, hrubé chování, ničení

²⁸ Srov. (Voňková, a další, 2004 str. 44)

vlastnictví oběti (zejména oblíbených věcí), vydírání; násilí v podobě soustavné kontroly, kam oběť chodí, prohlašování oběti za blázna, citového vydírání atd. vyčleňuje Hronová do zvláštní kategorie, jedná se však spíše o specifickou podkategorii psychického násilí.

-*Sexuální násilí* projevující se omezováním osobní svobody až po znásilňování; nucení ke styku či nepříjemným sexuálními praktikám násilím nebo výhrůzkami, sexuální napadání, zacházení s osobou blízkou jako se sexuálním objektem.

-*Sociální násilí*, tj. kontrola a omezování sociálních kontaktů, sociální izolování oběti; zákazy kontaktů s rodinou a přáteli, jednostranné uplatňování privilegií pachatele rozhodovat ve všech oblastech společného života, využívání dětí nebo jiných osob jako prostředku nátlaku na oběť (Dufková, a další, 2005).

-*Ekonomické násilí* vyznačující se excesivní kontrolou nebo odnímáním finančních prostředků, přinucováním k finančnímu zajišťování násilníka; veškeré omezování přístupu k penězům, absolutní kontrola nad příjmy a výdaji rodiny; vytváření a využívání finanční závislosti na partnerovi, zákaz pracovat.

Názvy kategorií se mohou u jednotlivých autorů lišit, např. namísto sexuálního násilí termín *sexuální zneužívání*, ekonomické násilí přímo označené za *ekonomickou kontrolu*, zvlášť vydělené kategorie na *slovní útoky* apod. Z výše uvedeného lze také vysledovat, že hranice mezi formami domácího násilí jsou nejasné, některé formy se částečně překrývají a každé fyzické násilí je současně násilím psychickým. Těžko si můžeme představit, že si násilník bude cíleně vybírat pouze jednu formu agrese, častěji bude oběť pod palbou útoků na její integritu jak psychickou, finanční a sociální, tak na fyzickou či sexuální. Ve výsledku nejsou terminologické nesrovnalosti důležité, jádro věci se neliší a pro rozpoznání domácího násilí jako patologického jevu ve společnosti většina definic poslouží velice dobře.

Výrazy *forma* a *druh* bývají v literatuře často zaměňovány. Přesto se časem vžilo třídění druhů domácího násilí podle subjektů, mezi kterými se odehrává. Druhy domácího násilí se pak vymezují na základě pohlaví či příbuzenských vztahů osoby ohrožující a osoby ohrožené domácím násilím. Lze rozlišovat násilí mužů vůči ženám a žen vůči mužům, kde je společným jmenovatelem tzv. partnerské násilí, dále násilí

rodičů vůči dětem a naopak, domácí násilí v homosexuálních vztazích (Bednářová, a další, 2009 str. 7), někdy se zvláště vyděluje násilí mezi generacemi a ve vztahu stejných pohlaví (formulace dle Bílého kruhu bezpečí).

Pro ilustraci domácího násilí slouží nejlépe partnerské násilí. Věnuje se mu také nejvíce výzkumů a dle statistik jde o nejčetnější druh domácího násilí vůbec (Čírtková, 2008 str. 10). Některé zdroje uvádějí podíl žen jako obětí domácího násilí až 95% (Čírtková, 2002 str. 6), (Králičková, a další, 2011 str. 10). To vše přispívá k feminizaci domácího násilí, nelze však přehlížet ukazatele zvyšující se četnosti dalších druhů domácího násilí²⁹, ať už je příčina této tendence jakákoliv. Takový trend může demonstrovat vyšší citlivost veřejnosti vůči problematice, jejímž odrazem přibývá osob ohrožených domácím násilím, které se odváží svůj případ nahlásit. Jen stěží lze předpokládat, že „nové“ druhy násilí v domácnosti jsou otázkou posledních let³⁰, statistiky pravděpodobně odráží snižující se latenci domácího násilí páchaného na subjektech odlišných od žen, která se blížila stu procentům. Z tohoto úhlu pohledu je narůstající počet (hlášených a statisticky zaznamenaných) případů domácího násilí, ať už mezi mužem a ženou, rodičem a dítětem, osobami stejného pohlaví, seniory nebo páchaného na duševně či psychicky postižených nebo na osobách přestárlých veskrze pozitivním trendem. Stává se ukazatelem osvěty společnosti a odtabuizování násilí v nejintimnějším společenském kruhu, zejména rodině.³¹

1.7 Domácí násilí ve statistikách

Klinická data, oficiální statistiky, výzkumy, studie a z nich vyplývající informace byly důležitým odrazovým můstkem pro ukázkou nutnosti uchopení problému domácího násilí jako tématu veřejné diskuse. Naznačily také směr možného způsobu řešení domácího násilí, včetně jeho zpracování jako pojmu právního. Výzkumy jsou pak důležitým indikátorem míry latence, v závislosti na úspěšnosti zavedených praktik

²⁹ Srov. např. WWW Bílý kruh bezpečí: <<http://www.domacinasil.cz/ohrozene-osoby/muzi-jako-obeti-domacihonasili/>>

³⁰ Výjimkou může být domácí násilí žen vůči mužům, srov. kap. 2.4

³¹ Srov. (STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, a.s., 2006) Statistika uvádějí, že naprostá většina (97%) občanů starších 15ti let ví nebo alespoň tuší, co pojem „domácí násilí“ znamená; že mýty o osobách, které se dopouštějí domácího násilí, postupem času mizí (oproti přetrvávajícím mýtům o typické oběti); že přibývá množství lidí (cca 80%) považujících domácí násilí za naléhavý problém a přesvědčených, že společnost daný jev nemůže tolerovat, protože se sám nevyřeší;

řešení domácího násilí. Jejich prostřednictvím lze snadno zvyšovat citlivost laické i odborné veřejnosti vůči různým oblastem problematiky (např. v pomoci obětem domácího násilí – ženám, ale i mužům) a jsou tak významným nástrojem osvěty.

Bohužel se mnohdy výstupy z jednotlivých výzkumů v dílčích ukazatelích výrazně liší. Příčinou může být nevhodný vzorek populace nebo cíleně sestavený dotazník. Nejednotná definice domácího násilí může ze shromažďovaných dat vyloučit určité hraniční případy, kdy je otázkou, zda konkrétní jednání násilné osoby lze podřadit té které formě nebo druhu domácího násilí. Tomu příliš neprospívá subjektivita vnímání respondentů, která lehce zkreslí pojem domácího násilí, a to různým způsobem vzhledem k individualitě osobností a jejich zkušenostím.

Přes mnohé nesrovnalosti v údajích však výzkumy, spolu se sociálními studii, dokládají nezpochybnitelnou existenci domácího násilí jako nejrozšířenějšího násilí ve společnosti, což se odrazilo v intenzitě snahy řešit tento problém. Často zmiňovanými výzkumy, studii a jejich výsledky jsou:

- Sociologické reprezentativní výzkumy o domácím násilí pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, a.s., realizované agenturou STEM v roce 2001 (1724 respondentů starších 15ti let z celé ČR): minimálně 16 % populace trpí domácím násilím, v 84 % zasažených domácností vyrůstají děti a v 69 % z těchto domácností se násilí mezi dospělými partnery dokonce odehrává v přítomnosti dětí,
- a v roce 2006: 14 % populace starší 15ti let trpí domácím násilím, v 80 % domácností vyrůstají děti, které se v 57 % stávají přímými svědky tohoto násilí. Výzkum upozorňuje, že údaje vycházejí z odpovědí lidí ochotných o svých osobních zkušenostech vypovídat a lze předpokládat, že skutečná míra domácího násilí mezi partnery je u nás s velkou pravděpodobností vyšší.³²

³² Obojí k nalezení na WWW domacinasili.cz: <<http://www.domacinasili.cz/statistiky/>>

- Údaje z provozu DONA linky v letech 2001 až 2005: v 90 % domácností s domácím násilím vyrůstají děti, osoba ohrožená domácím násilím vyhledá pomoc většinou do tří let – 42 % volajících.³³
- Z poradenské praxe občanského sdružení ROSA v roce 2000: ze 103 žen bylo 17 znásilněno v manželství, 65 surově zbito, 33 bylo vyhrožováno, jen 24 žen oznámilo násilí policii (Voňková, a další, 2004).
- Průzkum 17 slovenských okresů Sobkové a Šintálové z roku 1997: každou druhou bitou ženu napadl manžel již v prvním roce manželství, 3/5 žen zažívá fyzické násilí manžela více než pět let a téměř stejné množství je bito jedenkrát za měsíc, každá třetí žena je bita denně, ve 3/4 rodin bije manžel ženu v přítomnosti dětí a z toho 1/3 mužů bije i své děti (Voňková, a další, 2004).
- Holandská studie van Dijka z roku 1998: obětí domácího násilí se cítilo 35% mužů a 34% žen (Buriánek, a další, 2006).
- První německá reprezentativní studie „Životní situace, bezpečí a zdraví žen v SRN“ z roku 2004: domácí násilí se objevuje záhy po uzavření manželství u 38% obětí, 10% žen uvádí jako startér násilí ze strany partnera těhotenství, 20% až narození dítěte, 20-25% dětí se vměšuje do násilných incidentů a 10% dětí je v průběhu útoku na matku napadeno, 2% dětí se z různých důvodů přidá na stanu agresora (Čírtková, 2008).
- Studie amerického ministerstva spravedlnosti „*National Crime Victimization Survey*“ (v překladu Národní šetření viktimizace) z roku 1992: ženy byly desetkrát častěji obětí násilí než muži, roční míra viktimizace byla 5% u žen a 0,5% u mužů (Bednářová, a další, 2009).
- Studie formou telefonním hovorů v letech 1995 až 1996 vedená paralelně ve více než 20 zemích „*National Violence Against Women Survey*“ (v překladu Národní šetření o násilí páchaném na ženách): 52% žen zažilo fyzické násilí,

³³ Viz. WWW DONA linka: <<http://www.donalinka.cz/domaci-nasili/reprezentativni-vyzkum-2001/>>

56% i psychické a sexuální násilí, 25,4% má takovou zkušenost s násilím ze strany svého partnera (Pikálková, 2004).

Přesný rozsah výskytu domácího násilí, stejně jako výčet jeho podob, nejsou dosud známy a z povahy věci je otázkou, zda vůbec někdy budou. Pochopitelně lze zpřesnit určité údaje provedením dalších šetření, zejména v oblastech doposud trochu zanedbávaných jako násilí páchané na starších osobách nebo osobách s postižením. Výsledky však opět závisí na vůli respondentů otevřít své soukromí a svá bolestivá místa v nadneseném slova smyslu. Přítomnost obvykle silné emoční vazby mezi násilníkem a jeho obětí a faktická nemožnost veřejné kontroly budou navždy překážkou skutečného poznání.³⁴

2 Domácí násilí jako genderový fenomén? Faktory feminizace

Rozšiřující se koncepce definice domácího násilí reflektuje posun celospolečenského chápání tohoto fenoménu. Z teoretického i praktického hlediska se o problému veřejně hovoří přibližně čtyřicet let, kdy byla feministickými hnutími na konci 70. let 20. století pozornost přirozeně nasměrována k násilí, kterého se dopouštějí partneři (muži) na ženách. I proto je nadále namísto upozornění Huňkové (Voňková, a další, 2004), že v celosvětovém kontextu je pojem domácí násilí vnímán stále jako podkategorie násilí páchaného na ženách. Zúžený pohled na věc má více důvodů:

2.1 Feministická hnutí u zrodu myšlenky řešit domácí násilí

Feminismus je souhrn teorií, ideologií a politik zkoumajících a snažících se potírat veškeré jevy, které lze označit za utlačování nebo diskriminaci ženského pohlaví. První zmínky o ženských hnutích se datují již na přelom 17. a 18. století v Anglii a Francii. Tehdy se ženy snažily zlepšit své společenské postavení. Následoval boj o základní lidská práva, kdy první vlna feminismu zasahující již do počátku 20. století

³⁴ Srov. nedostatky a problémy výzkumného poznávání In (Martinková, a další, 2001 stránky 5-12)

kritizovala diskriminaci *de iure*. Z hlediska otevření problematiky domácího násilí (přesněji násilí na ženách) je nejvýznamnější druhá vlna feminismu, tj. kritiky diskriminace práv žen *de facto* (zhruba 60. až 80. léta 20. století). Feministky začaly ovlivňovat politiku a veřejně prezentovaly ožehavá témata jako rovné příležitosti na pracovním poli a zejména kampaně o sexuálním obtěžování, sexuálním násilí nebo násilí v partnerském vztahu.

První organizace zaměřené přímo na pomoc obětem domácího násilí vznikaly na počátku 70. let nejprve ve Velké Británii, následně v USA, pochopitelně z iniciativy ženských organizací. Své služby poskytovaly výhradně jako pomoc ženám - obětem domácího násilí. Stejně tak první azylový dům, otevřený v Londýně roku 1971, orientoval svou pomoc na týrané ženy (Buriánek, a další, 2006 str. 27). Zakladatelkou tohoto „*refuge or battered woman's shelter*“ (v překladu uprchlického přístřešku pro týrané ženy) v londýnské části Chiswick byla Britka Erin Pizzey, která tím a svou publikační činností přitáhla pozornost k týraným ženám a iniciovala zakládání dalších přístřešků po celém světě. Tehdy měla azylová místa podobu dlouhodobých pobytových terapií v komunitě (*long term residential therapeutic community*) (Walker, 2009 str. 22), dnes se jedná spíše o krátkodobé, dočasné poskytnutí krizového lůžka, na dobu než si žena zařídí svůj další samostatný život, s čímž jí pomůže řada profesionálů.

Feministická hnutí zprostředkovala veřejnosti pohled na zdevastovanou matku zmítanou „mužským světem“. Patriarchát byl pro feminismus stěžejním tématem. Ostatní skupiny ohrožené domácím násilím byly veřejnosti laické i odborné dlouho skryty z důvodu absence podobně silného hnutí za jejich práva. Plynule se pozornost od matek přenesla k dětem, které jsou jako oběti nebo svědci násilí mezi rodiči hluboce traumatizovány.³⁵

³⁵ Světová zdravotnická organizace považuje přítomnost dětí u domácího násilí za jejich emocionální týrání a zdůrazňuje fakt, že u 40% případů týraných dětí (*child abuse and neglect*) je současně nahlášeno domácí násilí (*domestic violence*). Z toho jasně vyplývá, že domácí násilí je výrazný rizikový faktor pro týrání dětí. Blíže v dokumentu *World report on violence and health: Chapter 3 Child abuse and neglect by parents and other caregivers*, dostupné WWW: <http://whqlibdoc.who.int/publications/2002/9241545615_chap3_eng.pdf>

V České republice pamatuje na sociálně právní postavení dítěte jako svědka domácího násilí alespoň ustanovení § 6 odst. 1 písm. g) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění zákona č. 373/2006 Sb.

Faktem sice nadále zůstávají výsledky průzkumů z celého světa, které ukazují, že drtivou většinu násilí v rodinách páchají muži na ženách a rodiče na dětech, to se však vzájemně nevyklučuje se skutečností (především) posledních let, že násilí mezi muži a ženami není zdaleka jednosměrné a násilí dětí vůči svým rodičům je zaznamenáváno v souvislosti se zvyšujícím se počtem týraných osob seniorského věku. Dokladem tohoto převažujícího trendu a sílících dílčích oblastí domácího násilí mohou být například výstupy zveřejněné Van Dijkem v roce 1998 nebo kanadský sociální výzkum, který sledoval vybrané manželské páry v průběhu pěti let od uzavření manželství. Poměr viktimizace obou pohlaví se ustálil těsně pod 40%, ženy jsou však stále častěji napadány opakovaně (65% žen a 54% mužů), v důsledku týrání až pětinasobně častěji zraňovány a v oblasti sexuálního násilí jako oběti zcela dominují (Voňková, a další, 2004 str. 14). Znásilnění vlastním sexuálním partnerem bývá obvyklé³⁶ a při zmínce sexuálního zneužití se vtírá představa muže jako pachatele, což opět stáčí pomoc k oběti – ženě. Děje se tak na úkor dalších obětí násilí v intimním vztahu, vžitě genderové představy nepřipouštějí možnost brutální pachatelky násilí, tím méně sexuálního. Je ale pravdou, že v oblasti sexuálního zneužívání moci ženy výrazně zaostávají a přirozeně inklinují k méně tělesně invazivním formám jako sexuální nátlak a často odpírání styku (Buriánek, a další, 2006 str. 45 a násl.).

Feministická hnutí a jejich boj proti domácímu násilí částečně vystřídaly nestátní neziskové organizace pomáhající obětem trestných činů a dalším subjektům v těžké sociální situaci. Tím se dosah pomoci obětem domácího násilí rozšířil i pro ostatní osoby ohrožené domácím násilím, přesto služby i nadále v převážné většině vyhledávají ženy a zejména azylové domy (tj. pobytové sociální služby) poskytují své zázemí ženám a jejich nezletilým dětem.

2.2 Afirmativní akce a proženské aktivity na národní i mezinárodní úrovni

Pojem *afirmativní akce* neboli *pozitivní akce*, resp. *pozitivní opatření* postupně nahradily pojem i metodu *pozitivní diskriminace*. Pozitivní diskriminace totiž přidává

³⁶ Pouze ve 25% případech znásilnění je pachatel pro oběť neznámý

určitým subjektům práva a v případě, že se zrovna nejedná o fakticky znevýhodněnou skupinu, narušuje taková preference rovnost ve smyslu rovnoprávnosti jako základního lidského práva.³⁷ V opačném případě, tedy právně zakotveným upřednostněním skutečně diskriminovaných, je pozitivní diskriminace současně afirmativní akcí. Proto bývá někdy snaha zvýhodnit ženy s cílem poskytnout jim možnost rovných příležitostí nadále nazývána pozitivní diskriminací. Taková „proženská“ opatření však pomáhají zejména v oblasti právního postavení, a tím v praxi fakticky, vyrovnat znevýhodnění vycházející z tradičních struktur společnosti a předcházejí nebezpečí diskriminace na základě ženského pohlaví.

Ženy jako skupina obyvatel jsou velice specifickou kategorií, představují více než 50% světové populace a v populaci České republiky také mírně převažují³⁸. Přestože fakticky lze proto ženy označit za většinu, tj. většinu obyvatel světa, dlouho nebylo o jejich právech, natož názorech, slyšet. Změnu o sto osmdesát stupňů přineslo minulé století, kdy si ženy vydobily váženost svého politického hlasu a začaly jím ovlivňovat směr především veřejně odborného zájmu.

V současnosti již práva žen hájí celá síť neziskových organizací (v České republice Česká ženská lobby, v Evropské Unii Evropská ženská lobby – EWL)³⁹ a ženská práva si své místo vydobily i na mezinárodní úrovni (zvláštní ustanovení ve svých právních předpisech i dalších dokumentech věnuje ženám Mezinárodní organizace práce, Rada Evropy, Evropská unie a významně i OSN).

Vedle síly „ženské základny“ spočívá specifická také v tom, že na jednu stranu vyžadují ženy speciální - privilegované zacházení, právní úpravu a postupy s ohledem na jejich biologické zvláštnosti (např. mateřství), na druhou stranu jsou si s muži v právech a svobodách rovné. Se svízelným úkolem, jak zajistit ženám rovnost⁴⁰ a

³⁷ V praxi se pozitivní diskriminace neosvědčila především v USA ve vztahu k Afroameričanům (Koldinská, 2010 str. 13), blíže k problematice tamtéž v kapitole 1. Pojmy a koncepty související s rovností.

³⁸ Dle demografické statistiky ČSÚ představují ženy přibližně 51% celkové populace

³⁹ Více na WWW: <<http://www.czlobby.cz/>> a <<http://www.womenlobby.org/>>

⁴⁰ Srov. Charta OSN, Všeobecná deklarace lidských práv, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Listina základních práv Evropské unie nebo čl. 3 odst. 1 Listiny.

zároveň jim poskytnout zvláštní ochranu a zacházení⁴¹, se legislativci na nadnárodní i národní úrovni vyrovnávají v mnoha předpisech nejrůznější právní síly, zejména na poli pracovního trhu, v rámci rodinného nebo trestního práva (s cílem zajistit ženám rovné příležitosti, ochranu jejich reprodukčních práv nebo zamezit násilí, jehož jsou častou obětí – prostituci, obchodu s ženami, domácímu násilí).⁴²

Vlivem těchto tlaků vznikla a stále vzniká řada „antidiskriminačních akcí“ ve prospěch žen i na území České republiky. Cíl je totožný s všeobecným přesvědčením nutnosti posílit na prvním místě právní postavení žen tak, aby se jim dostávalo rovného zacházení. Česká republika se tak postavila po bok vyspělých evropských zemí a nejen v rámci plnění závazků z mezinárodních úmluv začala podnikat příslušná opatření, na které bylo mimo jiné výhodné navázat při otevírání otázky domácího násilí (v prvopočátcích chápaného jako násilí na ženách). Za tímto účelem vláda přijala v roce 1998 národní akční plán Priority a postupy vlády při prosazování rovnosti žen a mužů pro období 1998 - 2010. S cílem potírat diskriminaci žen pracuje celá řada speciálních správních úřadů: Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů – poradní orgán vlády (od roku 2001), Rada vlády pro lidská práva – Výbor pro odstranění všech forem diskriminace žen – poradní orgán vlády (od roku 1998) nebo Stálá komise Poslanecké sněmovny pro rodinu a rovné příležitosti (od července 2002). Koncepční a koordinační roli zajišťuje od roku 1998 Oddělení pro rovnost mužů a žen v rámci Ministerstva práce a sociálních věcí. Od roku 2002 dohlíží každé ministerstvo v rámci své věcné působnosti na rovnost mužů a žen. Odtud byl jen krůček dostat do zorného pole zákonodárce i domácí násilí, jeho počáteční feminizace významně přispěla k jeho následnému legislativnímu řešení.

Legislativní vyslovení vůle českého státu bojovat proti domácímu násilí pochopitelně nebylo jediným cílem dlouhodobého boje proti diskriminaci žen. Z toho pohledu se také výrazným (i když ne dostatečným) zadostiučiněním stalo přijetí zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před

⁴¹ Srov. Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen a její opční protokol, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, Pekingská deklarace a další rezoluce, deklarace, zprávy a akční plány pro boj proti násilí páchaného na ženách nebo čl. 29 odst. 1 Listiny.

⁴² Srov. Odkazy na genderovou legislativu na WWW Českého statistického úřadu: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/o/gender_odkazy-odkazy_na_genderovou_legislativu>

diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), který zapracovává řadu směrnic Evropské unie.⁴³ Tento zákon vymezuje základní pojmy v oblasti diskriminace, včetně diskriminace nepřímé.⁴⁴ Reaguje tak na současnou tzv. druhou generaci diskriminace, kdy úmyslné a explicitně vyjádřené znevýhodnění na základě (např.) pohlaví vystřídalo skryté, těžko identifikovatelné porušení zákona.⁴⁵ Přesto není právní úprava zcela aktuální ve smyslu dostatečně rychlé reakce na nové společenské trendy. Zákaz diskriminace a rovnost je natolik dynamická oblast, že vedle diskriminace *přímé* a *nepřímé* by bylo vhodné legálně definovat i diskriminaci *vícenásobnou* (Boučková, a další, 2010 stránky 105-8). K vícenásobné diskriminaci totiž dochází „setkáním se“ více faktorů, na základě kterých je osoba diskriminována. Ženské pohlaví je samo výrazným diskriminačním činitelem, žena proto může být obětí několikanásobné diskriminace velmi snadno.⁴⁶ Bohužel se tomuto pojmu nadále vyhýbá i judikatura, včetně evropské úrovně (tj. Soudní dvůr Evropské unie – dříve Evropský soudní dvůr, Evropský soud pro lidská práva), i když posunům v chápání diskriminace jako mnohem širšího pojmu, než by se mohlo na první pohled zdát, výrazně napomáhá legislativní definování dalších a dalších diskriminačních faktorů (např. věku jako možného diskriminačního faktoru)⁴⁷.

V tomto kontextu představuje výjimku soft law dokument Evropské unie vymezující hlavní směry EU týkající boje proti všem formám diskriminace žen.⁴⁸ Zabývá se totiž mimo jiné diskriminací, která se týká *„jak pohlaví, tak příslušnosti k menšinové skupině, etnické menšině, k náboženskému vyznání nebo jazyku, ke skutečnosti, že se jedná o ženy migrující, vysídlené nebo uprchlé, ženy žijící v nerozvinutých oblastech nebo v odlehlých venkovských společenstvích, ženy v ústavní péči nebo ve vězení, ženy se zdravotním postižením nebo HIV pozitivní, ženy lesbické,*

⁴³ Zákon se stal účinným 1. ledna 2009 i přes veto prezidenta Václava Klause v květnu 2008. Text zákona na WWW Veřejný ochránce práv, Diskriminace, Antidiskriminační zákon: <http://www.ochrance.cz/diskriminace/antidiskriminacni-zakon/#_ftn1>

⁴⁴ Ustanovení §2 – 5 zákona 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpis, k nalezení tamtéž.

⁴⁵ Více v kapitole Antidiskriminace (Publikace ČZL: Prosazování genderové rovnosti: vybraná témata stránky 16-31)

⁴⁶ Jakmile se přidá další diskriminační faktor, např. těhotenství nebo mateřství, národnost nebo rasa, náboženské vyznání, tělesné postižení atd. Koldinská uvádí případy diskriminace černošských žen In (Boučková, a další, 2010).

⁴⁷ Antidiskriminační zákon v tomto případě užívá vymezení negativní, tj. stanoví, co diskriminací na základě věku není.

⁴⁸ K nalezení na WWW Consilium: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/cs/08/st16/st16173.cs08.pdf>>

bisexuální...“, tedy o ženy, které jsou obětmi dalších diskriminačních činitelů, slovy EU obětmi několikanásobné diskriminace. Dokument výslovně uvádí, že se jedná o faktory, které činí oběť ještě zranitelnější. Je proto namístě návrh Koldinské upravit specificky i otázku odškodnění oběti vícenásobné diskriminace, a to důrazněji, neboť dopady na osobnostní práva a snížení lidské důstojnosti provází tuto viktimizaci v intenzivnější formě (Boučková, a další, 2010).

Pro činnost Evropské unie v této oblasti je velmi důležitým rámcem systém OSN na aktivní prosazování práv žen. EU provádí své akce v koordinaci se všemi orgány OSN zabývajícími se právy žen, podporuje jejich chod a podílí se na jejich činnosti vydáváním harmonizovaných normativních právních aktů i soft law dokumentů, tj. sice právně nezávazných aktů, nicméně významně ovlivňujících politickou vůli EU, směr a prioritní témata. Za zmínku stojí na tomto místě Legislativní usnesení Evropského parlamentu (2010/C 285 E/07) z listopadu 2009 o odstranění násilí páchaného na ženách, které se výslovně dovolává nástrojů Organizace Spojených národů v oblasti lidských práv, zejména těch, které se týkají práv žen.⁴⁹

Jak již bylo zmíněno (v kapitole 1.4.2), samotná Organizace spojených národů je dlouhodobým významným zastáncem ochrany ženských práv. Za mimořádně významnou z hlediska prevence násilí na ženách, a tedy i domácího násilí, lze označit Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, dále jen „CEDAW“) schválenou Valným shromážděním OSN v roce 1979. Také Česká republika je jí historicky vázána a dle čl. 10 Ústavy má dnes přednost před zákonem. Součástí právního řádu České republiky se totiž Úmluva stala na základě čl. 5 ústavního zákona č. 4/1993 Sb., tzv. zákona o kontinuitě, jímž Česká republika převzala práva a závazky České a Slovenské Federativní republiky vyplývající ke dni jejího zániku z mezinárodního práva. CEDAW je v současnosti publikován ve Sbírce zákonů pod číslem 62/1987. Konvence mimo jiné požaduje odstranění diskriminace žen v otázkách rodiny a manželství. K zabezpečení plnění svých cílů zřídila Úmluva jako kontrolní orgán Výbor pro odstranění všech forem diskriminace žen, jehož pravomoci rozšířil Opční protokol z roku 1999 (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí 57/2001 Sb. m. s.). Faktická práce a kontrola Výboru je

⁴⁹ Usnesení č. 2010/C 285 E/07 k nalezení na WWW:
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:285E:0053:0058:CS:PDF>>

významným indikátorem pro zlepšení ochrany před domácím násilím na území České republiky (viz. kap. 8.2.1).

Z pera OSN přineslo posílení postavení žen ve společnosti také jasné odsouzení násilí na ženách v Deklaraci o odstranění násilí na ženách (*Declaration on the Elimination of Violence against Women*) schválené generálním shromážděním OSN v roce 1993 (bližší v kapitole 1.4.2). Problém role žen ve společnosti není v žádném případě otázkou minulosti, naopak jde stále o velice současné a aktuální téma. Také proto začala 1. ledna 2011 fungovat nová organizace *UN Women - United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women*, „úřad“ OSN na podporu práv žen a genderové rovnosti. Nová entita sdružila již existující čtyři orgány OSN zabývající se postavením žen, genderovou tematikou a rovnými příležitostmi, z nichž nejznámější je Rozvojový fond OSN pro ženy (*UN Development Fund for Women - UNIFEM*), dále Oddělení pro podporu žen (*Division for the Advancement of Women - DAW*), Mezinárodní výzkumný a vzdělávací institut na podporu žen (*International Research and Training Institute for the Advancement of Women - INSTRAW*) a Úřad speciálního poradce generálního tajemníka OSN k genderové tématice a podpoře žen (*Office of the Special Adviser to the UN Secretary-General on Gender Issues and Advancement of Women - OSAGI*). Klíčové jsou pro ni aktivity nejen v mezinárodní sféře, ale i na úrovni národní, neboť úkolem nového úřadu je mimo jiné zvýšit aktivitu členských zemí OSN v zájmu v plnění svých závazků na podporu rovnosti příležitostí, základních lidských práv a svobod, jež jsou právy a svobodami i žen, a posílení role žen ve společnosti a genderové rovnosti.

Nepočítané množství více či méně významných afirmativních akcí ve prospěch ženských práv, národní i mezinárodní kontext zásady rovnosti příležitostí a zákazu diskriminace žen přineslo mnoho pozitivního ve smyslu důslednosti uplatňování lidských práv a svobod. Ženy se v právním postavení díky pozitivním opatřením přiblížily svým mužským protějškům. Sociální postavení žen ve společnosti však za muži nadále zaostává a k faktické změně, která by skutečně odrážela veškerou ochranu práv žen, nepomůže ani sebedokonalejší právní úprava jakékoliv formy diskriminace. Toho lze docílit pouze změnou atmosféry ve společnosti, ke které vlivem

mezinárodních a národních státních i nestátních aktérů boje proti genderové nerovnosti (velmi) pozvolna dochází.

Odraz speciálních akcí a opatření za účelem ochrany ženských práv posiluje i v oblasti domácího násilí vnímání ženy jako slabé bytosti, která potřebuje (a proto se jí také dostává) zvýšenou ochranu. Feminizace domácího násilí – tedy jeho pojetí především jako formy násilí na ženách - má pochopitelně negativní dopady na odkrývání, pomoc a řešení ostatních druhů domácího násilí. Velmi blízko postavení ženy jako slabé bytosti i jako osoby ohrožené násilím v rodině má její dítě a stane-li se nezletilý jeho přímou obětí, lze ho zahrnout pod primární ochranu jeho matky nebo mu poskytnout obdobnou ochranu. Týrání dětí je neakceptovatelné. Jako nepřímá oběť, tj. „pouhý“ svědek násilných aktů vůči své matce však dítě zdaleka nepoživá potřebné ochrany v podobě speciálního zacházení a pomoci. V rodinném trojúhelníku má nezáviděníhodnou pozici muž jako oběť násilného jednání ženy. Takový případ se zcela vymyká všednímu pohledu na násilí a genderovou nerovnost. Neboť za účelem ochrany „utlačovaného muže“ neexistují žádné detailně vypracované dokumenty a diskriminace na základě mužského pohlaví není ožehavou otázkou, přičemž všechny nejrůznější výbory a rady pro rovnost muže a ženy pojmají sociálně-právní postavení muže jako opěrný, styčný bod, ke kterému komplexními opatřeními přibližují a přirovnávají postavení ženy, společnost není na takovou situaci připravená. Tradiční vnímání muže zatím nepostihlo podobné otřesy jako postavení ženy a její role v moderní společnosti.

2.3 *Dědictví Pater familias*

Pobouření ženských a feministických hnutí nad nerovností genderových pohlaví, vytrvalá snaha rozmanitých druhů organizací i jednotlivců/kyň hájit ženská práva mají své velmi silné historicky opodstatněné důvody - dědictví předešlých kultur a společností.

Na samém právním počátku úpravy rodinných poměrů stojí *pater familias* (lat. otec rodiny), osoba - muž obdařený římským právem neomezenou mocí nad všemi členy rodiny, včetně manželky. Manželstvím (*matrimonium cum in manum conventione*) nabyt právní moc nad svou ženou, tzv. manželskou moc nad ženou.

Taková moc (*patria potestas* nad dětmi, *manus* nad manželkou) zahrnovalo dokonce právo rozhodovat nad jejich životem a smrtí (*potestatem vitae necisque*). Pater familias byl v rodině jedinou svéprávnou osobou (*sui iuris*) a vlastníkem celého rodinného jmění. Přestože se postavení ženy v římském právu postupem doby zlepšovalo (zejména ve vazbě na její možné občanství) a moc otce, popř. manžela, nad ní oslabovala, rovnosti jako právní zásady se nikdy nedočkalo. „*Postavení žen v římské společnosti bylo tak jako tak horší než postavení mužů*“ (Koldinská, 2010 str. 1).

Podobný vzorec společenského uspořádání poskytují jako odkaz mnoha generacím i velká světová náboženství, byť ne tak explicitně. Koldinská poukazuje na obecnou rovnost hláсанou především judaismem a křesťanstvím⁵⁰, nelze si však nevšimnout její převažující formulace ve vazbě na mužský rod a protirečící si povinnosti poslušnosti ženy vůči muži, kterou Nový zákon káže v epištolách Pavlových. Ne nadarmo se pro závaznost slov Bible vžil pojem „zákon“ a křesťané tak po dlouhá století vnímali ženu jako bytost muži podřazenou. Pozice ženy je zřetelná od jejího samotného stvoření, přestože Bůh stvořil člověka ke svému obrazu, jako muže a ženu.⁵¹

A třebaže Korán výslovně nabádá k důstojnému, laskavému zacházení s ženami, jejich postavení vždy důsledně sleduje patriarchální uspořádání rodiny. Stejně jako Bible prakticky neobsahuje zmínku o ženě jako o samostatné bytosti, její existence je důsledně zachycena u boku svého manžela.

V některých zemích Blízkého Východu a Latinské Ameriky je nadále hodnotou převyšující lidský (ženský) život mužská čest. S odkazem na ochranu tradice a mužské cti má např. člen tradiční islámské rodiny právo zabít ženu, která byla znásilněna. Neméně absurdní je milost poskytovaná pachatelům trestného činu znásilnění, jestliže následně nabídnou své oběti sňatek. Odhaduje se, že cca 60 miliónů žen muselo zemřít rukou svých příbuzných, protože se nenarodily jako chlapi. V tomto světle je již méně překvapující, že násilí páchané v soukromí je nejrozšířenějším násilím vůbec a že 90% jeho obětí je ženského pohlaví. (Voňková, a další, 2004 stránky 136-7)

⁵⁰ Např. ustanovení Nového zákona Galatským 3,28: „Není už rozdíl mezi židem a pohanem, otrokem a svobodným, mužem a ženou. Všichni jste jedno...“; Koloským 3,11: „Potom už není Řek a Žid, obřezaný a neobřezaný, barbar, divoch, otrok a svobodný...“ (Koldinská, 2010 str. tamtéž).

⁵¹ Srov. WWW Česká biblická společnost, vyhledávání v Bibli podle pojmů: <<http://www.biblenet.cz/>> a <<http://www.online-bible.cz/>>.

Je namístě zdůraznit, že domácí násilí se děje bez ohledu na náboženství nebo národnost. Může se pouze lišit jeho vnímání pod optikou té které kultury. Nezpochybnitelným faktem zůstává celosvětově zakořeněné nižší sociální postavení ženy. Příběhy z celého světa popisují obdobné situace, cykly a vztahy. Obsahují však diametrální rozdíly v možnostech dosáhnout na pomoc zvenčí, ať už v kruhu soukromém nebo veřejném.⁵²

2.4 Genderová socializace jako dynamický prvek

V souvislosti s viktimitou jako dispozicí člověka stát se obětí domácího násilí je vhodné pracovat s pojmem *gender*, charakterizující *pohlaví* jako společenský element. Termín pohlaví v právním slova smyslu se váže na geneticky podmíněné rozdíly muže a ženy. Gender je pojem širší a pro účely určení viktimogenního potenciálu více vypovídající, obsahuje v sobě totiž „*sociální dimenzi biologického znaku – pohlaví*“ (Koldinská, 2010 str. 20).

S vytvářením genderových stereotypů, rolí muže a ženy ve společnosti, úzce souvisí výchova a stylizace opačných pohlaví, v nichž dodnes panují značné rozdíly, často přímo opaky. Jelikož gender v zásadě charakterizuje kulturu, mění se s ní v čase a místě, kde určuje sociální postavení pohlaví.⁵³ Chlapci jsou dodnes vybízeni k projevu maskulinity, tj. soutěživosti, překonávání překážek a síly, zatímco dívky se vždy učily negativním ctnostem odříkání, rezignace a mlčení⁵⁴ (Voňková, a další, 2004). Děvčata jsou sice i nadále socializovány s orientací na péči, spolupráci a rodinu (Buriánek, a další, 2006 str. 30) (Munková, 2001 str. 115), od přelomu století se však ženy bez určitých typicky mužských rysů (soutěživost, dravost, zaměření na kariéru) neobjdou a tomu začíná odpovídat i jejich výchova. Do dívek jsou vkládány veliké naděje s důrazem na vysoké vzdělání, budování kariéry a zvyšování jejich sebevědomí. Zdaleka již není jejich chlapecké chování veřejností odsuzováno. Ženy jsou vystaveny stresu z očekávání svého i svého okolí. S vynaložením mnoha sil plní svou novou společenskou roli – samostatné, sebevědomé, úspěšné ženy.

⁵² Viz. Příběhy a příklady WWW: <<http://www.czechkid.cz/si1200.html>>

⁵³ Srov. WWW Český statistický úřad, Genderové statistiky, Základní pojmy: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_pojmy>

⁵⁴ Odtud zřejmě pochází rčení (mýtus o domácím násilí), že „*Máma to má zamést pod zástěru...*“.

Dynamika v socializaci dívek může být jedním z faktorů zvyšujícího se počtu domácího násilí páchaného partnerkami. Ženy pod vnějším tlakem a vzhledem ke svému relativně silnému sociálnímu statusu jednoduše přestávají naplňovat tradiční podřízené postavení ženy – manželky - matky. To ale v žádném případě nevylučuje případy, kdy se obětí domácího násilí stane právě taková postmoderní žena, navenek působící sebevědomě a nezávisle, s úspěšnou kariérou. Domácí násilí je v tomto směru nevyzpytatelný fenomén vyskytující se více méně neočekávaně napříč celou společností.

Samotný jev domácího násilí je přesto někdy označován za produkt „*typicky mužské společnosti*“ (Čírtková, 2008), s podobným hesly pracují především teorie partnerského násilí. Sociologické a feministické teorie se navíc opírají o ještě širší kontext mužské autority (militarismus, šovinismus, hierarchie postavení členů rodiny) a její vliv na násilí vykonávané na dětech a ženách. Rozdíly mužského a ženského světa se prohlubují od rané socializace dětí, podpořené i rozdílnou mírou neformální sociální kontroly. Chlapci jsou povzbuzováni k demonstraci síly a potlačování emocí. Dívky jsou naopak vedeny k toleranci a altruismu (Urbanová, 2004 stránky 11-12). S tradiční, jednoduchou konstrukcí genderových rolí zatřásla v polovině minulého století emancipace.

Postmoderní doba sice přináší rozplývání genderových rozdílů, přesto vykořenit zejména socializaci emocí chlapců („*Kluci nebrečí...*“ atd.) nebude snadné. Zůstává otázkou, zda se genderové odlišnosti budou ztrácet, což je tendence uplynulých desetiletí, nebo se naopak začnou zvýrazňovat. Dnešní trend singles začíná pomalu narážet na fakt, že člověk je tvor společenský a především osamělé moderní ženy, popř. matky, zjišťují, že jim takový život nepřináší uspokojení, jaké barvitě vykreslovaly feministky na konci minulého století. V nejnovějších výzkumech vyjadřují stejnou nespokojenost i muži, strach ze samoty je důvodem až pětiny manželských svazků.⁵⁵ Zvyšující se počet nejrůznějších typů seznamek mluví sám za sebe.

Ustupující rigidní charakter sociálních rolí se, byť velice pomalu, projevuje i v oblasti domácího násilí. Proto je nezbytné poskytnout pomoc obětem domácího násilí bez výjimky, tzn. i bez rozdílu pohlaví. Situace vytvořená domácím násilím, kde se

⁵⁵ Dle průzkumu americké seznamky Match.com

obětí stane muž, je však nadále velice choulostivá. Obecná představa muže se neslučuje s postavením oběti.⁵⁶ Výzkumy potvrzují, že ačkoliv se s fyzickým násilím ze strany své partnerky setkal každý čtvrtý muž a 5% uvádí, že dokonce utrpělo zranění, žádný z respondentů se neobrátil na policii. Psychické násilí je ještě častější, s důrazem na sociální kontrolu.⁵⁷ Míra latence se dá jen odhadovat. Nakolik přetrvávající předsudky související s genderovými stereotypy a mýty o domácím násilí páchaném na ženách brání mužům vyhledat odbornou pomoc, se ukáže v budoucnosti.⁵⁸ Přiznání sexuálního násilí ze strany partnerky je pak pro muže tabu v pravém slova smyslu.

2.5 *Specifické projevy ženské delikvence*⁵⁹

Na odlišnosti v sociální deviaci žen vůbec, upozornili teorie feministických kriminologií, které ne náhodou zažily nejvýznamnější rozvoj od konce 70. let 20. století. Zatímco na počátku 20. století byla ženská delikvence vnímána jako výsledek neadekvátního vložení se dívek do ženské role a literatura v souvislosti s chováním odporujícím morální, sociální či právní normě skloňovala pouze mužský rod, ke konci století se objevily zajímavé diskuse, proč je oblast sociální deviace žen natolik neprozkoumanou a do té doby pro sociology nezajímavou. Nemalý vliv na probíhající diskusi měl vzrůstající počet nahlášených(!) deliktů spáchaných ženami. Freda Adlerová spatřuje ve své práci *Sisters in Crime* (1975) příčinu vzestupu ženské kriminality ve feministických hnutích. Nebylo však empiricky dokázáno, že by existovala souvislost mezi násilnými delikty a vcítěnou představou emancipované ženy. A. Theurerová však ve svém výzkumu potvrdila souvislost s ženskou hospodářskou kriminalitou. Ženy v této oblasti začaly s muži soutěžit a napodobovat jejich chování.

⁵⁶ Výjimečně se na internetu objeví zpráva o týraném muži (Viz. WWW: <<http://www.novinky.cz/krimi/259910-muz-z-prerova-uz-nevydrzel-biti-a-urazky-od-sve-zeny-pozadal-o-pomoc-policii.html>>), v takovém případě se sekundární viktimizace, viz. diskuse pod článkem, může stát neúnosnou a pro další týrané muže odstrašující. V častěji zveřejněných případech, kde je obětí žena, se i pod rouškou anonymity postaví na její stranu přibližně polovina přispívajících. (Srov. Tragický případ spisovatelky Monyové na WWW: <<http://www.novinky.cz/krimi/259767-hromotluk-kotlar-ktery-udajne-leta-tyral-manzelku-stanul-pred-soudem.html>>, <<http://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/258528-zivot-s-despotou-utecte-dokud-to-jde.html>>, atd.)

⁵⁷ Data pilotní studie R. Pucherta podle Popis 2005, In (Buriánek, a další, 2006 stránky 32-33)

⁵⁸ Mýty vážící se k násilí na mužích se příliš neliší od mýtů násilí na ženách: *Kdyby to bylo tak hrozné, odešel by... Muž je silnější, nemůže být fyzicky napaden ženou... Ženy se nedopouštějí násilí, jediné v sebeobraně... Jen slaboch si nechá líbit násilí ve vztahu...* (Buriánek, a další, 2006 stránky 31-32)

⁵⁹ Čerpáno převážně z (Munková, 2001 str. 115 a násl.)

Snižující se latenci u trestných činů proti životu a zdraví lze oproti tomu spatřovat v postupném odtabuizování muže na místě oběti násilného činu ženy, i když shovívavější nakládání s ženskými pachatelkami a stud mužů zůstávají nadále jmenovatelem vysoké latence především méně závažných útoků proti fyzické i psychické integritě mužů.⁶⁰ V případech domácího násilí se odráží výše zmíněný obecný výklad. Z pohledu důsledků není žádného důvodu odlišovat násilí páchané partnerem na partnerce od násilí partnerky na partnerovi. Navíc když rozsáhlá holandská studie, provedená Van Dijkem (1998) při výzkumu domácího násilí provedeného na vzorku 1000 náhodně vybraných jedinců, překvapivě zjistila, že oběťmi se stalo přibližně 60% dotázaných - bez ohledu na pohlaví. Nelze ovšem přehlédnout, že zmíněných 60% tvořilo u žen závažné útoky a u mužů pouze lehčí formy útoků. Situace zřejmě kopíruje fakt fyzické převahy mužů; statistiky potvrzují nízké procento nahlášených těžce poraněných mužů a vysoké procento lehké újmy na jejich zdraví. U žen je stav zcela opačný. Celkem přirozeně budou ženy častěji pachatelkami násilí čistě psychického, nazývaného trefně neviditelné. Skryté násilí je z pohledu oběti na nic netušící okolí o to brutálnější. Nehledě na čísla výsledků studie je nejvýznamnějším všeobecný závěr, že páchané domácí násilí není výhradou mužů a je třeba rozvolnit úvahy o povaze pomoci osobě ohrožené domácím násilím.

K tomuto trendu se na druhou stranu ozývají hlasy (nestátních institucí), že „odžehštění“ problematiky domácího násilí způsobí problémy zejména v legislativních krocích, že zobecnění problematiky a rozostření pohledu zákonodárce při vytváření nových právních úprav povede k méně účinným, na míru domácímu násilí nešitým institutům. Kritika vychází z praxe, kdy se v současné době v drtivé většině skutečně řeší partnerské násilí, a to ze strany muže-otce. Neziskové organizace pochopitelně volají po úpravě, která by napomohla jejich práci, která v současné době spočívá zejména v pomoci ohroženým matkám a jejich dětem.

⁶⁰ Srov. Domácí násilí na mužích In (Buriánek, a další, 2006)

2.6 Shrnutí

Vytvořily se tradiční koncepce mužských a ženských rolí, kulturně podmíněné celospolečenské vnímání stereotypů a tisíciletí zažitý vzorec chování muže a ženy. Obrátit v tomto směru lidskou historii během půl století o sto osmdesát stupňů deklarováním rovnosti pohlaví nebo zákazem diskriminace z genderových důvodů⁶¹ je prakticky nemožné. Lze to však pokládat za bezpodmínečně nutný první krok k přerodu myšlení veřejnosti. Veřejné mínění a morálka jsou základním spojovacím článkem komplexního řešení domácího násilí. Proto osvěta a vštěpování netolerance ke všem druhům násilí je nedílnou součástí boje proti domácímu násilí. Vymýcením mýtů opřádajících problematiku domácího násilí se obětem zpřístupní pomoc nejen ze strany státu.

3 Intermezzo aneb z rozhovoru o domácím násilí⁶²

„...v poslední době jsem dospěla k přesvědčení, že mne brzo zabije. Nevěděla jsem, kdy se to stane, ale věděla jsem, že to bude brzo. Každý večer jsem se bála jít spát a nejlíc jsem se bála, když jsem věděla, že má popito. Nedokázala jsem usnout třeba celou noc. Každé ráno jsem si potom říkala, proč se tak bojím, alespoň už to budu mít za sebou a budu mít pokoj, už se nebudu bát, už nebudu muset maskovat modřiny, už nikdy nebudu mít zlomené ruce a už nikdy nebudu muset nikomu vysvětlovat, že jsem zase zakopla. Už nikdy se nebudu muset schovávat ve sklepě a bát se, že mě sousedčin pes vyčenichá. Už nikdy nebudu muset volat na policii a už nikdy nebudu muset unuděným frajírkům vysvětlovat, proč mám ze svého manžela strach. Už nikdy mne žádný policista neponíží tím, že zavolá manželovi, ať si mne jde na stanici vyzvednout, protože mám asi nějaký klimakterický záchvat, neboť jsem hysterická, vyvádím a říkám zmatené nesmysly, jako například ten, že přede mne můj vlastní manžel postavil misku

⁶¹ Nadstandardní význam má pro ochranu žen zejména Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (vyhláška č. 62/1987 Sb.), která vznikla jako významný počín Organizace spojených národů. Česká republika se zavázala podávat pravidelné zprávy o stavu legislativy a dalších opatřeních vznikajících v souladu s Úmluvou.

Dále srov. pojem “každý“ při deklarování práv Listinou a dalšími mezinárodními dokumenty o lidských právech a svobodách.

⁶² Převzato z rozhovoru M. K. s paní Janou V., povoláním sociální pracovnící – klientkou AdvoCats for Woman – Brno, In (Voňková, a další, 2004 str. 168).

s psí konzervou a řval na mě: „Žer!“ a držel mě přitom za krk a hlavu mi strkal do té misky a nepřestal, ani když jsem se pozvracela..., to všechno dělal jen proto, že jsem mu nestihla připravit večeři, a tak se rozhodl, že musím poznat, jaké to je mít hlad jako pes... Už nikdy nebudu muset svému dospívajícímu synovi říkat, že chování jeho otce je špatné a můj syn se mi už nikdy nebude vysmívat... Možná že i moje dcera mne přestane nenávidět za to, jaká jsem, když už tu nebudu... A jisté je, že já už se nikdy bezdůvodně neobořím na ženu, která ke mně přijde na úřad žádat o sociální dávky, a svým kolegyním potom už nebudu dlouze o této ženě povídat a už si o ní nebudu myslet, že je kráva, protože zůstává s mužem, který ji bije... Už nikdy mě můj manžel nedonutí jít na potrat a už nikdy mne uvnitř neporeže skalpelem, aby mě přešla chuť na sex... A moje máma a policisté mi už možná uvěří, když už tu nebudu...“

„Čím je Váš manžel?“

„Pracuje jako chirurg, ale nechtěla jsem Vám to říkat, paní doktorko, protože vím, že před nedávnem operoval Vaší babičce srdce. Byla jsem u toho, když jste manželovi telefonovala, byla to velmi těžká operace a on z ní byl velmi nervózní, ale nebojte se, v práci on nikdy nepije a všichni o něm říkají, že má zlaté ruce... Nikdy mi nikdo nevěřil, když jsem vyprávěla, co se u nás doma děje, a děti říkají, že je to moje vina, že se nediví, že ho provokuji. I máma říká, že mu nedávám to, co chlap potřebuje... a mám moc pisklavý hlas... a moc mluvím... Ale co ženská? To, co potřebuje ženská, na to tady nikdo nehledí...“

4 Krátká historie teorie i praxe ochrany před domácím násilím na území ČR

Teprve vnořením se do neznámých vod nové tematiky domácího násilí objevují odborníci teoretici nepředvídané hloubky a praktici skrytá zákoutí. Stále se objevují nové otázky, které je třeba zodpovědět, a případy, které si žádají specifickou právní úpravu. Od odmítání jakékoliv státní ingerence do sféry rodiny až k současně otevřeným otázkám např. terapeutických programů pro pachatele domácího násilí či asistované setkávání násilného rodiče s dětmi (neboli proces podporované komunikace,

viz. kapitola 7.2) byla cesta z časově historického hlediska krátká, nicméně velmi strmá a plná překážek.

V první řadě bylo nutné se vyrovnat se silnými morálními zábrany zasahovat do chodu rodiny, vysoce respektované intimní části života každého jedince. Neexistoval legitimní důvod pro vstup státních institucí do privátní sféry, zvláště je-li soukromí státem garantované ústavní právo (čl. 7 odst. 1 Listiny)⁶³ a respektování rodinného života garantováno Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (čl. 8). Je však neoddiskutovatelný fakt, v současnosti odbornou veřejností jednoznačně akceptovaný, že pomoc zvenčí a strategie vměšování je jedinou možností pro ukončení násilí v rodině. S odvoláním se na prioritní nezadatelná základní práva a svobody (právo na život, zdraví i lidskou důstojnost) však musí dojít k nulové toleranci násilí jako takového⁶⁴.

V České republice se po roce 1989 téma domácí násilí sice otevřelo, jednání vykazující jeho znaky (přesněji jednotlivé ataky) však nezbyvalo než prostě subsumovat pod jednotlivá ustanovení trestního či přestupkového zákona (jako trestný čin ublížení na zdraví, vraždy, vydírání nebo znásilnění, návrhové přestupky proti společenskému soužití apod.). Největším úskalím takového postupu bylo právě izolované posuzování jednotlivých útoků, a jelikož samostatné incidenty mnohdy nedosahovaly ani prahu trestné činnosti, dostávalo se osobě ohrožené i ohrožující (rozh)řešení před přestupkovou komisí obecního úřadu, což především v menších městech není dodnes vítaným ani efektivním procesem.⁶⁵ Oběť se tak dlouho zmítala v šedé zóně mezi morálkou a zákonem, čekajíc spolu s bezzubými orgány státních institucí na útok legitimující ingerenci státu, tj. dokumentovatelný (zejména lékařskými zprávami) a

⁶³ Přímo v č. 7 LPS dochází v případě domácího násilí ke konfliktu ústavně zaručených práv. Na jedné straně nedotknutelnost osoby a zákaz mučení nebo ponižujícího zacházení a na druhé straně soukromí.

⁶⁴ Srov. LPS (1993); VDLP (1948), MPOPP (1966), MPHSPK (1966, ČR ratifikovala 1993), ÚPD (1989, ČR ratifikovala 1993), Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984, ČR ratifikovala 1993); ÚLPZS (1992), EÚ o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1992), Doporučení Rady Evropy 2000 (5) Výboru ministrů členských států ohledně ochrany žen proti násilí (2002); Zdroj (Voňková, a další, 2004 stránky 42-43)

⁶⁵ V současné době se mohou členové přestupkových komisí a pracovníci přestupkových oddělení s adekvátním postupem seznámit např. v Manuálu pro pracovníky přestupkových oddělení a členy přestupkových komisí vydaného Odborem zdraví MMB v rámci projektu Interdisciplinární přístup k řešení případů domácího násilí ve statutárním městě Brně, 2006, aktualizace textu 2009. Pro aplikaci zákona o domácím násilí v praxi byla zpracována řada metodik a proškolujících materiálů. K nalezení např. na WWW Interdisciplinární tým Brno: <<http://www.idtbrno.cz/pro-odborniky/>>

legálně uchopitelný. Bohužel taková poslední kapka mohla být fatální, a to jak pro oběť, tak pro pachatele – tragicky ukončené domácí násilí je učebnicovým příkladem situační vraždy (viz. kapitola 1.3.1).⁶⁶ Bohužel však ani poté neexistoval právní nástroj, jak zohlednit kontext spáchaného deliktu a rodinnou historii, přičemž dlouhodobost a eskalace jsou podstatné znaky domácího násilí.

4.1 *Legislativní začátky domácího násilí*

Na půdu Poslanecké sněmovny se problematika domácího násilí dostala až po roce 2000. Díky projektu „Co je to domácí násilí?“ se uskutečnily první výzkumy⁶⁷, které přinesly reprezentativní sociologická data o povědomí a vlastních zkušenostech respondentů s domácím násilím. Téma se mohlo otevřít médiím, nejsilnějšímu nástroji politického tlaku. Garantem odbornosti projektu se stal Bílý kruh bezpečí, občanské sdružení poskytující pomoc obětem trestných činů od roku 1991, a finanční zázemí poskytla soukromá společnost Philip Morris ČR, a.s., jež měla zkušenosti s bojem proti domácímu násilí z jiných zemí. Vytvoření specializovaného mezíresortního orgánu Aliance proti domácímu násilí⁶⁸ a zahájení odborných seminářů pro členy Poslanecké sněmovny a Senátu záhy přinesly první ovoce.

Chybějící právní úprava, která by akcentovala specifika domácího násilí, byla spěšně doplněna novelizací trestního zákona. Novou skutkovou podstatu, ustanovení §215a týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě, včlenil do trestního zákona s účinností od 1. 6. 2004 zákon č. 91/2004 Sb. Zákonodárce se zatím zdržel užití samotného výstižného pojmu domácí násilí, to zatím zůstalo pojmem kriminologie, viktimologie a psychologie. Pro akceschopnost státní sféry však bylo stále nutné naplnit všechny znaky skutkové podstaty a oběti se tak dostávalo pozornosti ex post, v krajních

⁶⁶ Nedávno na internetu zveřejněný tragický případ ublížení na zdraví s následkem smrti, kdy matka chtěla synovi (který ji dlouhodobě týral) nožem pouze pohrozit, ale situace se vlivem okolností zvrtila a syna zabila. Soud vzal při rozhodování o výši trestu v úvahu podíl poškozeného a uložil ho na nejnižší možné hranici. (Viz. WWW: <<http://www.novinky.cz/krimi/259295-synovi-zasadila-ranu-nozem-dosrdce-odsedi-si-za-to-osm-let.html>>)

⁶⁷ V roce 2001 realizovala první reprezentativní výzkum pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, a.s. agentura STEM (viz. kap. 1.6).

⁶⁸ Desetičlenná skupina odborníků z oblasti legislativy a exekutivy vypracovala návrh za stěžejní pomoci neziskové organizace Bílý kruh bezpečí (odborný garant legislativního návrhu) a soukromé společnosti Philip Morris ČR, a.s.

případech ohrožení, což vlastně odráží subsidiaritu a represivní funkci trestního práva. Pro úplnost je nutné uvést, že pojem domácí násilí trestní právo stále nezná, ani výkladová ustanovení nového trestního zákoníku⁶⁹ se mu nevěnují.

4.2 Legislativa ve jménu prevence před domácím násilím

Represivní konstrukce byla, zásluhou expertní skupiny Aliance, změněna zákonem č. 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím. Přestože se do pozitivního práva dostal z původního poslaneckého návrhu č. 828 (IV. volební období, 2004)⁷⁰ spíše skelet a zejména soukromoprávní instituty zůstaly novelizací nedotčeny, v našem právním řádu si od 1. 1. 2007 našel místo preventivní systém potírání případů domácího násilí. Neutěšená situace v domácnosti, vykazující znaky domácího násilí⁷¹, se stala legitimním důvodem pro vstup státu a jeho institucí do privátní sféry rodiny či obdobného svazku lidí. Domácí násilí přestalo být odsuzováno pouze jako abstraktní fenomén, nová úprava určila jasný postoj k pachatelům i obětem domácího násilí a vyřešila citlivou otázku, jak se má stát k jednotlivým subjektům chovat.

Zákon na ochranu před domácím násilím zakotvil flexibilní a kombinovanou reakci státních i nestátních institucí a změnil tak společenský postoj k domácímu násilí z necitlivé jednooborové trestněprávní restrikce na interdisciplinární pomoc preventivního charakteru. Pomoc je namířena osobám, které jsou ohroženy násilným chováním ze strany osob blízkých nebo osob žijících s nimi ve společném bytě nebo domě. Zákon je koncipován na principech (Voňková, 2008):

- *priorita práv*: zásah policejního orgánu do soukromí je přípustný v případě ohrožení života, zdraví, svobod a důstojnosti osoby ohrožené domácím násilím;

⁶⁹Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁰Bliže na WWW Poslanecká sněmovna České republiky, Dokumenty, Sněmovní tisky: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=828&CT1=0>>

⁷¹Ustanovení § 21a odst. 1 zákona č. 283/1991 Sb., o Policii ČR, zohledňovalo rodinnou násilnou historii a chránilo život, zdraví, svobodu proti nebezpečnému útoku, lidskou důstojnost proti zvlášť závažnému útoku. Od 1. ledna 2009 je účinná preciznější právní úprava obsažena v zákoně č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, v hlavě VII. Vykázání, §§ 44-47.

- *subsidiarita*: ochrana osoby ohrožené probíhá nejprve právními nástroji netrestní povahy;
- *odvrácení hrozby nebezpečí*: zákonný zásah má okamžitě ukončit a zároveň předcházet dalšímu násilnému jednání osoby ohrožující domácím násilím;
- *přiměřenost a minimalizace zásahů do ústavně zaručených práv a svobod*: druh, intenzita a časová omezenost zásahu policejního orgánu do práv jak osoby ohrožené, tak osoby ohrožující domácím násilím, vychází z účinné ochrany před hrozícím nebezpečím;
- *výměna informací*: obligatorně mezi policejním orgánem, intervenčním centrem, soudem a příp. orgánem sociálně-právní ochrany dětí;

Komplexitu ochrany před domácím násilím zajišťuje provázanost „tří pilířů“, na kterých je pomoc obětem domácího násilí vystavena. Intervenci státu prostřednictvím Policie ČR v první fázi vyvažuje druhá fáze sociální pomoci profesionálních zaměstnanců intervenčních center, která již nepřichází k osobě ohrožené jako mocenský zásah, ale jako nabídka psychologické, sociální a právní pomoci, kterou oběť domácího může, ale nemusí využít. Třetí pilíř soudní ochrany se vyznačuje nejvyšší mírou fakultativnosti a nutností přímé iniciativy ze strany osoby ohrožené.

Policie České republiky přestala být v oblasti řešení domácího násilí tradiční represivní složkou státu a získala novou, poměrně širokou pravomoc s preventivními účinky v podobě možnosti vykázat z domu či bytu osobu ohrožující domácím násilím. Domácí násilník je tak napříště včas konfrontován s oficiální (negativní) reakcí veřejné moci a oběti je zároveň poskytnuta komplexní ochrana. Celý systém je zastřešen obligatorním poskytováním informací zaměstnanci Policie ČR. Informační tok směřuje nejen k osobě ohrožené a osobě, u níž lze důvodně předpokládat, že se dopustí nebezpečného útoku, tedy subjektům domácího násilí, kterým je faktický úkon vykázání⁷² příslušníků Policie ČR určen primárně, nýbrž ex offio i k dalším veřejným institucím. V první řadě je o provedeném vykázání vyrozuměno příslušné intervenční

⁷² Od 1. ledna 2009, kdy se stal účinným zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, se již nejedná o rozhodnutí vydávané ve správním řízení. Postup Policie ČR byl změněnou formou úkonu na *faktický pokyn* zjednodušen, a tedy zefektivněn (bližší v kap. 4.2).

centrum, aby mohlo kontaktovat osobu ohroženou s nabídkou své pomoci, dále soud příslušný k rozhodnutí o návrhu na vydání předběžného opatření a praxe hovoří o vyrozumění příslušného státního zástupce⁷³. Pokud ve společném obydlí žije nezletilá osoba, zašle policista kopii úředního záznamu o vykázání i příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí.⁷⁴

Následně je žádoucí vzájemná spolupráce zákonem povolaných institucí s obecní policií a dalšími orgány obce, nestátními a charitativními organizacemi, aby se oběti domácího násilí dostalo co nejkomplexnější péče a pomoci. Koordinace interdisciplinární spolupráce je svěřena příslušnému intervenčnímu centru - zařízení sociálních služeb⁷⁵, což posiluje princip subsidiarity ochrany před domácím násilím. V intervenčním centru je oběti bezplatně poskytnuta nebo zprostředkována individuální pomoc v oblasti psychologické, sociální, lékařské a právní. Období styku oběti s odborníky intervenčního centra je stěžejní pro účinnou prevenci a snížení rizika dalšího násilného jednání na minimum. Osoba ohrožená se v tomto „oddechovém“ čase trvání vykázání násilné osoby může seznámit s možným právním postupem po skončení lhůty vykázání. Potřebné informace získává prostřednictvím intervenčního centra také od sociálních odborů nebo azylových domů a může na základě rozboru své životní situace požádat o asistenci při krocích, které se samostatně rozhodne provést (Voňková, 2008). Při přetrvávajícím nebezpečí dalšího násilí (po uplynutí desetidenní lhůty vykázání) lze ochranu osoby ohrožené prodloužit zejména soudním rozhodnutím o návrhu na vydání předběžného opatření, tzv. soudním vykázáním. Obsahem je ochrana teritoriální i personální, nově začleněná do občanského soudního řádu ustanovením § 76b a souvisejícím § 273b (blíže v kapitole 5.1).

4.3 Inspirace rakouskou úpravou ochrany před domácím násilím

Český zákonodárce přijetím zákona č. 135/2006 Sb. konečně zakotvil speciální úpravu výlučně na ochranu a prevenci domácího násilí. Nevydal se však ve šlépějích

⁷³ Dle rozhovoru s příslušníky Policie ČR je jedním z prvních úkonů právě zaslání informací o provedeném vykázání příslušnému státnímu zástupci, zjevně se jedná o praktickou aplikaci ustanovení o informování soudu.

⁷⁴ Viz. Ustanovení § 47 odst. 3 zákona o Policii ČR.

⁷⁵ Dle ustanovení §§ 34 a 60a zákona č. 108/2006, o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Španělska, Brazílie (Králičková, a další, 2011), JAR, Severního Irsku nebo Kypru (Voňková, a další, 2004) - zemí se samostatným zákonem řešícím problematiku domácího násilí⁷⁶, ale našel inspiraci v rakouské právní úpravě a zvolil druhý možný přístup k právní úpravě ochrany před domácím násilím – novelizoval. Stejně jako Německo upravil český legislativec ochranu před domácím násilím sice v samostatném zákoně, složeném však z jednotlivých dílčích novel řady zákonů (v Německu zejména zákona policejního, občanského, exekučního). Německé i rakouské právo má nakonec stejné historické kořeny jako právo české, právní úprava a uspořádání jednotlivých institutů jsou si proto velmi příbuzné a jeví se naprosto přirozené a úsporné, že fungující rakouskou ochranu před domácím násilím český zákonodárce převzal (sice s drobnými úpravami), jelikož si taková novelizace nevyžádala žádné zvláštní a složité zásahy do stávajícího právního řádu České republiky.

Volba inspirace rakouským zákonem o ochraně před domácím násilím byla nanejvýš správným legislativním rozhodnutím (zejména stěžejní policejní intervence je v Rakousku propracována a uplatňována velmi precizně a promyšleně). Materiál doprovázející tento rakouský zákon poprvé užil často citová slova, že „*Když jde o ukončení násilí v rodině, stává se nejvyšším příkázáním tzv. strategie vměšování...*“ a do české úpravy ukončení, předcházení a ochrany před domácím násilím se tak nenásilnou formou automaticky dostalo porozumění jeho základním mechanismům, z čehož vyplynula nepostradatelnost intervence státu do intimního prostředí jako jediného možného přístupu k řešení probíhajícího domácího násilí (Voňková, a další, 2004 str. 139).

Rakouský zákon na ochranu před násilím v rodině z roku 1997 (*Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie – Gewaltschutzgesetz*, dále také „GeSchG“)⁷⁷ lze směle označit za nejzásadnější průlom v této oblasti. Zejména z pohledu pojetí střetu soukromého a veřejného práva ve prospěch práv oběti domácího násilí zohlednilo specifika násilí páchaného v intimním prostředí v rámci blízkých společenských vztahů.

⁷⁶ Kypr (1994): *Violence in the Family (Prevention and Protection of Victims) Act* (Zákon o násilí v rodině (Prevence a ochrana oběti))

Irsko (1996): *Domestic Violence Act* (Zákon o domácím násilí), In (Martinková, a další, 2001 str. 170)

⁷⁷ *GeSchG BGBl. Nr. 759/1996 ST0242, in der Fassung späterer Gesetze* (Spolkový zákon o ochraně proti domácímu násilí v rodině, ve znění pozdějších předpisů – Spolková sbírka zákonů 759, ročník 1996), vydaný 30. prosince 1996, k nalezení na WWW *Bundeskanzleramt: Rechtsinformationssystem*: <https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1996_759_0/1996_759_0.pdf>

Geneze této právní reformy sahá do roku 1994, kdy byl rakouskou federální vládou definován program změn rakouského právního řádu v tomto duchu: „*Preventivní ochrana jednotlivce proti násilným útokům představuje jeden ze základních úkolů institucí a jednotlivců prosazujících právo. Policejní zásah by neměl spočívat v tom, aby bylo oběti zachování její bezpečnosti navrženo opuštění domu, ale měl by směřovat k násilníkovi, od kterého pochází nebezpečí ohrožení bezpečnosti oběti. V případech, kdy údajný pachatel nemůže být vzat do vazby a kdy uplatnění pravomocí exekutivy je nepostačující, by mělo být zvažováno, zda výhrůžka bezprostředním násilím nemůže být minimalizována dočasným odstraněním násilníka z domu.*“ (Martinková, a další, 2001)

GeSchG se skládá se čtyř článků. Prvním se mění *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch* - BGB (Obecný občanský zákoník), druhý článek mění *Die Exekutionsordnung* (Exekuční zákon), třetí *Sicherheitspolizeigesetzes* (Zákon o bezpečnostní policii) a čtvrtý článek obsahuje přechodná a závěrečná ustanovení a stanoví postupnou účinnost předchozích článků. Rakouský model ochrany před domácím násilím se, stejně jako český, opírá o tři pilíře.

4.3.1 Wegweisung; rakouské vs. české policejní vykázání

GeSchG upravil oprávnění policie dočasně vykázat násilnou osobu ze společného obydlí, nezávisle na jejím právním poměru k domu či bytu. Stěžejní role nového bezpečnostního oprávnění policejního orgánu při ochraně proti domácímu násilí se odrazila i v tom, že samotný GeSchG byl připojen jako dodatek k Zákonu o bezpečnostní policii⁷⁸ (Martinková, a další, 2001 str. 171). Policejnímu orgánu byla dána pravomoc dočasně omezit právo násilné osoby užívat obydlí, které sdílí se svou obětí, tzv. vykázáním současně se zákazem návratu do obydlí (*Wegweisung und Rückkehrverbot*) po dobu sedmi, resp. novelizací po dobu deseti dní a v současnosti celých 14 dní. Součástí tohoto omezení a zákazu musí být přesná prostorová působnost provedeného policejního vykázání, neboť se vztahuje i na bezprostřední okolí obydlí

⁷⁸*Bundesgesetz Nr. 566/1991, Sicherheitspolizeigesetz - SPG, ve znění novely BGBl. Nr. 146/1999, Sicherheitspolizeigesetz-Novelle* (Spolkový zákon o bezpečnostní policii ve znění novely), k nalezení na WWW *Bundeskanzleramt: Rechtsinformationssystem*:
<https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1999_146_1/1999_146_1.pdf>

v takovém rozsahu, aby byla zajištěna účinná ochrana osoby ohrožené. Policejní orgán odebere násilné osobě klíče a povolí jí vzít si ze společného obydlí nejnnutnější osobní věci. Leitmotivem státní intervence se stalo „*Wer schlägt, der geht*“ (kdo bije, ten odchází)⁷⁹. Pachatelům domácího násilí dal rakouský stát jasně najevo, že násilí nebude tolerováno, ale stíháno.⁸⁰

Definování skutečností zakládajících oprávnění rakouských policistů vykázat násilníka z obydlí je téměř totožné s ustanovením zákona o Policii ČR: „...*insbesondere wegen eines vorangegangenen gefährlichen Angriffs, ..., es stehe ein gefährlicher Angriff auf Leben, Gesundheit oder Freiheit bevor...*“ Stanoví tedy možnost vykázat osobu, od které hrozí nebezpečný útok proti životu, zdraví nebo svobodě, a to zejména s ohledem na její předchozí nebezpečné útoky. Českým zákonodárcem byla přidána navíc ochrana lidské důstojnosti, i když proti ní se násilník na území České republiky musí dopustit „kvalifikovanějšího“ útoku než proti ostatním chráněným hodnotám, totiž *zvlášť závažného* útoku proti lidské důstojnosti⁸¹.

4.3.2 Einstweilige Verfügung⁸²; rakouské vs. české soudní vykázání

Na policejní vykázání může plynule navázat vykázání soudní, instituty jsou však na sobě nezávislé a lze se jich domáhat samostatně. Dne 1. ledna 2002 se stal účinným *Gesetz zur Verbesserung des zivilgerichtlichen Schutzes bei Gewalttaten und Nachstellungen...* (zákon pro zlepšení civilní soudní ochrany před násilnými činy a před pronásledováním...) a doplnil v rámci GeSchG mezeru v oblasti ochrany života, zdraví a svobody před domácím násilím na půdě civilního soudu (od 1. září 2009 jsou pro rozhodování dle GeSchG věcně příslušné „*allein die Familiengerichte*“ – výlučně rodinné soudy).⁸³ Zavedl nové předběžné opatření (*einstweilige Verfügung*) na ochranu

⁷⁹ Velmi volným českým překladem by se dal užít leitmotiv „Toho, kdo mlátí, policie sklátí.“

⁸⁰ Zdroj WWW *Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend* – BMFSFJ, *Gewalt gegen Frauen im häuslichen Bereich* (Násilí páchané na ženách v domácím prostředí): <<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/gleichstellung,did=73010.html>>

⁸¹ Srov. Ustanovení § 44 odst. 1 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, ve znění pozdějších předpisů.

⁸² V překladu: předběžné opatření.

⁸³ Zdroj WWW *Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend* – BMFSFJ, *Gewaltschutzgesetz*: <<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/gleichstellung,did=72358.html>>

před domácím násilím a obtěžováním - *stalkingem*⁸⁴ a předběžné opatření přenechání společně užívaného obydlí. V zásadě se jedná o soudní zákazy styku, kontaktu, pobývání ve vymezené oblasti a stalkingu po dobu maximálně tří, resp. nově šesti měsíců (s výjimečně možným prodloužením o dalších šest měsíců). Úprava těchto předběžných opatření je nezvykle v hmotně právních ustanovení GeSchG, které stanoví speciální podmínky a okruh osob oprávněných podat návrh na jejich vydání, stejně jako maximální lhůtu jejich trvání, jako odchylky (*lex specialis*) od obecných ustanovení o předběžném opatření (v zákoně o řízeních v rodinných věcech – *lex generalis*).

Především pilíř soudní ochrany nepřevzal český zákonodárce v jeho plné šíři, GeSchG v tomto ohledu poskytuje ochranu nejen osobám ohroženým domácím násilím ve společné domácnosti, ale i osobám mimo tuto domácnost - oproti českému zákonu na ochranu před domácím násilím poskytuje rakouská úprava ochranu i osobám pronásledovaným, tj. uplatní se v případech stalkingu, slovy GeSchG v případě *Nachstellung* (pronásledování). Česká legislativa doplnila tento nedostatek následnou novelizací⁸⁵ a rozšířila ochranu předběžných opatření i na osoby pronásledované v souvislosti s domácím násilím, tj. české pojetí je stále užší než rakouské díky přetrvávající vazbě předběžné ochrany před stalkingem na znaky domácího násilí.

4.3.3 Gewaltchutzzentren/Interventionsstellen (rakouská intervenční centra)

Pro zvýšení podpory obětí byla v jednotlivých spolkových zemích zřízena centra intervenční pomoci a podpůrných služeb - *Gewaltchutzzentren/Interventionsstellen*

⁸⁴ **Stalking** je pojem v poslední době v souvislosti s domácím násilím často skloňovaný, protože se v něj ukončené domácí násilí může lehce transformovat. Jedná se ale o jev v zásadě na domácím násilí nezávislý – patologické pronásledování a sledování jiné osoby, vyhledávání blízkosti nebo kontaktu s jinou osobou, postupné získávání kontroly nad životem jiné osoby; přesný český ekvivalent anglického pojmu *stalking* neexistuje.

Pojem se objevil v 90. letech minulého století v souvislosti s nepříjemným obtěžováním a nevyžádanou nepřiměřenou pozorností „fanoušků“ známých osobností. Jelikož se však ukázalo, že problém zvaný *stalking* netrápí jen celebrity, brzy se objevily první anti-stalkingové zákony (USA, Austrálie, Velká Británie), blíže oddíl 2. *Stalking In* (Čírtková, 2008)

Trestnost stalkingu je v České republice upravena ustanovením § 354 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, díl 5. Trestné činy narušující soužití lidí.

⁸⁵ Zákonem č. 218/2009 Sb.

(krizová centra/intervenční místa)⁸⁶, kde se obětem domácího násilí dostane psychosociální pomoci a informací k dalšímu možnému postupu. Zaměstnanci těchto intervenčních míst jsou aktivní nezúčastněnou stranou a mimo jiné pomáhají ženám a dětem zpracovat bezpečnostní plán.⁸⁷ Aktivní v tom smyslu, že nabízejí, ale nenutí, oběti domácího násilí svou pomoc. Kontakt navazují neprodleně poté, co jsou policejním orgánem vyrozuměny o jeho zásahu (vykázání). V současnosti funguje 12 intervenčních center jako zařízení poskytujících své služby obětem domácího násilí dle GeSchG.⁸⁸ Osoby ohrožené však mohou pomoc vyhledat i samy, a to nejen na těchto intervenčních místech, ale i v rámci dalších sociálních zařízení a azylových domů.

4.3.4 Shrnutí

Rakousko přistoupilo k nekompromisnímu řešení domácího násilí v květnu roku 1997, kdy vstoupil v účinnost *Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie - GeSchG* (Spolkový zákon na ochranu před násilím v rodině). Tento zákon byl postupně v letech 1999, 2002 a 2004 novelizován, a tím zdokonalováno ukončení, prevence a ochrana před domácím násilím. V současnosti je již aplikován tzv. *Zweites Gewaltschutzgesetz*⁸⁹ (2. GeSchG), který je účinný od 1. června 2009 a dále vylepšil především ochranu a následnou podporu obětem domácího násilí.⁹⁰ Výsledkem je komplexní zákonná ochrana před násilím v rodině obsahující úpravu policejní a občanskoprávní ochrany, trestněprávních opatření a jasně definovaných práv oběti

⁸⁶ Obdoba Intervenčních center

⁸⁷ Zdroj WWW *Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend – BMFSFJ, Gewalt gegen Frauen: Hilfsystem und Vernetzungsstellen* (Násilí páchané na ženách: Systém pomoci a sít' poskytovatelů): <<http://www.bmfsfj.de/BMFSFJ/gleichstellung,did=73014.html>>

⁸⁸ Seznam dostupný např. na WWW *Autonome Österreichische Frauenhäuser Verein* (Sdružení nezávislých domovů pro ženy/sociálních zařízení s pobytovými službami):

<http://www.aof.at/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=61&lang=de>

⁸⁹ BGBl. Nr. 40/2009, k nalezení na WWW *Bundeskanzleramt: Rechtsinformationssystem*: <https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2009_I_40/BGBLA_2009_I_40.html>

⁹⁰ Např. prodloužil lhůtu policejního vykázání na 14 dní a předběžného opatření na 6 měsíců, upravil novou skutkovou podstatu *Fortgesetzte Beeinträchtigung der körperlichen Integrität und der Freiheit* (Pokračování v poškozování/omezování tělesné integrity a svobody) umožňující postižení souhrnu jednotlivých útoků v rámci domácího násilí, právo oběti na psychosociální pomoc a odškodnění (boletné) v případě fyzického zranění atd. Blíže v informační brožuře L. Rump, V. Kalajdzic: *Recht auf Schutz und Hilfe für Opfer der Gewalt*, 6/2009, k nalezení také online na WWW *Autonome Österreichische Frauenhäuser Verein*:

<http://www.aof.at/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=63&lang=de>

domácího násilí, kterých se může domáhat každá osoba zdržující se na území Republiky Rakousko.

Je zřejmé, že dynamický vývoj rakouské ochrany před domácím násilím velmi dobře reaguje na požadavky praxe, moderního právního státu a nové trendy v oblasti prevence. Je sice pravdou, že je fenomén domácí násilí v Rakousku často zmiňován v souvislosti s násilím páchaným na ženách (*Gewalt gegen Frauen*), to ale nic nemění na vysoké úrovni rakouské právní úpravy ochrany před násilím v rodině, tj. promyšlených institutů a nástrojů a provázané mezioborové spolupráce.

Vzhledem k jasné předloze českého zákonodárce při vytváření právních nástrojů ochrany před domácím násilím na území České republiky se změn dostalo těm právním předpisům, které upravují obdobné instituce a části veřejné moci, kterých je potřeba v rámci řešení problému domácího násilí cestou státní ingerence. Český legislativec je rozšířil o řadu nových institutů na pomoc obětem domácího násilí, jež se osvědčily praxí v Rakousku. Vybudováním ochrany před domácím násilím na provázaném systému, kde hlavní roli hrají Policie ČR, intervenční centra a soudy rozhodující ve věcech civilních i trestních, se český stát jako ústavní garant integrity osoby a osobnosti v první řadě přihlásil k odpovědnosti za násilí páchané i za zavřenými dveřmi, v soukromí.

5 Úloha Policie ČR při řešení domácího násilí

Pro většinu ohrožených osob je policie nejsnáze a nejrychleji dosažitelný orgán veřejné moci, na který se mohou neformálně obrátit. Kritickým úsekem v pomoci obětem domácího násilí je proto jejich dožádání se vnější intervence zavoláním na linku 158 nebo nahlášením probíhajícího (popř. již ukončeného)⁹¹ násilí na policejní stanici. Příslušníci Policie ČR v takovém případě hrají klíčovou roli a jejich reakce na oznámení může doslova určit osud osoby ohrožené. Ve většině případů je právě policejní zásah a

⁹¹ Viz. Usnesení Nejvyššího soudu 8 Tdo 545/2010 „*I když pachatel po určité době již nepokračoval v páchání trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě a obnovil pokojné soužití s poškozenou, nemůže být tato okolnost bez dalšího důvodem zániku trestní odpovědnosti s poukazem na to, že již zanikla nebezpečnost citovaného trestného činu pro společnost*“

výsledky šetření příslušníků Policie České republiky významným podkladem pro další postup v zamezení domácího násilí. Neopodstatněné odložení věci, v horším případě naprostá ignorace nebo zlehčování situace, jejichž výsledkem je neprovedení příslušných kroků a opatření, posiluje postavení násilníka, utvrzuje ho v „legálnosti“ užívání násilí v soukromí a oběť v bezvýchodnosti její situace. Jediná zkušenost s laxním přístupem orgánů veřejné moci může zapříčinit rezignaci osoby ohrožené na možnost jakékoliv pomoci, zejména ze strany státu, a jejím dalším vyhledávání.

K vyloučení takových situací nebo k jejich snížení na minimum přispívá osvěta, školení policistů a tudíž jejich zvýšená informovanost o nesmírné citlivosti obětí domácího násilí na nesprávně volená slova⁹², stejně jako o úsilí a potencionálním riziku, které tím osoba ohrožená podstupuje.

5.1 Kolize základních práv a svobod při řešení domácího násilí

Policie České republiky se při své práci řídí zejména zákonem o Policii ČR, přestupkovým zákonem a trestním zákoníkem. Musí zároveň respektovat a zajišťovat ústavní konformitu svého působení. V případech řešení domácího násilí koliduje řada ústavně zaručených práv a svobod. Nedotknutelnost osoby a právo na zachování lidské důstojnosti naráží na nedotknutelnost obydlí a vlastnictví⁹³, institut policejního vykázání se úzce dotýká svobody pohybu⁹⁴. Vodítkem pro upřednostnění toho kterého základního práva nebo svobody může být Listinou předpokládaná možnost jejich (na základě zákona či zákonem předpokládaným způsobem nebo za zákonných podmínek)

⁹² Např. **Utěšování:** „*To bude dobré.*“ Nebude. Rozhodně ne samo od sebe a v krátkodobé vyhlídce. Oběť se cítí být nepochopena.

Litování: „*Je mi vás líto, co jste musela prožít.*“ Podkopává již tak narušené sebevědomí a sebehodnocení oběti, zdůrazňuje její politováníhodnou situaci a prohlubuje její subjektivní pocity o míře postižení. Taktní soucit je ovšem žádoucí a zahrnuje přátelské chování, úsměvy atd.

Vyčítání: „*Proč jste si to nechal/a líbit tak dlouho?! Proč jste nemyslel/a alespoň na své děti?!*“ nebo rozborů typu „co by bylo, kdyby...“ Přenáší vinu za vzniklou situaci na oběť, přičemž základem psychické pomoci oběti je právě opakování, že domácí násilí není v žádném případě její vina.

Používání pro oběť cizích nebo nic neříkajících odborných termínů jako *viktimizace, amnézie, interdisciplinární, psychosomatické, skutková podstata* apod. vyvolává u oběti obavy, zmatek a stud, že nechápe, co je jí sdělováno, a může způsobit její nečinnost v dalším postupu, jelikož ho nezná.

Bližší In Práce s obětí domácího násilí: Chyby při jednání s obětí (Bednářová, a další, 2009 stránky 41-42) nebo v brožůře Bílého kruhu bezpečí (Vyhlídalová, a další, 2007 str. 22 a násl.)

⁹³ Srov. čl. 7, 10, 11 a 12 Listiny

⁹⁴ Viz. Usnesení NSS 5 As 84/2008 – 81 „*rozhodnutí o vykázání a zákaz návratu podle § 21a zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, je rozhodnutím, kterým jsou výrazně dotčena základní lidská práva a svobody...*“

omezení⁹⁵ nebo pořadí, jak se postupně vyskytují v jednotlivých člancích Listiny, popř. hlavách trestního zákoníku. Vzhledem k inspiraci rakouskou úpravou ochrany před domácím násilím, kde je stěžejním heslem „*Der Täter/die Täterin geht, die Opfer können bleiben*“⁹⁶ (v překladu: „Útočník/ce odchází, oběti mohou zůstat“), získala v českém právním prostředí integrita osoby a její osobnosti při řešení problematiky spojené s násilím jasné prvenství.

Zde je namístě podotknout, že policisté musí být při výkonu své pravomoci stále nanejvýš obezřetní. Základní lidská práva a svobody jsou dle čl. 4 Ústavy pod ochranou soudní moci, v tomto případě na půdě správních soudů, ale případ pochybného zásahu veřejné moci může skončit až na úrovni Ústavního soudu.⁹⁷ Tenký led, na kterém se zaměstnanci Policie ČR jako vykonavatelé veřejné moci v případech jejich intervence do domácího násilí pohybují, nezřídka svádí k opatrnosti hraničící s averzí přistoupit k příslušným krokům. Nemusí to nutně znamenat nepoučenost samotných policistů, ale časová naléhavost při řešení konkrétní situace, která může eskalovat do dalších nebezpečných incidentů, anebo nezkušenost přezkumných orgánů se specifiky dané problematiky, jim práci nezlehčuje. Přesto např. počet vykázaní z dlouhodobého hlediska narůstá (v roce 2007 bylo vykázano 862 násilných osob, v roce 2011 1430 osob, tj. nárůst o 66%).

⁹⁵ I k omezení práv, u nichž to Listina nepředpokládá, může dle nálezů Ústavního soudu Pl. ÚS. 4/94 dojít: „*K omezení základních práv či svobod, i když jejich ústavní úprava omezení nepředpokládá, může dojít v případě jejich kolize. V těchto situacích je nutné stanovit podmínky, za splnění kterých má prioritu jedno základní právo či svoboda, a za splnění kterých jiné. Základní je v této souvislosti maxima, podle které základní právo či svobodu lze omezit pouze v zájmu jiného základního práva či svobody.*“ K nálezům na WWW: <<http://kraken.slv.cz/Pl.%C3%9AS4/94>>

⁹⁶ V materiálu spolkového ministerstva pro rodinu, seniory, ženy a mládež provázející rakouskou ochranu proti domácímu násilí a pronásledování (tj. zejména zákon *Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstell*, blíže v kapitole 3.3), na str. 12 a násl., k nálezům na WWW: <http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/Pdf-Anlagen/Mehr-Schutz-bei-h_C3_A4uslicher-Gewalt.property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf>

⁹⁷ Např. dle § 82 a násl. zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, se lze žalobou bránit proti nezákonnému zásahu, nově již není podmínkou trvání takového zásahu; dle § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, se lze po vyčerpání všech procesních prostředků, včetně řádných a mimořádných (vyjma návrhu na obnovu řízení), které zákon k ochraně práva poskytuje, bránit ústavní stížností proti porušení ústavně zaručeného práva nebo svobody.

5.2 Policejní vykázání

Novelizování⁹⁸ zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, přineslo zcela nové „Oprávnění rozhodnout o vykázání ze společného obydlí a zákazu vstupu do něj“, kterým se příslušníkům Policie ČR vložil do rukou účinný nástroj předcházení nebezpečných útoků proti životu, zdraví, svobodě nebo zvláště závažnému útoku proti lidské důstojnosti.

Rozhodnutí o vykázání vydávanému ve správním řízení se mimo jiné vytýkala absence osobní působnosti rozhodnutí, policista byl oprávněn zakázat pouze vstup do společného obydlí a bezprostředního okolí. Nebyla mu dána pravomoc zakázat vykazanému styk nebo vyhledávání styku s osobou ohroženou, popř. její kontaktování. Navíc byli policisté zbytečně zatíženi formalitami postupu ve správním řízení, snadno docházelo k formálním chybám procesu, které se snáze napadaly v opravném řízení⁹⁹ a oddalovaly možnost postavit právo na jisto, jelikož často vedly k zastavení celého řízení (tedy postupu v pomoci oběti domácího násilí) a zrušení rozhodnutí o vykázání bez ohledu na faktický stav. Nezanedbatelným důsledkem byla již tak dost zřetelná nechuť policistů fakticky k takovému rozhodnutí přistoupit, tím spíše měli-li s násilníkem své zkušenosti. Nezřídka jsou policisté opakovaně povoláváni k akci do stejných domácností a musejí se vypořádávat se stejnými osobami. Takto policisty viděná neúčinnost preventivního působení policejního vykázání, kterou zákon předpokládá, dále ztěžuje postoj policistů vůči oběti domácího násilí, i naopak.

5.2.1 Vykázání jako faktický úkon

Přijetím nového zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, zákonodárce navázal na předchozí úpravu, nicméně reagoval na předchozí roční praxi a reálnou povahu policejního vykázání. Napříště je tak policejní vykázání faktický úkon. Faktický pokyn, jinými slovy faktický úkon, je charakteristický svou neformálností. Na rozdíl od správního aktu (např. rozhodnutí o vykázání dle zák. č. 283/1991 Sb.) není výsledkem formálního procesu. Za určitých skutkových okolností (např. ustanovení o vykázání v §

⁹⁸ Zákonem 135/2006 Sb., o ochraně před domácím násilím.

⁹⁹ Což je obvyklá a mezi pachateli domácího násilí populární činnost.

44 odst. 1 nového zákona č. 273/2008 Sb., o Policii ČR) vzniká oprávnění/povinnost faktický úkon provést a osoba, vůči které směřuje, je povinna ho respektovat. Změna formy vykázaní z „rozhodnutí“ na „faktický pokyn“ proto nemá vliv na jeho právní závaznost a porušení může mít i nadále za následek odpovědnost správní, popř. trestní. *„Faktický pokyn je správní úkon zákonem zmocněné jednotlivé úřední osoby, spočívající ve vyslovení zákazu nebo příkazu určitého jednání, který je jeho adresát povinen respektovat. K udílení faktických pokynů dochází typicky „v terénu“, ... z povahy věci vyplývá, že úkon bude činěn ústně, ...“* (Hendrych, a další, 2006 stránky 257, 259 a násl.), toť k praktické stránce a faktické povaze policejního vykázaní dle současně účinné právní úpravy.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu nového zákona o Policii ČR¹⁰⁰ se vypořádala i s ústavní konformitou omezení práv vykázaného prostřednictvím „pouhého“ faktického úkonu policisty. Legislativec nepřímě odkazuje na předpoklady, které pro takový zásah do ústavně zaručených práv a svobod požaduje Listina, s konstatováním splnění všech podmínek, tj. zakotvení důvodu a způsobu v zákoně. Větší obavu o ústavní soulad nové policejní pravomoci vyvolaly úzké mantinely možnosti omezit osobní svobodu obviněného nebo podezřelého z trestného činu¹⁰¹. Zde je však třeba připomenout, že policejním (ani soudním) vykázaním se osoba vykázaná nestává formálně obviněným nebo podezřelým z trestného činu. Jedná se o preventivní zásah, svou povahou o ochranu pokojného stavu¹⁰², o okamžité bezprostřední poskytnutí ochrany životu, zdraví, svobody nebo důstojnosti osoby ohrožené domácím násilím, jehož podkladem není prokázaná vina pachatele ve smyslu trestního zákoníku.

Současná právní úprava tak o charakteru úkonu vypovídá mnohem lépe. Bohužel byl současně se změnou k lepšímu (viz. výklad výše), ze zákona vypuštěn vedle „rozhodnutí“ i pojem „z úřední povinnosti“. Původní úprava tím akcentovala beznávrhovost správního řízení předcházejícího vydání rozhodnutí o vykázaní. Užitím

¹⁰⁰ K nalezení na WWW Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, Sněmovní tisk č. 439, V. volební období: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=439&CT1=0>>

¹⁰¹ Čl. 8 odst. 3 Listiny

¹⁰² Srov. ustanovení § 5 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého se lze domáhat ochrany u orgánu státní správy v případě, že došlo ke zřejmému zásahu do pokojného stavu. Orgán pak může předběžně zásah zakázat nebo uložit, aby byl obnoven předešlý stav, a to bez šetření, prověřování, dokazování nebo zkoumání právní otázky. Tím není dotčeno právo domáhat se ochrany u soudu, který může následně zjistit oprávněnost zásahu do pokojného stavu, to ale opět nic nemění na po právu provedeném oprávnění orgánu státní správy poskytnout předběžnou ochranu.

expresivně vyjádřené ex offio povinnosti však byla také mimoděk zdůrazněna nutnost zasáhnout a reagovat nekompromisně na poměry vztahu ohroženého domácím násilím. Zákodárce tedy sice zdárně reagoval na potřebu Policií ČR prováděné praxe zjednodušit a odformalizovat vykázaní násilníka z obydlí, mohl však být při v legislativním procesu více odvážný a neústupný vůči páchanému násilí. Z pohledu oběti domácího násilí by bylo vhodné jít jí s pomocí naproti drobnou, ale ve výsledku významnou změnou formulace na „vykáže“ namísto nynějšího „je oprávněn vykázat“¹⁰³. Na první pohled by tím stát mohl zaujmout až moc radikální postoj a zasahovat do práv a svobod nepřiměřeně, ale aplikaci hlásané nulové tolerance k násilí si lze představit jen stěží jinak. Nevyhnutelné správní uvážení Policie ČR, které je dnes akcentované u samotného faktického úkonu, by šlo aplikovat v souvislosti s rozpoznáním a konstatováním znaků domácího násilí. Dalo by se tak najevo, že v jednoznačných případech domácího násilí stát vstoupí (ne může vstoupit) i za práh jinak nedotknutelného obydlí. Minimálně pocitově by se životu, zdraví, svobodě a lidské důstojnosti každého člověka, včetně ohroženého domácím násilím, dostalo houževnatější ochrany.

5.2.2 Obsah a provedení vykázaní

Za účelem zajištění bezpečného výkonu své funkce policisté v první řadě provedou šetření, zda osoba násilná nebo osoba ohrožená nejsou držiteli střelných zbraní. Ze stejného důvodu bývají na místo incidentu vysláni alespoň dva příslušníci Policie ČR. Dalším důležitým krokem je vyžádání si souhlasu se vstupem do obydlí, kde se domácí násilí odehrává. Tento souhlas může být policii poskytnut kterýmkoliv uživatelem domu nebo bytu, policisté by měli trvat na nutnosti osobně vidět oběť, ale nezdíka se stává, že souhlas není dán (Králičková, a další, 2011 str. 83). V tomto případě může být účinnému zásahu policistů nápomocné ustanovení § 40 účinného zákona o Policii ČR spolu s ustanovením § 83c trestního řádu, kdy v případě splnění zákonem požadovaných podmínek (tj. věc nesnese odkladu a vstup do obydlí je nezbytný pro ochranu života nebo zdraví osob nebo pro ochranu jiných práv a svobod

¹⁰³ Srov. znění ustanovení § 44 odst. 1 zákona č. 273/2008 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a § 21b odst. 1 zákona č. 283/1991 Sb., ve znění zákona č. 135/2006 Sb.

nebo pro odvrácení závažného ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádku) je policista oprávněn vstoupit do obydlí, jiného prostoru nebo na pozemek i bez souhlasu uživatele a provést tam potřebné úkony nebo jiná opatření, o čemž musí vždy vyhotovit úřední záznam. Benevolentnější byl zákonodárce v případě, kdy je zřejmé, že v obydlí, kde se odehrává domácí násilí, jsou nezletilé děti, kvůli čemuž musí být vždy přizván orgán sociálně-právní ochrany dětí, který má za účelem ochrany dítěte neomezenou možnost vstupu do obydlí.

Adekvátními policejními opatřeními v případě konstatování zákonných znaků domácího násilí a zjištění skutečnosti násilného incidentu v domácnosti jsou zejména (Králičková, a další, 2011 str. 84 a násl.):

- zajištění násilné osoby na dobu nejdéle 24 hodin od okamžiku omezení osobní svobody,
- umístění násilné osoby, která je pod vlivem alkoholu nebo návykové látky do záchytné stanice¹⁰⁴,
- zadržení násilné osoby, která je podezřelá ze spáchání trestného činu¹⁰⁵,
- zajištění převozu ohrožené osoby do bezpečí (azylového domu, k přátelům, příbuzným apod.) a
- v případech domácího násilí klíčové vykázání, které policista provede bez ohledu na výše zmíněná další možná opatření.

Policista oznamuje vykázání ústně osobě vykázané i ohrožené¹⁰⁶ a vyhotoví o něm potvrzení, které jim dá podepsat. Vykázat může policista i nepřítomnou osobu. Tu by měl následně, nejlépe osobně, kontaktovat, předat jí potvrzení o vykázání a poskytnout poučení vyplývající ze zákona. Proti potvrzení jsou přípustné námitky podané na místě, nejpozději však písemně do tří dnů ode dne převzetí potvrzení.

¹⁰⁴ Srov. Ustanovení § 17 zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁵ Srov. Ustanovení § 76 trestního řádu, který k zadržení vyžaduje souhlas státního zástupce. Jestliže však byl pachatel přistižen při činu, což je pravděpodobné ve většině případů domácího násilí, kde je vyžádána asistence policie, a věc nesnese odkladu a souhlas nelze předem získat, mohou policisté jako orgány činné v trestním řízení zadržet násilnou osobu i bez takového souhlasu.

¹⁰⁶ Srov. § 44 odst. 1 a 4 zákona o Policii ČR ve znění pozdějších předpisů.

Námítky nemají odkladný účinek a rozhoduje o nich příslušné krajské ředitelství policie. Obsahem vykázání je navíc zákaz styku nebo navazování kontaktu a vykázaný musí i nadále odevzdat klíče od společného obydlí. Mimo jiné je součástí novější právní úpravy vykázání exaktnější vymezení postavení vykázaného a rozšíření jeho práv i povinností. Na jedné straně se již v rámci vykázání nesmí ani stýkat s osobou ohroženou (tj. vedle teritoriální působnosti vykázání je obsahem i působnost personální), na druhé straně se uvolnil přísný časový limit pro možnost vyzvednutí dalších osobních věcí ze společného obydlí (za dohledu policisty). Nově si také osoba vykázaná může ověřovat obsah, lhůtu a působnost svého vykázání na lince 158.

Dle čl. 1 závazného pokynu policejního prezidenta č. 166/2009, o provádění vykázání¹⁰⁷, je oprávněn vykázat osobu pouze příslušník policie služebně zařazený ve službě kriminální policie a vyšetřování nebo službě pořádkové policie nebo služebně zařazený na obvodním (místním) oddělení policie, pokud byl k posuzování incidentů se znaky domácího násilí řádně proškolen. Speciální školení provádí bezplatně lektoři/policisté nebo metodici pro problematiku domácího násilí, a to na úrovni všech krajských ředitelství policie. Policisté jsou seznamováni nejen se samou podstatou problému, ale v modelových situacích si osvojují právní úpravou vykázání, administrativu s tím spojenou a v neposlední řadě diagnostickou metodu SARA DN.

5.3 Metoda SARA

Spousal Assault Risk Assessment (v překladu Zhodnocení rizik partnerského násilí, dále jen „SARA“ nebo „SARA DN“) je katalog otázek¹⁰⁸, jejichž odpovědi mohou pomoci kvalifikovaně odhadnout možné budoucí riziko dalšího domácího násilí. Katalog obsahuje 15 otázek rozříděných do tří oddílů: Násilí vůči blízké ohrožené osobě, Obecné sklony násilné osoby k násilí, Zranitelnost ohrožené osoby. Cílem užití metody SARA je možnost preventivního působení v kladném případě ohrožení domácím násilím.

¹⁰⁷ K nalezení na WWW Policie ČR: <<http://www.policie.cz>>

¹⁰⁸ Viz příloha č. 2

Postup SARA, vedoucí ke zjištění nejlepšího možného řešení v konkrétním případě, vznikl na základě spolupráce kanadského a švédského experta v oblasti psychologie a kriminologie. Tuto metodu v České republice rozšířil a adaptoval Bílý kruh bezpečí v rámci projektu „Hráz“¹⁰⁹. K šíření postupu SARA dostal Bílý kruh bezpečí od autorů metody oprávnění chráněné mezinárodním právem a pro ČR získal souhlas k názvu české verze - „SARA DN“. Na území ČR šíří metodu SARA DN certifikovaní proškolení lektoři Bílého kruhu bezpečí, a to za finanční podpory Evropských sociálních fondů a státního rozpočtu ČR.

Využití najde metoda SARA DN ve všech oblastech, kde dochází ke kontaktu s osobou ohroženou domácím násilím. Na prvním místě je určena policistům, uplatnění však najde i u soudců rozhodujících v trestních nebo civilních věcech, v zařízeních sociálních služeb nebo při poskytování terapií pachatelům domácího násilí.¹¹⁰

5.4 Řešení domácího násilí ve správním řízení

Dílejší útoky domácího násilí jsou často posuzovány jako přestupky v případě, kdy intenzita nebo dlouhodobost útoků nedosahuje závažnosti trestného činu. Nejčastěji budou delikty posuzovány jako přestupky proti občanskému soužití dle ustanovení § 49, přestupky proti majetku dle ustanovení § 50 nebo proti veřejnému pořádku dle ustanovení § 47 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích (dále jen „přestupkový zákon“), ve znění pozdějších předpisů. Přestupky se sice obecně projednávají z úřední

¹⁰⁹ V říjnu 2005 byl zahájen dvouletý projekt „HRÁZ – Pomoc obětem domácího násilí a zvláště zranitelným obětem násilných činů“. Cílem projektu byl rozvoj a realizace poradenských služeb a programů zaměřených na zlepšení kvality a dostupnosti sociálních služeb pro oběti domácího násilí a zranitelné oběti trestných činů. Celý projekt byl rozdělen na devět aktivit:

1. terapeutický program pro oběti závažných trestných činů včetně domácího násilí
2. adaptace nové metody SARA na české podmínky
3. nová diagnostická metoda pro 1. kontakt s domácím násilím
4. nový nástroj - dokumentace případů domácího násilí a přenos informací
5. metodický rámec práce intervenčních center a podpora jejich vzniku
6. komplexní model interdisciplinární spolupráce při řešení případů domácího násilí
7. vznik a distribuce instrukčních karet a manuálů pro práci s oběťmi domácího násilí
8. tisk a distribuce informačních materiálů pro občany – základní informace o domácím násilí a místech pomoci
9. tvorba lektorského fondu pro pomáhající profesionály a příprava lektorů.

Blíže např. na WWW DONA linka, projekty: <<http://www.donalinka.cz/dona-linka/projekty/>>

¹¹⁰ Blíže na WWW DONA linka, Nová praxe, Metoda SARA DN: <<http://www.donalinka.cz/nova-praxe/metoda-sara-dn/>>

povinnosti, viz. poslední uvedená skupina správních deliktů, kdy Policie ČR činí nezbytná šetření a zajišťuje důkazní prostředky ex offio.

V případech domácího násilí se však bude v drtivé většině jednat o přestupky návrhové, dle ustanovení § 68 odst. 1 přestupkového zákona, jelikož ublížení na zdraví z nedbalosti v rámci domácího násilí, stejně jako úmyslné způsobení škody na majetku, bude nejčastěji k újmě osoby blízké¹¹¹ pachatele. V kontextu domácího násilí lehce paradoxní skutková podstata tvoří přestupek urážky na cti, kde jestliže se osoba ohrožená už odhodlá podat návrh na jeho projednání, bude se správní orgán (tj. obecní úřad, přestupková komise, viz. dále) ex offio pokoušet obviněného z přestupku a uraženého smířit¹¹² – což je učebnicový případ sekundární viktimizace oběti domácího násilí.

V těchto případech je v moci Policie ČR osobu ohroženou maximálně poučit o možnosti projednat přestupek před obecním úřadem, resp. před komisí k projednávání přestupků (obce mohou jako svůj zvláštní orgán zřizovat přestupkové komise)¹¹³. Návrh na projednání takového přestupku může osoba ohrožená domácím násilím podat nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se o něm dozvěděla, přičemž se použije ustanovení § 20 přestupkového zákona o obecné lhůtě zániku odpovědnosti za přestupek po uplynutí jednoho roku od jeho spáchání. Návrh musí obsahovat údaje o osobě postižené deliktem a jeho (údajném) pachateli, což by neměl být pro osobu ohroženou domácím násilím problém, ale složitější pro ni bude vystihnout kde, kdy a jakým způsobem měl být přestupek spáchán tak, aby ho komise mohla řádně projednat, tj. aby mohlo být shledáno naplnění skutkové podstaty a uložena příslušná sankce.

Vzhledem ke komplexnosti a specifikům domácího násilí se přestupkové řízení stává neefektivním a zejména v menších obcích je oběť silně sekundárně viktimizována.

¹¹¹ Přestupkový zákon pracuje s pojmem *osoba blízká* ve smyslu ustanovení § 125 trestního zákoníku: *Osobou blízkou se rozumí příbuzný v pokolení přímém, osvojenec, sourozenec, manžel a partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.*

¹¹² Srov. ustanovení § 78 přestupkového zákona.

¹¹³ Jedná se o tříčlenné komise s předsedou s právníkem vzděláním nebo se zvláštní odbornou způsobilostí pro projednávání přestupků, srov. § 53 odst. 3 přestupkového zákona v souvislosti s vyhláškou č. 512/2006 Sb., o ověřování zvláštní odborné způsobilosti zaměstnanců obcí, krajů, hlavního města Prahy, městských částí hlavního města Prahy a okresních úřadů, osob stojících v čele zvláštních orgánů zřízených na základě zvláštních zákonů a předsedů komisí, kterým byl svěřen výkon přenesené působnosti (Vyhláška o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků).

Pro lepší přestupkové podchycení problematiky navrhuje Voňková formulovat novou skutkovou podstatu o domácím násilí, popř. upravit kriminalizaci přestupkové recidivy, aby byly zohledněny dlouhodobost a opakování útoků v domácím násilí. Dále navrhuje zcela vypustit ustanovení o přestupcích projednávaných na návrh a postihovat tak všechny přestupky bez rozdílu z úřední povinnosti¹¹⁴ (Voňková, a další, 2004 stránky 95-96). Nutnost samostatné aktivity ze strany oběti domácího násilí pro podání návrhu na projednání přestupku provází stejné problémy jako u stíhání určitých trestných činů pouze se souhlasem poškozeného, protože staví oběť do velmi nevýhodné pozice tím spíš, že bude muset sama vystoupit proti osobě, která je součástí jejího nejbližšího a nejužšího sociálního prostředí. Stát v této chvíli břímě rozhodnutí o případném postihu zcela přenechává na bedrech oběti, která se ocitá jako izolovaný subjekt uprostřed systému, který vyčkává na její akci stejně jako její blízké intimní a veřejné okolí. Oběť se musí vypořádávat s morálními otázkami, jestli je vhodné a společensky únosné „házet špínu“ na vlastního manžela, syna, otce... Tím, že stát přenechává postih delikventa čistě na vůli poškozeného, de facto snižuje závažnost spáchaného činu a veřejností je jasně vnímáno poselství, že takové chování není potřeba státem regulovat, pouze pokud si tak oběť přeje. Osoba ohrožená domácím násilím je touto úpravou významně sekundárně viktimizována, což si zákonodárce nedávno uvědomil v trestněprávní oblasti, kde „návrhovost“ (trestněprávní terminologií nutnost souhlasu poškozeného s trestním stíháním) u trestného činu domácího násilí napříště vypustil.

Podobný přístup by bylo vhodné promítnout i do přestupkového zákona, v rámci kontinuity by stačilo speciálně upravit správní delikt domácí násilí. Ostatní návrhové přestupky by vzhledem k nižší společenské škodlivosti mohly zůstat v současné podobě, v opačném případě by se dalo předpokládat nežádoucí zahlcení veřejné moci, prodloužení délky správních řízení (přestupkových řízení), což by mělo na řešení domácího násilí, kde je základní zásadou rychlost a okamžitost zásahu, další negativní dopady. V takovém případě by policie mohla do násilí v domácnosti účinně zasáhnout, reagovat i na jednotlivé, méně invazivní ataky násilné osoby a rychle adekvátně jednat - skutečně pomáhat a chránit.

¹¹⁴ Problematice dispozičních práv osoby poškozené/oběti domácího násilí se literatura věnuje převážně v souvislosti s trestně právní problematikou stíhání pachatelů, nicméně se závěry úvah o účelnosti (resp. neúčelnosti) podmínění potrestání násilníka souhlasem osoby ohrožené dají lehce vztáhnout i na návrhové správní řízení při řešení domácího násilí. Voňková zaujímá stejný postoj vůči všem násilným deliktům.

5.5 Uplatnění trestního zákoníku v případech domácího násilí

V případě trestněprávního postihu domácího násilí se pochopitelně uplatní základní přívlástek trestního práva *ultima ratio*. Zásada subsidiarity trestní represe připouští aplikaci trestního zákoníku až v krajních případech, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu, např. přestupkového zákona. Je proto nezbytné rozšířit potírání domácího násilí i do dalších odvětví, jak bylo naznačeno v předešlé kapitole. Otázky problematiky domácího násilí v poslední době zdůrazňují potřebu účinnějšího preventivního působení, jelikož samotné následné donucovací prostředky nedosahují kýžených výsledků snížení výskytu tohoto jevu. V ideálním případě, při 100% účinnosti prevence, by také k postihu domácího násilí jako trestného činu nemělo vůbec dojít, tudíž by speciální skutkové podstaty ani nemusely existovat. Ideálům je však skutečnost ještě na míle vzdálená, a proto skutkové podstaty, jejichž objektivní stránka odpovídá domácímu násilí, najdou velice dobré uplatnění, přestože je v oblasti řešení domácího násilí účinnějším nástrojem prevence než pouhá represe formou kriminalizace domácího násilí.

Trestněprávní řešení domácího násilí však může komplikovat další základní zásada, která se do aplikace speciálních ustanovení trestního práva promítne, totiž *presumpce nevinny a in dubio pro reo*. Incidence domácího násilí probíhá v soukromí, za zavřenými dveřmi, bez nezúčastněných svědků a mezi nejbližšími osobami. Tato charakteristika jasně indikuje standardní nedostatek důkazních prostředků k usvědčení pachatele domácího násilí. Vždy je však potřeba dokázat, zda se vůbec daný skutek stal, tj. zda zcela naplnil skutkovou podstatu trestného činu tak, jak to trestní zákoník požaduje, kdo tento čin spáchal a další významné okolnosti, které mohou mít vliv na posouzení jeho povahy a závažnosti (polehčující, přitěžující okolnosti, ale i další okolnosti, které mohou mít vliv vůbec na kvalifikaci trestného činu). Výpovědi svědků budou extrémně zaujaté, a to jak ze strany poškozeného, tak ze strany obviněného. Výpovědi pachatele a oběti domácího násilí budou naprosto protichůdné, přičemž oběť má typicky sklony jednání pachatele a jeho následky zlehčovat a bagatelizovat. S tím souvisí i nečinnost oběti po fyzickém násilí pachatele, kdy skrývá jeho následky a často odmítá návštěvu lékaře, popř. u lékaře zapírá skutečný původ svých zranění. Přitom lékařské zprávy mohou být nezřídka jediným důkazním prostředkem, neboť oběť domácího násilí většinou nemá prostor, čas, sílu, ani odvahu pořídit o chování svého

tyrana videozáznamy, zvukové záznamy, fotografie nebo zajistit (uschovat) předměty, kterými nebo na kterých bylo násilí páčáno.

5.5.1 Trestný čin domácí násilí

Od 1. ledna 2010 je účinný zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Přestože pojem *domácí násilí* jako takový stále nezná, k jeho potírání slouží především ustanovení § 199, trestný čin *týrání osoby žijící ve společném obydlí*, jehož obsah byl do českého právního řádu vložen novelizací starého trestního zákona s účinností od 1. června 2005¹¹⁵. Ustanovení o novém trestném činu se stalo mezníkem v postoji státu, veřejných činitelů vůči domácímu násilí. Přestože primárně, tak jako další skutkové podstaty trestných činů, působí vůči fenoménu represivně, jeho explicitní úprava měla jistě i preventivní účinek, neboť přispěla k medializaci problematiky a upozornění veřejnosti zákonodárcem: „*Pozor všem, domácí násilí je závažný, trestný čin, nebudeme ho přehlížet, už není jen soukromým problémem.*“

§ 199

Týrání osoby žijící ve společném obydlí

(1) Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou osobu žijící s ním ve společném obydlí, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem,

b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví,

c) spáchá-li takový čin nejméně na dvou osobách, nebo

d) páchá-li takový čin po delší dobu.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1

a) těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob, nebo

¹¹⁵ Novelizace provedena zákonem č. 91/2004, blíže v kapitole 4.1.

b) smrt.

Nedílným znakem skutkové podstaty § 199 je „společné obydlí“ jako charakteristika vzájemného vztahu oběti a pachatele týrání osoby žijící ve společném obydlí. Nelze tento znak vykládat jako místo, kde se objektivní stránka trestného činu odehrává, tj. kde došlo ke spáchání tohoto trestného činu (Králičková, a další, 2011 str. 92), i když se s ním ve většině případů bude shodovat. Ustanovení § 199 poskytuje ochranu širokému okruhu osob žijících s pachatelem ve společném obydlí, bez ohledu na jejich sociální vztahy s pachatelem, hospodaření nebo délku soužití, zejména s přihlédnutím k ustanovení § 133 trestního zákoníku, které pod pojem „obydlí“ řadí nejen dům a byt, ale i jiný prostor sloužící k bydlení a příslušenství k nim náležející, tedy prakticky např. vysokoškolské koleje, hotely, ubytovny atd.

Trestní zákoník vyžaduje z hlediska subjektivní stránky tohoto trestného činu úmysl (Králičková, a další, 2011 str. 92). Vzhledem k povaze domácího násilí nedbalost stejně v úvahu nepřichází, není tedy tento požadavek jeho trestněprávnímu řešení na újmu.

K pojmu „týrání“ se vyjádřil Nejvyšší soud v roce 2005, když odmítl dovolání obviněného F. S. proti usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích jako soudu odvolacího v trestní věci vedené u Okresního soudu v Jindřichově Hradci¹¹⁶: *„takové jednání pachatele, které ve vyznačuje zlým nakládáním buď s blízkou osobou, nebo i jinou osobou, s níž pachatel žije ve společném domě či bytě, a současně se vyznačuje i určitou mírou trvalosti a dosahuje takové intenzity, aby bylo schopno vyvolat stav, kdy postižená osoba pociťuje těžké příkoří, resp. psychické nebo i fyzické útrapy. Zákon přitom nevyžaduje, aby týrání mělo povahu fyzického násilí, popř. též spojeného s následky na zdraví týrané osoby. Použití fyzického násilí může mít v takovém případě vliv na stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, popř. (dojde-li k zákonem předpokládanému následku /účinku/) i na právní závěr o souběhu s některým dalším trestným činem.“* Zobecnil tak jednání obviněného, který přibližně čtyři měsíce ze žárlivosti soustavně urážel, zavražďoval, ponižoval i fyzicky napadal svoji manželku zejména tím, že ji ostříhal dohola, zbil ji páskem či berlí, vyhrožoval jí fyzickým napadením, napadal ji slovně, udeřil ji pěstí do obličeje a vylil jí do obličeje kávu, v

¹¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 3 Tdo 1160/2005.

důsledku čehož jí postupně přivodil řadu zranění a zejména pak delší dobu trvající psychický stres. Tento případ byl sice řešen ještě za účinnosti starého trestního zákona, nicméně výklad Nejvyššího soudu je plně funkční i pro současnou úpravu trestnosti domácího násilí v novém trestním zákoníku.

Pro účely potírání domácího násilí je aplikovatelné i ustanovení § 198 trestního zákoníku, *týrání svěřené osoby*. Jedná se o speciální skutkovou podstatu k trestnému činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, kdy se předmětem útoku stane dítě, ale i osoba zletilá, která pro stáří, nemoc, invaliditu, mentální retardaci a podobně je odkázána na péči jiných osob (Králičková, a další, 2011 str. 93). Skutková podstata neobsahuje podmínku společného obydlí, objektivní stránku trestného činu dle § 198 tak tvoří „jen“ týrání osoby, která je v péči nebo výchově pachatele (subjektem bude nejčastěji rodič, pěstoun, učitel, vychovatel apod.). Týrání je zde chápáno jako zlé nakládání s osobou svěřenou, které se vyznačuje vysokým stupněm hrubosti a bezcitnosti a které je pácháno s určitou trvalostí, kterou je třeba posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání. K týrání dle ustanovení § 198 může dojít i opomenutím povinné péče (např. zanedbáním osobní hygieny nebo neposkytnutím přiměřené stravy)¹¹⁷ nebo např. tehdy, kdy je dítě nuceno často a po dlouhou dobu klečat s předpaženými rukama, surově bito a podvyživeno¹¹⁸. Stejně jako v ustanovení § 199 není vyžadováno, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale týraná osoba musí pociťovat těžké příkoří v důsledku krutosti, bolestivosti nebo bezohlednosti pachatelova jednání¹¹⁹. Trestní sazba je u základní skutkové podstaty mírně vyšší než v § 199, hrozí odnětí svobody na jeden až pět let.

5.5.2 Trestný čin zabití

Zvláštní úlohu ve vztahu k domácímu násilí plní nový trestný čin dle ustanovení § 141 trestního zákoníku, *zabití*. Jeho aplikace, namísto trestného činu vraždy (§ 140), se jeví jako vhodný nástroj ke zmírnění trestní sazby ukládané oběti domácího násilí za

¹¹⁷ Srov. R 11/1984, s. 83., viz. Usnesení senátu č. 112, IV. funkční období, 2003, k nalezení na WWW Senát Parlamentu České republiky, Dokumenty: <<http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/dokumenty>>

¹¹⁸ Srov. R 18/1963, tamtéž

¹¹⁹ Srov. R20/1984-I., tamtéž

usmrcení svého tyрана v důsledku silného rozrušení ze strachu, úleku, zmatku (afektdelikt) nebo předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (např. provokace), kterým domácí násilí bezpochyby je. Silné rozrušení a jiné tzv. *omluvitelné hnutí myslí* může být zkratovou afektivní reakcí, stejně tak ale může jít o dlouhotrvající stav – domácí násilí má typicky za následek dlouhodobě narušený duševní stav oběti vyplývající z vnějších podnětů ve formě násilí¹²⁰. Z úhlu pohledu pachatele domácího násilí, který úmyslně usmrtí svou oběť, však v žádném případě nemůže být o silném rozrušení ve smyslu privilegované okolnosti ani řeč. Jeho silné rozrušení by se dalo trestněprávně kvalifikovat spíše jako přitěžující okolnost dle ustanovení § 42 písm. b), d), h), popř. m) trestního zákoníku¹²¹. *Zavrženíhodné jednání* jsou vědomé a úmyslné závažné útoky proti lidskému životu, zdraví, svobodě a důstojnosti, společností posuzované jako mimořádně škodlivé, zraňující nebo ponižující. Domácí násilí je vedle mučení, sexuálního zneužívání či šikany pojmem spadající do této kategorie.¹²²

Morální odsouzení pachatele usmrcení jiného se může lišit v závislosti právě na jeho provedení, plánování, na pochopitelně pohnuté psychice pachatele nebo na podílu poškozeného na viktimmnosti situace. Odlišení nižší společenské závažnosti usmrcení v „*ospravedlnitelném silném hnutí myslí nebo pod silným duševním tlakem*“ (Švýcarsko), případů, kdy se pachatel nechal „*strhnout k usmrcení jiného v silném, obecně pochopitelném hnutí*“ (Rakousko), stejně jako větší diferenciaci skutkové podstaty úmyslného usmrcení si praxe i teorie¹²³ žádala již delší dobu. Podobně argumentuje samotná důvodová zpráva k § 141¹²⁴, jehož privilegovanou skutkovou podstatu určuje pachatelům např. situačních vražd¹²⁵. Z toho i výše zmíněného vyplývá,

¹²⁰ Srov. výklad v kapitole 1.4.

¹²¹ Spáchání trestného činu ze zavrženíhodné pohnutky, využívá něčí bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti, ke škodě dítěte, osoby blízké, těhotné, popř. pokračování v trestném činu nebo jeho páčení po delší dobu.

¹²² Podrobněji na WWW Právní rádce, *K trestným činům proti životu a zdraví podle nového trestního zákoníku*, Vantuch P.: <http://pravnicaradce.ihned.cz/c4-10066260-44431410-F00000_detail-k-trestnym-cinum-proti-zivotu-a-zdravi-v-novem-trestnim-zakoniku>

¹²³ Blíže v Trestní právo 10/2004, *Český trestní zákon potřebuje diferencovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení*, Musil J.. Autor trestnímu zákonu vytýká neuspokojivé rozlišení variability skutkových okolností jediného trestného činu s objektivní stránkou úmyslného usmrcení, tj vraždy. Zejména v porovnání s minulou úpravou na území nynější ČR a zahraničními právními úpravami pokládá absenci většího počtu privilegovaných skutkových podstat za otázku hodnou nové úpravy.

¹²⁴ K nalezení na WWW Parlament české republiky, Poslanecká sněmovna, Dokumenty, V. volební období, vládní návrh č. 410/2008: <<http://www.psp.cz/>>

¹²⁵ Srov. výklad v kapitole 1.4.1.

že je ustanovení § 141 tragicky končícímu (v tomto kontextu především pro trýznitele) domácím násilí šité téměř na míru.

5.6 Shrnutí

Jednou z činností Policie ČR je dle ustanovení § 2 zákona o Policii ČR plnit úkoly podle trestního řádu¹²⁶. Ustanovení § 158 TR stanoví povinnost policejního orgánu učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalování trestných činů a zjištění jejich pachatele. Úspěšnost aplikace ustanovení trestního zákoníku a uvedení trestní legislativy v život tak více méně opět dřímá na bedrech příslušníků Policie ČR. Kvalita lidského faktoru Policie ČR se nutně odrazí v míře kriminality, resp. v jejím potírání a předcházení. Domácí násilí je jako problematika velice komplexní a složitá záležitost, pro pochopení vzorců chování oběti i násilníka nestačí povrchní znalosti, je třeba předvídat akce a reakce, implikace a důsledky jednotlivých forem a druhů domácího násilí. Před každým policistou je nelehký úkol dokonalého rozpoznání všech znaků domácího násilí tak, aby pachatel mohl být v rámci trestního řízení řádně potrestán a vykonávacím řízením napraven. Umění adekvátně reagovat na podněty osob a orgánů, i na vlastní zjištění, o probíhajícím domácím násilí vyžaduje nejen teoretický trénink, ale i zkušenosti prověřené dlouholetou praxí (což je vzhledem k novosti tématu otázka nadcházejících let či desetiletí).

Užitím metafory budovy, jako komplexního, interdisciplinárního řešení domácího násilí, by příslušníci Policie ČR v drtivé většině případů, kdy se oběti snaží dovolat ochrany svých práv ze strany státu, stáli u hlavního vchodu s plánekem stavby v ruce.

6 Pomoc soudů při řešení domácího násilí na území ČR

Nezávislé soudy vykonávající soudní moc jako součást státní moci poskytují ochranu subjektivním právům v rámci civilního řízení, rozhodují o vině a trestu

¹²⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „TR“

v trestním řízení, posuzují soulad takových rozhodnutí i právních předpisů s ústavním pořádkem České republiky na poli ústavního soudnictví a mohou přezkoumat akty orgánů veřejné správy ve správním soudnictví.

V každém z těchto okruhů činnosti soudů mohou oběti domácího násilí, v ideálním případě, najít zastání a pomoc ze strany státu. Vzhledem k tomu, že je soud při své činnosti vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního pořádku České republiky (čl. 95 odst. 1 Ústavy) a soudce svým slibem vykládat je dle svého nejlepšího vědomí a svědomí (§ 62 odst. 1 zákona o soudech a soudcích¹²⁷), k precizní ochraně před domácím násilím prostřednictvím soudnictví je třeba bezvadná právní úprava reagující na specifika domácího násilí a jeho obětí, ale také osvěta odborné veřejnosti potkávající na cestě k soudní pomoci oběti domácího násilí – nejen policistů, státních zástupců, ale i soudců, soudních vykonavatelů atd. Oba tyto aspekty zajištění odpovídající ochrany práv obětí domácího násilí a možnosti dovolání se jich u soudu¹²⁸ Česká republika postupně posiluje, dílem zákonodárce ve spolupráci s dalšími státními institucemi, ale i zásluhou nestátních, popř. soukromých, institucí.

6.1 Občanské soudní řízení a domácí násilí

Doposud podceňovaným místem ochrany před domácím násilím je občanské soudní řízení, kde soudy mimo jiné projednávají a rozhodují spory a jiné právní věci, které vyplývají z občanskoprávních a rodinných vztahů¹²⁹. Současná úprava občanského práva vůbec nereflektuje problematiku domácího násilí, což se z pohledu rozvířené diskuse o dané věci jeví jako jeden ze zásadních problémů. Neexistující soukromoprávní ustanovení o domácím násilí logicky znemožňuje jeho zohlednění v soudním řízení (a v rozhodnutí) zejména v otázkách manželství, postavení nezletilých dětí jako svědků domácího násilí, partnerského a jiného soužití, popř. jeho ukončení.

¹²⁷ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů, ve znění pozdějších předpisů

¹²⁸ Srov. ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny „každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu...“ a ustanovení § 5 odst. 1 zákona o soudech a soudcích „Každý se může domáhat ochrany svých práv před soudem zákonem stanoveným způsobem.“

¹²⁹ Srov. § 8 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „OSŘ“

Občanský zákoník¹³⁰ sice obsahuje významná ustanovení o zákazu šikanózního výkonu práva (§ 3 OZ), právu na ochranu pokojného stavu (§ 5 OZ) a právu na ochranu osobnosti (§11 a násl. OZ), ale k žalobám opírajících se o jejich znění v praxi často nedochází, tím méně v oblasti domácího násilí (Králičková, a další, 2011 str. 29 a násl.). Zákon o rodině¹³¹ upravuje soužití manželů v rámci rodiny, jejich vzájemná práva a povinnosti a právní postavení jejich dítěte. Podobně jako občanský zákoník nabádá k vzájemnému respektu a pomoci, k vytváření zdravého rodinného prostředí, deklaruje rovnost muže a ženy, ale také povinnost žít spolu (§18 ZR). Domácí násilí se na pozadí takových vznešených výrazů stává špatným žertem a v soudní síni nebývá zmíněno ani v souvislosti s řízením o rozvod manželství, vypořádáním společného jmění manželů, zejména společného bydlení, s žalobou na určení výživného nebo s péčí soudu o nezletilé.¹³²

6.1.1 Soudní vykázání

Postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení upravuje Občanský soudní řád, jehož novelizací zákonem č. 135/2006 Sb. se ochrana proti domácímu násilí na půdu civilního procesu přece jen dostala, a to v podobě speciálního předběžného opatření, tzv. soudního vykázání. Účelem institutu předběžného opatření je prozatímně upravit poměry účastníků, proto je zásadním požadavkem při rozhodování o jeho nařízení rychlost, byť se tak může dít na úkor dostatečného zjištění skutkového stavu a procesních práv účastníků. Předběžné opatření však nic neprejudikuje, není rozhodnutím ve věci samé ani podkladem pro takové rozhodnutí a je s ním spojena odpovědnost navrhovatele za případnou újmu vzniklou jiným osobám (Winterová, a další, 2005 str. 125).

Procesněprávní úprava soudního vykázání se stala pevně spjatou s jedním z klíčových znaků domácího násilí, a to se „společným obydlím“¹³³ navrhovatele a osoby ohrožující vážným způsobem život, zdraví, svobodu nebo lidskou důstojnost

¹³⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „OZ“

¹³¹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, dále „ZR“

¹³² Blíže k soukromoprávní ochraně před domácím násilím (Králičková, a další, 2011 stránky 29-62)

¹³³ Srov. znaky domácího násilí jako trestněprávního pojmu v kapitole 5.5.1.

navrhovatele předběžného opatření. Soudním vykázáním se rozumí povinnost vykázáno opustit společné obydlí i jeho bezprostřední okolí a zdržet se setkávání a navazování kontaktů s navrhovatelem. Obsahově tak navazuje na vykázání policejní, které však není podmínkou soudního, ale v případě jeho existence se počátek běhu lhůty předběžného opatření váže ke dni následujícímu po uplynutí desetidenní lhůty vykázání Policií ČR.

Roční praxe aplikace soudního vykázání si vyžádala novelizaci v podobě zákona č. 218/2009 Sb., a to s ohledem na interpretační potíže některých ustanovení (např. náležitostí návrhu na nařízení předběžného opatření týkajícího se domácího násilí) a problematiku nebezpečného pronásledování, tzv. stalkingu, které často souvisí nebo navazuje na domácí násilí. Demonstrativní výčet povinností v novém § 76b OSŘ byl tak v souladu s plánovanými cíli Výboru pro prevenci domácího násilí Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů dále rozšířen zejména o zákaz nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem (§ 76b odst. 1 písm. d) OSŘ). Vypuštěním podmínky společného obydlí oběti a násilníka se dosah soudní předběžné ochrany účinně rozšířil i na další subjekty, ovšem za předpokladu vykládání ustanovení § 74 odst. 5 OSŘ o místní příslušnosti soudu k rozhodnutí o návrhu na předběžné opatření podle § 76b jako ustanovení zvláštního, neboť se opět váže pouze ke společnému obydlí, které oběť stalkingu s pachatelem může, ale také dle §76b odst. 1 písm. d) OSŘ nemusí mít. Restriktivní výklad ustanovení o místní příslušnosti by zamezil osobám nesdílejícím se svým pronásledovatelem společné obydlí dosáhnout ochrany dle § 76b a byly by i nadále odkázány na obecnou úpravu obsahu předběžných opatření dle §76 odst. 1 písm. f) OSŘ. Důvodová zpráva k novelizovanému ustanovení § 76b¹³⁴ se k problému s místní příslušností bohužel nevyjadřuje, stejně jako ponechává stranou nesoulad ustanovení o počátku běhu měsíční lhůty předběžného opatření, o kterém je rozhodnuto až po uplynutí lhůty policejního vykázání. Tehdy totiž přichází ke slovu ustanovení § 44 odst. 2 zákona o Policii ČR, který stanoví, že lhůta policejního vykázání se prodlužuje do dne nabytí *právní moci* rozhodnutí soudu o návrhu na nařízení předběžného opatření. Dá se říci, že jde o legislativní šotek, neboť právní moc je zde v otázce běhu lhůty zcela irelevantní, rozhodujícím okamžikem je *vykonatelnost*

¹³⁴ K nalezání na WWW Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, V. volební období, Sněmovní tisk č. 559:< <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=559&CT1=0>>

předběžného opatření (dle § 76d OSŘ okamžikem vyhlášení, popř. vydání rozhodnutí). Praxe se s nesrovnalostí vyrovnala „selským rozumem“ a jak již bylo zmíněno výše, pokud to skutečnosti dovolí, vykázání na sebe plynule navazují.

6.1.2 Ustanovení § 76b OSŘ v praxi

Přestože se náležitosti návrhu na nařízení předběžného opatření podle § 76b zdají být ve znění ustanovení § 75 odst. 4 OSŘ triviální a přestože se u takového návrhu nepoužije přísné odmítnutí soudem dle ustanovení § 75a odst. 1 z důvodu jakýchkoliv vad či nedostatků, v praxi je téměř nad možností laika podat vyhovující návrh na nařízení předběžného opatření podle § 76b. Zejména vylíčení rozhodujících skutečností odůvodňujících nařízení předběžného opatření bude mít pro oběť domácího násilí háček už v rozpoznání rozhodných skutečností, natož jejich soudem uznatelné odůvodnění. Dalším problémem se může stát pozice nezletilého dítěte v rámci návrhu. Nebude-li totiž dítě navrhovatelem, nemůže z předběžného opatření těžit, tj. být subjektem poskytnuté ochrany prostřednictvím uložených povinností vykazanému. Např. matky – navrhovatelky často tuto skutečnost netuší a pojmají dítě v návrhu pouze jako objekt, na který by rády účinky předběžného opatření vztáhly. Tehdy bohužel musí soud v tomto rozsahu předběžné opatření vždy částečně odmítnout.¹³⁵ Prodloužení doby trvání předběžného opatření je podmíněno ještě kvalifikovanějším návrhem, kdy vedle vylíčení rozhodných skutečností odůvodňujících prodloužení doby trvání předběžného opatření zohledňuje soud i majetkové a další poměry, včetně vlastnických a jiných vztahů navrhovatele ke společnému obydlí. Na tomto místě se do popředí dostává ústavně zaručené právo vlastnit majetek a nedotknutelnost obydlí a soukromí. Jen důvody hodné zvláštního zřetele mohou tyto základní práva skrze předběžné opatření ještě potlačit, nejdéle však na dobu jednoho roku od okamžiku jeho nařízení. Lze konstatovat, že současná úprava předběžné ochrany před domácím násilím v rámci občanského soudního řízení přistupuje k samotnému řešení více teoreticky než prakticky.

¹³⁵ Pochopitelně to neplatí v případech, že je dítě téměř nesvéprávné, soud musí respektovat jeho procesní (ne)způsobilost.

6.2 Domácí násilí v trestním řízení (uplatnění dispozičního práva oběti)

V rámci trestního řízení se v souvislosti s domácím násilím stává častým předmětem diskusí *dispoziční právo* oběti trestného činu, slovy trestního řádu¹³⁶ *souhlas poškozeného s trestním stíháním* pachatele taxativně vyjmenovaných trestných činů.

Uplatnění pro domácí násilí stěžejního ustanovení § 199 trestního zákoníku v trestním řízení však podmínka, zpětvzetí či nedání souhlasu poškozené osoby blízké¹³⁷ zabránit nemůže, neboť ustanovení § 163 odst. 1 trestního řádu takový souhlas kupodivu nevyžaduje a zohledňuje tak viktimologická specifika obětí domácího násilí. Pachatelé domácího násilí jsou tak napříště stíháni *ex offio* a nemohou ovlivnit trestní řízení skrze svou oběť, např. využitím Stockholmského syndromu týrané osoby¹³⁸ nebo pod hrozbou násilí „přesvědčit“ manželku, partnerku nebo jinou týranou osobu blízkou o nesprávnosti svého stíhání a potenciálního pykání za své činy.

Nadále je však dle § 163 odst. 1 trestního řádu souhlasem poškozené osoby blízké podmíněno stíhání pro trestné činy ublížení na zdraví (§ 146 trestního zákoníku), těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147 trestního zákoníku), ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 148 trestního zákoníku), neposkytnutí pomoci (§ 150 trestního zákoníku), omezování osobní svobody podle § 171 odst. 1, 2 trestního zákoníku, vydírání podle § 175 odst. 1 trestního zákoníku, sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 1, 2 trestního zákoníku, poškození cizí věci (§ 228 trestního zákoníku), nebezpečného vyhrožování (§ 353 trestního zákoníku) nebo nebezpečného pronásledování (§ 354 trestního zákoníku), ke kterým v souvislosti s domácím násilím může docházet. Trestní stíhání pro trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 trestního zákoníku proti manželovi¹³⁹, partnerovi

¹³⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění zákona č. 306/2009 Sb.

¹³⁷ Dle § 100 odst. 2 trestního řádu je takovou osobou ten, kdo je oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manželu, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní. Vymezení se prakticky shoduje s definicí osoby blízké trestním zákoníkem v § 125, pro zjednodušení je v této kapitole užíván pojem osoba blízká ve smyslu § 100 odst. 2 TR.

¹³⁸ **Stockholmský syndrom** se vyznačuje silnou emocionální vazbou oběti ke svému trýzniteli, její nepochopitelnou servilností a snahou zavděčit se. Znaky podporující vznik takového syndromu jsou: izolace, zstrašování a permanentní strach, nepředvídatelné chování trýznitele, přesvědčení o bezvýchodnosti situace. Syndrom byl poprvé popsán v souvislosti s bankovní loupeží ve Stockholmu. Blíže In (Hronová, a další, 2009 str. 12) nebo In (Voňková, a další, 2004 str. 77).

¹³⁹ **Manželské znásilnění** bylo pro společnost naprostým tabu až do sexuální revoluce v 60. letech minulého století (a dle nutného souhlasu k jeho trestnímu stíhání zčásti je dodnes). Do té doby se sice už feministky 19. století pohoršovaly nad vynětím sexuálního nátlaku v manželství z definice znásilnění,

nebo druhovi, jakož i pro trestný čin opilství (§ 360 trestního zákoníku), pokud jinak vykazuje znaky skutkové podstaty některého z těchto trestných činů, lze zahájit (nebo v již zahájeném trestním stíhání pokračovat) také pouze se souhlasem poškozeného.

Institut souhlasu poškozeného se nicméně neuplatní ani ve výše uvedených případech za podmínek stanovených § 163a TR. Jsou jimi např. smrt poškozeného způsobená takovým činem; na jednu stranu stát v takovém případě zaujímá zřetelný odmítavý postoj vůči pachateli násilí s následkem smrti, na druhou stranu se otvírá otázka, zda tedy útok proti integritě osoby nižší intenzity než je smrtelná, což jsou ve výsledku všechny ostatní útoky subsumovatelné pod trestné činy uvedené v § 163 odst. 1, je ještě prominutelný ve smyslu procesní exempce jeho pachatele, omluvitelný z důvodu blízkého vztahu s poškozeným (oxymóron prostý poezie) a oběť v takovém případě není hodna ochrany poskytované v totožných situacích, kde pachatel je osoba „neblízká“. Ustanovení § 163a odst. 1 písm. a) tomu nasvědčuje. Navíc přirozená smrt poškozeného nebo v důsledku jiné okolnosti než trestného činu uvedeného ve výčtu § 163 po jeho spáchání liberuje pachatele už navždy.

Co se domácího násilí týká, zákonodárce vyšel vstříc jeho obětem a nevyžaduje jejich souhlas k trestnímu stíhání pachatele trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 také tehdy, jestliže je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán, popř. vzat zpět, v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností (§ 163a odst. 1 písm. d). Problém jistě způsobí dokázání takového jednání, pachatel se k němu pravděpodobně nepřizná, natož aby o tom přinášel důkazy, a poškozený je v takovém případě již

poukazovaly na z toho plynoucí nedobrovolná mateřství a odsuzovaly všeobecné povědomí, že manžel má neomezený přístup k tělu své ženy a může se ho domáhat i silou, nic z toho však nevedlo k promítnutí této skutečnosti do legislativy, neboť řada právních expertů lpěla na přesvědčení, že obvinít manžela ze znásilnění je jednoduše nepatřičné. K tomu se přidávaly hlasy psychologů a lékařů vylučující vůbec možnost znásilnit ženu kladoucí odpor, anebo zlehčující dopady manželského znásilnění na psychické a fyzické zdraví ženy (manželky). Privatizace domova během a po první a druhé světové válce, kdy se rodinné prostředí stalo v kontrastu s brutalitou válek posvátným místem a muž jako *agresor* ustoupil do pozadí, aby uvolnil místo *manželu* jako privilegovanému ochránci své ženy, utlumila diskuse na téma znásilnění manželem. Liberalizace rozvodového práva a zvedající se autonomie žen argumentovala menší potřebností kriminalizace znásilnění v manželství.

Zrušení vyjmutí manželského znásilnění z trestní odpovědnosti probíhalo ve Spojených státech amerických od roku 1971 do 1993. V roce 1992 byla taková výjimka zrušena ve Spojeném království. Důvodem byly i výzkumy, z nichž vyplývala vysoká zkušenost manželek se znásilněním – až 14 % respondentek bylo znásilněno svým mužem, pouhé jedno procento označilo jinou osobu. Dodnes však zůstávají trestní postihy za znásilnění manželem nižší než znásilnění mimo manželství, přestože průzkumy ukázaly zvýšenou brutalitu manželských znásilnění a dlouhodobé následky si odnáší o 13% více žen - manželek. (Bourke, 2010 stránky 301-324)

dostatečně ovlivněn, aby se snažil trestnímu stíhání zamezit, byť by to bylo popíráním skutečnosti manipulace nebo „zametáním“ důkazních prostředků (např. nátlakem na svědky takového jednání).

Naproti tomu je věk poškozeného, a to méně než 15 let, jednoznačně prokazatelnou skutečností vylučující uplatnění institutu souhlasu poškozeného dle § 163a odst. 1 písm. c).

Do roku 1990 bylo trestní řízení bez výjimky ovládáno zásadou oficiality. Trestní stíhání podmíněné souhlasem poškozeného tehdy zavedla novelizace trestního řádu (zákon č. 178/1990 Sb.)¹⁴⁰ a rozdělila tím oběti na dvě skupiny, přičemž u té s dispozičním právem je dle některých právních názorů upřednostněn individuální zájem nad zájem státu potírat trestnou činnost (Voňková, a další, 2004). Skutečnost však oproti tomu vystavuje určité poškozené osoby – oběti trestné činnosti svých blízkých osob - enormnímu tlaku a stát je přenesením odpovědnosti za trestní stíhání protiprávního jednání sekundárně viktimizuje. Nadstandardní povinnost v roli poškozeného v trestním řízení ještě ztěžuje již tak nezáviděníhodné postavení oběti co se psychického a sociálně ekonomického strádání týká.

6.2.1 Trestně právní kvalifikace usmrcení v rámci domácího násilí

V návaznosti na předešlé kapitoly (zvláště na kap. 5.5.2) a již předestřené komplikace provázející trestněprávní postih a kvalifikaci v oblasti domácího násilí je vhodné uvést praktický postup soudu při aplikaci ustanovení § 141 *zabití* trestního zákoníku. Vzhledem k tomu, že při trestním stíhání nemusí být zcela jasné (naopak je velice obtížné vyhledat důkazy o *silném rozrušení* nebo o *předchozím zavrženíhodném jednání* poškozeného), zda se jedná o „privilegovaný“ trestný čin zabití, je praktické, aby soud zprvu postupoval jako by šlo o trestný čin *vraždy*. Teprve v průběhu dokazování se mohou objevit nové skutečnosti, např. výpovědi obviněného (§ 90 a násl. TŘ) a svědků (§ 101 a násl. TŘ) o fyzickém nebo jiném napadání obviněného poškozeným a lékařské zprávy (§ 112 odst. 2 TŘ) zaznamenávající opakovaná zranění

¹⁴⁰ Blíže k institutu souhlasu poškozeného In (Jelínek, a další, 2010 stránky 246-248).

obviněného způsobená poškozeným, znalecké posudky z oboru psychiatrie (§ 105 a násl. TŘ) dokládající hluboké trauma obviněného nebo syndrom BWS/BHS, popř. syndrom CAN¹⁴¹ u nezletilého dítěte obviněného či vyjádření jeho učitelů o zhoršeném prospěchu nebo agresivním chování, budou nutně vést k závěru, že byl obviněný obětí domácího násilí. Ale teprve prokázání *příčinné souvislosti* mezi domácím násilím a úmyslným usmrcením bude mít za následek změnu původní právní kvalifikace (z vraždy dle § 140 na zabití dle § 141). Vzhledem k tomu, že novela trestního řádu č. 459/2011 Sb.¹⁴² určila věcnou příslušnost krajského soudu i k projednání trestného činu zabití (§ 17 odst. 1 písm. a) TŘ), nebude věc v případě překvalifikování na privilegovaný trestný čin předána nižší soudní instanci a krajský soud detailně obeznámený se spisem bude mít pravomoc o věci nadále rozhodovat, stejně tak krajské státní zastupitelství bude ve věci jednodušeji v obraze, zejména co se dozoru v přípravném řízení týká.¹⁴³

7 Intervenční centra v ČR

Druhým pilířem (vzhledem k časové posloupnosti intervence jednotlivých institucí) ochrany osob před domácím násilím se na základě zákona č. 135/2006 Sb. stala intervenční centra. Ke slovu přichází obligatorně v případě, kdy policie zasáhne do domácnosti soužené domácím násilím vykázáním násilné osoby. Zákonodárce respektoval potřebu komplexní, interdisciplinární pomoci ohroženým osobám, které jsou v ochranném režimu policejního vykázání vystaveny existenčním otázkám, a fakt, že by bez další odborné pomoci policejní vykázání nedosáhlo svého účelu (preventivního působení). Systém navazujícího doprovodného opatření sociální povahy se zrodil jak legislativně, tak v praktické rovině v Rakousku a je v rámci EU označován jako „*the best praxis*“ (v překladu: nejlepší praxe) (Voňková, a další, 2008 str. 157).

¹⁴¹ K častým následkům domácího násilí blíže v kapitole 1.4 a dále srov. výklad v kap. 1.5.1.

¹⁴² K nálezni na WWW Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, VI. volební období, Sněmovní tisk č. 335: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=335&CT1=0>>

¹⁴³ Podrobněji o novelizaci TŘ účinné ke dni 1. ledna 2012 na WWW epravo.cz, *Co je nového v trestním řádu od 1. 1. 2012, I.-IV.*, Vicherek, R.: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/co-je-noveho-v-trestnim-radu-od-112012-i-cast-80023.html>>

Vykázání násilníka může být pro oběť po velice dlouhé době¹⁴⁴ obdobím klidu, kdy má čas se bez ovlivňování rozhodnout, jak se svým životem naloží. Proto je ideální jí v této chvíli poskytnout dostatečné informace, odborné poradenství i psychickou podporu. Přibližně 90% ohrožených osob nabídku osobního setkání v intervenčním centru přijímá, stejně jako pomoc sociálně právních poradců¹⁴⁵. Jak uvádí i důvodová zpráva k zákonu na ochranu před domácím násilím, měla by intervenční centra představovat „most mezi represivně preventivní složkou, tedy policií a soudy, na straně jedné a oběťmi domácího násilí na straně druhé a měla by poskytovat solidární ochranu osobám ohroženým...“. Je tím mimo jiné vyjádřeno i to, že intervenční centra nenahrazují funkční složky sociální pomoci poskytované jinými institucemi (např. obcemi nebo nevládními organizacemi zřízené azylové domy, poradny apod.), ale jsou nezastupitelným překlenovacím článkem mezi policejním omezením násilníka a občanskou, sociální, ekonomickou samostatností a soběstačností osoby ohrožené domácím násilím.

Intervenční centra byla zřízena jako nová služba sociální prevence, zaměřená výhradně na pomoc osobám ohroženým domácím násilím – ženám a mužům, ale i dalším osobám stíženým intimním násilím jako seniorům, osobám se zdravotním postižením apod. Ze zkušeností vyplynulo, že současná zařízení sociální péče nebyla na tak specializovanou, integrovanou a odbornou pomoc v oblasti sociální, právní a psychologické organizačně připravena a individuální krizová intervence obětem domácího násilí vystavená na úzké spolupráci s Policií ČR by se neobejde bez příslušně proškoleného personálu¹⁴⁶.

7.1 Současná právní úprava intervenčních center (IC)

Přestože zákon na ochranu před domácím násilím zakotvil činnost IC do zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, a jejich zřízení do zákona č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České socialistické republiky

¹⁴⁴ Statistky uvádějí, že nejčastěji se oběti domácího násilí dovolají vnější pomoci po 5-6 letech soužití s násilníkem. Viz. WWW Ministerstvo práce a sociálních věcí: <<http://www.mpsv.cz/cs/5359>>

¹⁴⁵ Dle zkušenosti Intervenčního centra Praha.

¹⁴⁶ Pracovníci intervenčních center mají pro tuto službu osvědčení signované náměstkem ministra práce a sociálních věcí. Zdroj WWW Bílý kruh bezpečí: <www.bkb.cz>

v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, stanovením povinnosti krajů zřizovat v samostatné působnosti intervenční centra jako speciální zařízení sociálních služeb, v souvislosti s přijetím nového zákona č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, tato povinnost krajů zanikla a existence IC, včetně jejich působnosti byly nově a přesně formulovány novelou zákona o sociálních službách č. 29/2007 Sb. Návrh novely přijala Poslanecká sněmovna jednomyslně, mohl být proto projednán ve zrychleném režimu tak, aby se okamžik její účinnosti shodoval s účinností zákona na ochranu před domácím násilím – tedy především institutu vykázání, na které úprava intervenčních center bezprostředně navazuje.¹⁴⁷

Zákon o sociálních službách vymezil novou koncepci sociálních služeb v České republice. Jednotlivé sociální služby charakterizuje vymezením okruhu jejich základních činností, např. občanům, kteří se nacházejí v situaci ohrožení života nebo zdraví a po přechodnou dobu nemohou (nejsou schopni bez odborné pomoci) sami řešit svou nepříznivou situaci, náleží tzv. *krizová pomoc*, jejíž součástí jsou i sociálně terapeutické služby. Specifická pomoc poskytovaná osobám ohroženým domácím násilím v IC je tak napříště jednou ze sociálních služeb dle § 60a zákona o sociálních službách a obecně spadá pod krizovou pomoc dle § 60 daného zákona¹⁴⁸. Zákon stanoví povinnost proaktivní pomoci osobám ohroženým násilným chováním vykázané osoby ze strany IC, a to do 48 hodin od doručení kopie úředního záznamu o vykázání, kterou centru obligatorně zasílá Policie ČR dle § 47 odst. 3 zákona o Policii ČR do 24 hodin od vstupu policisty do společného obydlí. Reálně se osoba chráněná institutem vykázání dočká prvního kontaktu s IC nejpozději do tří dnů od řešení incidentů příslušníky

¹⁴⁷ Zdroj WWW Econnect – zpravodajství, *Sněmovna schválila IC pro oběti domácího násilí*: <http://ecn.cz/txt_zpr_full.stm?x=1940301>

¹⁴⁸

§ 60

Krizová pomoc

(1) *Krizová pomoc je terénní, ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou sociální situaci vlastními silami.*

(2) *Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:*

- a) poskytnutí ubytování,
- b) poskytnutí stravy nebo pomoci při zajištění stravy,
- c) sociálně terapeutické činnosti,
- d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Policie ČR. Sociální služba IC je však poskytována na bázi dobrovolnosti, tzn. že osoba ohrožená se rozhoduje, zda a kdy ji využije. Smyslem obligatorního kontaktu pracovníků IC s obětí domácího násilí je alespoň jí nastínit její možnosti a postupy, o kterých pravděpodobně nemá ani základní povědomí, a v případě, že se rozhodne svou situaci řešit, ji ubezpečit o pevném opěrném bodu v její nelehké situaci - intervenčním centru.

Ve výše zmíněném případě se IC stává jediným zařízením sociální služby, které si klient (osoba oprávněná) nevybírá na základě svého rozhodnutí¹⁴⁹, povinnosti toho kterého IC jsou závislé na místě provedení policejního vykázání. Od účinnosti úpravy v zákoně o sociálních službách bylo zřízeno 15 zařízení poskytujících krizovou pomoc v případech domácího násilí, jejichž územní působnost více méně kopíruje území krajů.¹⁵⁰

Každé IC poskytuje své služby i nízkoprahově, ustanovení § 60a odst. 1 upravuje poskytnutí pomoci osobě ohrožené násilím ve společném obydlí na základě její žádosti¹⁵¹, tzn. bez předchozí policejní intervence formou vykázání, což nevyklučuje jiná možná opatření přijatá policisty¹⁵², kteří následně předají kontakt některému IC. Činnost IC se však aktivuje i v případě jakéhokoliv vnějšího podnětu o ohrožení osoby násilným chováním, popř. poskytuje své služby a rady osobám se zkušeností s domácím násilím ve svém okolí (příbuzným, kolegům z práce, sousedům osob ohrožených).

Novelizací ustanovení § 72 zákona o sociálních službách (jeho rozšířením o písm. m)) se intervenční centra dostala do výčtu sociálních služeb poskytovaných bez úhrady, tj. bezplatně. Přístup uživatelů sociálních služeb poskytovaných intervenčními centry tak nebude blokován často těžkou ekonomickou situací oběti domácího násilí.¹⁵³

¹⁴⁹ Viz. Prohlášení asociace pracovníků intervenčních center ČR, o.s. ke zřízení, financování a provozování IC v samostatné působnosti krajů. Dostupné na WWW domacinasili.cz: <http://www.domacinasili.cz/files/uploaded/UserFiles/prohlaseni%20asociace%20IC_20.3.2009.PDF >

¹⁵⁰ Seznam IC v příloze č. 3

¹⁵¹ Takto vyhledávají poradenství nejčastěji ženy ve věku 30 až 40 let, v jejichž případech jsou častými svědky domácího násilí nezletilé děti. Zdroj WWW MPSV, intervenční centrum – nováček mezi sociálními službami, Šusterová M. ze Centra sociálních služeb: <<http://www.mpsv.cz/cs/7726>>

¹⁵² Srov. výklad v kapitole 5.2.2, kromě vykázání může být policejním opatřením násilník zajištěn, zadržen, umístěn do záchytné stanice apod.

¹⁵³ Srov. Formy domácího násilí (viz. Kapitola 1.6), s důrazem na ekonomické a sociální domácí násilí.

7.2 *Forma služeb IC*¹⁵⁴

Nejčastěji poskytují intervenční centra své služby klientům *ambulantně*, v prostorách svého zařízení. Všestranná pomoc zahrnuje i sociálně terapeutické služby, jejichž obsahem je nejen krizová intervence, ale i další činnosti, jejichž poskytování vede k bezprostřednímu překonání krizového stavu a zahájení následného terapeutického procesu nebo k napomáhání uplatňování práv a oprávněných zájmů oběti domácího násilí, včetně obstarání jejich osobních záležitostí. Sociální nebo právní poradci poskytnou osobě ohrožené svou pomoc (potřebné informace, instrukce k dalšímu postupu, popř. při sepsání různých podání a žádostí) jednorázově nebo opakovaně, s důrazem na budování důvěry s klientem, jeho podporu a respekt k jeho rozhodnutím.

Ve zvláštních případech lze výše zmíněné služby poskytnout klientovi v místě jeho bydliště nebo na jiném místě, které osoba oprávněná určí. *Terénní* poskytování služeb intervenčních center jsou vhodné v případech zdravotního postižení nebo vysokého věku klienta, popř. je-li hospitalizován ve zdravotnickém zařízení. Z bezpečnostních důvodů jsou v terénu vždy alespoň dva pracovníci IC.

Poskytnutí ubytování a stravy (pomoci při zajišťování stravy) je zákonem předpokládaná *pobyťová* služba každého IC. Pro tento účel jsou jednotlivá zařízení příslušně vybavena, v opačném případě prostorové nedostatečnosti musí mít dané IC navázanou spolupráci s jinou institucí, která pokryje potřeby krizových lůžek klientů příslušného IC (např. s azylovými domy nebo ústavy sociální péče).

Poradenství může být samozřejmě poskytnuto i *bez osobního kontaktu* - telefonicky, prostřednictvím e-mailu nebo chatu. Takovou formu mívá nejčastěji první navázání kontaktu s osobou ohroženou domácím násilím, osobní setkání s pracovníky IC již probíhá na základě smlouveného termínu schůzky, v konzultačních hodinách v prostorách IC nebo na jiném místě dle domluvy.

¹⁵⁴ Čerpáno převážně z (Kralíčková, a další, 2011 str. 16 a násl.); podrobnosti viz. ustanovení §§ 25 a 25a Vyhlášky Ministerstvo práce a sociálních věcí č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění vyhlášky č. 239/2009 Sb., kterou se mění vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

6.3. *Principy sociálních služeb*

Nový zákon o sociálních službách byl vystaven na zásadách moderního sociálního státu. Ctí individuální potřeby každého jednotlivce stejně jako zachování jeho lidské důstojnosti. Hlavním cílem poskytnutí sociálních služeb je začlenění uživatele do běžného života, tj. posílení jeho sociálních schopností, podpora a pomoc v soběstačnosti a těžkých životních situacích, které mohou člověka vyřazovat z běžného života i společnosti. Takovým případem je právě domácí násilí, kde zákon garantuje pomocnou ruku pracovníků intervenčních center, jejichž práce musí respektovat principy sociálních služeb:

- *nezávislost a autonomie uživatele, nikoliv závislost*; při poskytování pomoci obětem domácího násilí určují míru přijímaných služeb právě uživatelé, stejně jako další postupy v řešení své situace, včetně odmítnutí jakékoliv intervence; psychologové, sociální pracovníci, právní konzultanti a pracovníci v sociálních službách se v intervenčním centru snaží zmobilizovat vlastní aktivity ohrožených osob, aby byly schopné podniknout vlastní kroky a rozhodnutí k řešení domácího násilí,
- *začlenění a integrace, nikoliv sociální vyloučení*; zejména psychologické poradenství napomáhá uživatelům zorientovat se a zotavit v těžké životní situaci vyvolané domácím násilím, právní poradenství je zase nezbytné pro faktické řešení poměrů uživatele (vyřešení bytové otázky, soudní podání – návrhy na rozvod manželství, na předběžná opatření, žádost o osvobození od soudního poplatku a bezplatnou právní pomoc, určení výživného, podání trestního oznámení a žádání náhrady škody...),
- *respektování individuálních potřeb*; každý jednotlivý případ domácího násilí vyžaduje individuální přístup vzhledem k nepřebernému množství variací násilí páchaného v intimním prostředí (délka a forma domácího násilí, ne/přítomnost nezletilých dětí, ekonomická ne/závislost uživatele, vlastnictví společného obydlí oběti/násilníka, manželství/druh a družka/pokrevní příbuzní...),

- *rovnost bez diskriminace*; každá osoba má nárok na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení (§ 2 odst. 1 zákona o sociálních službách), v případech policejního vykázání násilné osoby nabízení IC své služby osobě ohrožené obligatorně, bez rozdílu věku, pohlaví, rasy, ..., služba však bohužel zatím není určena násilným osobám,
- *záruka kvality poskytovaných služeb*; standardy kvality sociálních služeb, dříve pouze doporučované Ministerstvem práce a sociálního zabezpečení, se staly právně závaznými 1. ledna 2007 začleněním do přílohy č. 2 vyhlášky č. 505/2006 Sb., prováděcího předpisu k zákonu o sociálních službách; standardy IC byly zpracovány během dvouletého projektu financovaného z prostředků EU a státního rozpočtu experty Bílého kruhu bezpečí, zároveň byl v rámci tohoto projektu připraven lektorský fond pro pomáhající profesionály¹⁵⁵; etický kodex každého příslušného zařízení zavazuje jeho pracovníky¹⁵⁶ a mj. existují zákonné podmínky odborné způsobilosti k výkonu povolání sociálního pracovníka (§ 110 odst. 4 až 6 zákona o sociálních službách),
- *důvěra, diskrétnost*; a mnohdy i anonymita je významnou zásadou poskytování služeb IC, část pátá zákona o sociálních službách (mlčenlivost) zajišťuje zákonné záruky ohledně bezpečnosti poskytnutých údajů i všech skutečností, které se zaměstnanci poskytovatelů sociálních služeb při své činnosti dozvědí, to neplatí, stanoví-li to zvláštní zákon (OSŘ, TŘ) nebo s písemným souhlasem uživatele; zobecněné informace a souhrnné údaje mohou být bez uvedení konkrétních jmenných údajů využívány při vědecké, publikační a pedagogické činnosti, nebo ministerstvem pro analytickou a koncepční činnost.

¹⁵⁵ Tisková zpráva Aliance proti domácímu násilí, *Vykázání podle nového zákona již za necelých 5 měsíců*, k nalezení na WWW Bílý kruh bezpečí: <www.bkb.cz>

¹⁵⁶ Např. Etický kodex pracovníka SPONDEA, o.p.s., dostupný na WWW: <<http://www.spondea.cz/odborna-verejnost/dokumenty/Eticky-kodex.doc>>

6.3.1. Dobrovolný evropský rámec pro kvalitu sociálních služeb¹⁵⁷

V roce 2010 zpracoval Výbor pro sociální ochranu¹⁵⁸ dokument, jehož účelem je precizní definování kvality sociálních služeb tak, aby došlo k jednotnému chápání kvalitativních standardů a principů. Rámec kvality sice nebyl zakotven v žádném závazném dokumentu, nicméně se na bázi dobrovolnosti docílilo maximální flexibility aplikace v národním, regionálním i lokálním kontextu. Cílem bylo rozšíření a snadné monitorování vysoce kvalitních sociálních služeb, přičemž byla vyjádřena závislost takového standardu nejen na zájmu veřejné správy a poskytovatelů služeb, ale i na zvýšeném zájmu a proaktivním přístupu uživatelů a dalších zainteresovaných stran. Kopíruje se tak trend posledních let, a to outsourcing sociálních služeb dílčím poskytovatelům.¹⁵⁹

Principy kvality pro sociální služby jsou v Dobrovolném evropském rámci rozděleny na *zastřešující principy kvality* (místní i cenová dostupnost, veřejná a informační přístupnost, individualita, komplexnost, kontinuálnost a orientace na výsledky), *principy kvality pro vztah mezi poskytovateli služeb a uživateli* (respekt k právům uživatelů, aktivní účast a posílení rozhodování uživatelů), *principy kvality pro vztah mezi poskytovateli služeb, veřejnou správou, sociálními partnery a dalšími zainteresovanými stranami* (partnerství, dobrá správa věcí veřejných) a *principy kvality pro lidský a hmotný kapitál* (dobré pracovní podmínky a prostředí – investice do lidského kapitálu, adekvátní fyzická/hmotná infrastruktura – respekt k ochraně zdraví, životního prostředí a trendu „design pro všechny“).

¹⁵⁷ K nalezení na WWW MPSV: <<http://www.mpsv.cz/cs/5962>>

¹⁵⁸ Výbor pro sociální ochranu (*Social Protection Committee* - SPC) byl založen na základě čl. 160 Římské smlouvy, ale fakticky sdružuje zástupce členských států EU až od roku 2000. Jedná se o politické fórum na vysoké úrovni, které umožňuje spolupráci a výměnu nápadů mezi členskými státy a Evropskou komisí v rámci sociální otevřené metody koordinace (*Open Method of Co-ordination on social inclusion*). Blíže na WWW *European Commission, Employment, Social Affairs and Inclusion, Social Protection Committee*: <<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=758&langId=en>>

¹⁵⁹ Viz. současná metoda zřizování intervenčních center (při stávajících zařízeních pomáhajících organizací)

7.3 *Princip interdisciplinární spolupráce*

Intervenční centra plní mimo jiné i roli koordinátora krizové pomoci pro osoby ohrožené domácím násilím. Zajišťují mezioborovou součinnost na místní úrovni po vzoru pilotního projektu „Interdisciplinární přístup k řešení případů domácího násilí v Ostravě“, který byl realizován v letech 2002-2004 regionální pobočkou Bílého kruhu bezpečí a stal se další inspirací pro současnou legislativní ochranu před domácím násilím, zakotvení systému prevence a zmírnění následků (Voňková, a další, 2008 str. 160).

Interdisciplinární přístup je specifickým principem pomoci obětem domácího násilí, zahrnuje spolupráci všech pomáhajících institucí a profesí. Interdisciplinarita znamená dle slovníku cizích slov¹⁶⁰ „metodu propojení a aktivní spolupráce mezi různými vědami za účelem dosažení integrovaného a synergického výsledku v teoretické i praktické odborné činnosti, ve vědě i výzkumu“. V současnosti může být vzorem výborné mezioborové spolupráce při řešení domácího násilí Interdisciplinární tým Brno¹⁶¹, kde množství a variabilita partnerů interdisciplinární spolupráce názorně ukazuje širší pojmu:

- Policie ČR, skupina domácí násilí
- Městské státní zastupitelství v Brně
- Městský soud v Brně
- Probační a mediační služba ČR
- Fakultní nemocnice Brno
- Odbory magistrátu města Brna (odbor zdraví, odbor vnitřních věcí, odbor školství, mládeže a tělovýchovy, odbor sociální péče)
- Úřady městských částí Brno (přestupková oddělení, oddělení sociálně právní ochrany dětí)

¹⁶⁰ K nalezení na WWW: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>>

¹⁶¹ Viz. WWW Interdisciplinární tým Brno: <<http://www.idtbrno.cz>>

- Sdružení zdravotnických zařízení Brno II, p.o. – Poliklinika Zahradníková (Kontaktní a psychoterapeutické centrum pro oběti domácího násilí)
- Městská policie Brno
- Manželská a rodinná poradna
- Neziskové organizace Spondea při ČČK Brno, o.p.s. (IC, Krizové centrum pro děti a mládež), Persefona, o.s. (pomoc obětem domácího násilí, sexuálního zneužívání a znásilnění), Magdalenium, o.s. (azylové utajené ubytování), Bílý kruh bezpečí, o.s.

K dokonalému porozumění charakteru a praktickému dopadu pojmu *interdisciplinární přístup* je vhodné zdůraznit anglický ekvivalent – *working together* (Hanušová, a další). Aby ochrana osoby ohrožené domácím násilím byla komplexní a účinná, neměly by jednotlivé instituce postupovat na sobě nezávisle, neboť mají totožný předmět zájmu a ani vysoká úroveň jednotlivých organizací nemůže mít kýžený výsledek bez jejich vzájemné kooperace. Zásadní se z úhlu problematiky domácího násilí zdá být propojení státní a nestátní sféry, zejména s neziskovými organizacemi. Jejich dlouholeté zkušenosti s poskytováním pomoci obětem trestných činů je pro právní úpravu promítající se do praxe nedocenitelnou devizou, stát tak legislativním zakotvením jejich činnosti může těžit ze zaběhnuté praxe poradenských a sociálních center. V případě domácího násilí se propojení státní a nestátní sféry za účelem komplexní pomoci osobám ohroženým stává nevyhnutelným krokem (vpřed).

Taková kooperace a koexistence není z historického hlediska ničím novým. Nejruznější spolky, tj. nestátní uskupení, byly nanejvýš činorodé už za První republiky, kdy doplňovaly a tím i zlepšovaly státní služby. Komunistický režim však za účelem centralizace veškeré péče do rukou státu činnost spolků zakázal a teprve po roce 1989 došlo k obnovení činnosti nestátních institucí, zakládání neziskových organizací, které začaly působit nezávisle vedle státu. Jejich zkušeností a praxe dokázal zákonodárce využít právě v souvislosti se zakládáním intervenčních center. V důvodové zprávě k novele zákona o sociálních službách č. 29/2007 Sb. se přihlíží zejména k ekonomickému hledisku zakládání zcela nových IC oproti jejich „*zřizování "při" nebo "v rámci" již existující organizace*“, přesto především dlouholetá praxe těchto

organizací je tou nevyšší přidanou hodnotou. Poskytovateli celé řady IC se tak staly neziskové organizace, které mají s prací s oběťmi trestných činů, včetně osob ohrožených domácím násilím, mnohaletou zkušenost a státem jim byly propůjčeny účinnější nástroje k ochraně práv a oprávněných zájmů svých klientů.

Zákonem předpokládaná spolupráce IC a Policie ČR navíc dostala jasný rámec, takže se ochrana obětí domácího násilí v jejich prospěch maximálně zrychlila a postupy k řešení jejich situace zefektivnily. Jasně (zákonně) rozdělení rolí v ochraně a pomoci před domácím násilím umožnilo jednotlivým interdisciplinárním spolupracovníkům využít svůj potenciál na maximum. Usnadnila se tím i činnost IC jako hlavního koordinátora, kdy součástí jeho služby navíc zajištění spolupráce a vzájemná informovanost mezi IC, poskytovateli jiných sociálních služeb, orgány sociálně právní ochrany dětí, obcemi, jakož i ostatními orgány veřejné správy.¹⁶²

Pracovníci intervenčních center se tak mohou více soustředit na bezprostřední krizovou pomoc osobám ohroženým, jelikož jejich primární činností je postarat se o svého klienta. Obětem domácího násilí je v první řadě poskytnuta individuální psychologická a sociální pomoc, ale tím intervence ze strany IC zdaleka nekončí. Vedle právního poradenství spolupracujících odborníků pomáhají pracovníci osobám ohroženým v dalších úsecích sociální sítě, např. při získání dávek státní sociální podpory podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (příspěvku na bydlení, rodičovského příspěvku, přídavku na dítě...), dávek sociální péče podle zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (doplatku na bydlení, příspěvku na živobytí...) nebo dávek nemocenského pojištění dle zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů (nemocenského, peněžité pomoci v mateřství, ošetřovného...),¹⁶³ nebo na úseku zdravotnické záchranné sítě v daném regionu, např. zprostředkují lékařskou pomoc, předávají kontakt o ověřené manželské, gerontologické nebo pedagogicko-psychologické poradně (pro rodiny s dětmi), doporučí psychologickou, psychiatrickou terapii nebo ústav specializující se na léčení závislostí atd.

¹⁶² Zdroj WWW MPSV: <<http://www.mpsv.cz/cs/4228>>

¹⁶³ Blíže k možnostem sociální záchranné sítě v ČR na WWW MPSV: <<http://www.mpsv.cz/>>

Zajištěním komplexní pomoci a ochrany v případech domácího násilí se Česká republika zařadila mezi ty státy EU, které problematiku řeší nejen v oblasti správního, trestního a civilního práva, ale zároveň vytvářejí podmínky pro následnou (bezprostřední i dlouhodobější) pomoc osobám ohroženým domácím násilím (Voňková, a další, 2008 str. 163).

8 Otázky spojené s domácím násilím (zatím) bez speciální české právní úpravy

Výčet změn ve prospěch řešení situace v domácnosti otrásané dlouhodobým násilím je na území České republiky na jednu stranu úctyhodně dlouhý, na druhé straně však zůstávají nezohledněné další případy nebo úseky problematiky domácího násilí vyžadující svůj specifický přístup a úpravu, nehledě na současnou soukromoprávní úpravu ignorující domácí násilí jako takové. Jak již bylo řečeno, nejpropracovanější zahraniční úpravy ochrany před domácím násilím zohledňují jeho specifické aspekty jak na poli správně-právního a trestně-právního řešení, tak v civilním právu, kde si pojem domácí násilí zaslouží své místo zejména v rámci práva rodinného, ale také v úpravě majetkoprávních otázek osoby násilné a osoby ohrožené (např. bytová otázka).

Feminizace domácího násilí také přispěla k zaměření se na pomoc ženám jako obětem domácího násilí, a přestože je v současnosti českou odbornou veřejností pojem vnímán v jeho nejširší podobě, není tento fakt dostatečně zohledněn ani v legislativě, ani v praktické navazující pomoci obětem domácího násilí. Stranou tak nadále zůstávají otázky ochrany, pomoci a zajištění uplatnění práv a oprávněných zájmů seniorů, mužů nebo dětí jako obětí domácího násilí. V neposlední řadě zřejmě novost samotné problematiky a „zaostalost“ veřejného mínění zatím brání v dostatečné pomoci násilným osobám jako dalšímu nástroji prevence proti násilí v intimních vztazích, o jejím zákonném zakotvení ani nemluvě.

8.1 *Násilí na seniorech*

V současné době probíhají diskuse týkající se násilí na seniorech, kde je zvláštním případem institucionalizované násilí neboli ústavní násilí¹⁶⁴ (páchané v nemocnicích, léčebnách dlouhodobě nemocných, v domovech důchodců a ústavech sociální péče).¹⁶⁵ Intervenční centra hlásí zvyšující se počty bezradných seniorů přicházejících se žádostí o informace, jak mohou postupovat, co dělat, když se k nim jejich syn/dcera/vnuk/vnučka chová agresivně.

Senioři bývají objektem ekonomického násilí doprovázeného fyzickými útoky ze strany svých blízkých, v těchto případech sehrává dle zkušeností pomáhajících organizací svou roli alkohol nebo drogy. Zákeřnost spočívá v jejich nadmíru zkresleném vnímání reality, násilí považuje senior za pouhé dočasné „sestoupení ze správné životní cesty“ svého descendentu, v horším případě za své vlastní selhání. Domácí násilí na seniorech je pro okolí velmi obtížně rozpoznatelné, neboť je obvyklé, když senior nevyhází ze svého bytu, když se příliš nestýká s jinými lidmi, když je nevrlý a málomluvný, když má modřiny, bolesti nebo nemoci postihující jeho psychiku.

Dá se říci, že kulturně není v České republice dostatečně zakotvena úcta ke starším spoluobčanům, ani jejich společensky akceptované (tím méně hájené) právo na důstojné a plnohodnotné stáří.¹⁶⁶ Postavení seniora se ještě zhoršuje v rodinném kontextu¹⁶⁷ a těmto starším lidem se jen těžko vyvrací sebereflexe typu „*Copak stará ženská, koho by to zajímalo...*“, „*Já už to nějak dožiju, se mnou si nedělejte starosti...*“

¹⁶⁴ Týrání zejména ve smyslu zanedbávání, nedostatky a hrubé chyby v péči

¹⁶⁵ Národní akční plán pro roky 2011 až 2014 odkazuje na výzkum Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, dle kterého je obětí domácího násilí 13% seniorů a přes 20% dotázaných uvedlo znalost týrání seniora ve svém okolí.

¹⁶⁶ V současnosti se pozornosti seniorům dostává spíše v souvislostech se schodkem státního rozpočtu, kdy je důchodová reforma sice v nedohlednu, ale na důchodové dávky je potřeba stále větší procentuální části celkového rozpočtu, neboť jejich počet se bude do budoucna zvyšovat a těžko předpokládat, že budou podobnou tendencí zasaženy i státní finance. Médii je veřejnosti zprostředkováván stálý nedostatek ve státní kase, hospodářská krize a enormní sumy, které plynou na účet spoluobčanů v důchodovém věku. Atmosféra ve společnosti spíše zhoršuje již tak neadekvátně sociálně-ekonomicky nízké postavení seniorů; výše jejich důchodových dávek jim ve většině případů nedovolí vést důstojný a plnohodnotný život, což dnes zejména na území ČR není vnímáno nijak negativně, přístup k tomuto trendu je spíše neutrální až laxní, zejména ze strany politické scény.

¹⁶⁷ Kolegové právníci dosvědčují, že nejhorší (nejnepříjemnější, nejnelidštější) věci se dějí v rámci rodinných vztahů. Domácí násilí, tj. násilí v rámci rodinných a podobných intimních vztahů, je také nejrozšířenějším násilím vůbec. Znásilnění v manželství se vyznačují největší brutalitou apod. V praxi koluje např. žert:

„*Jste ženatý?*“

„*Blázníte?! Já jsem právník!*“ (specialista přes rodinné právo – pozn. autorky)

a navíc „*Nikoho jiného nemám*“. Není samozřejmě možné paušalizovat jednání mladších občanů vůči starším, statistiky uvádějí poměrně nízkou incidenci tohoto jevu. Např. ve výzkumu Zimmelové a Švestkové (Buriánek, a další, 2006 str. 88) přiznalo fyzické násilí ze strany člena rodiny 13% seniorů, o případu týrání seniora ve svém okolí však již vědělo 22,3% respondentů, což jasně dokládá popírání (sobě samému – v procesu racionalizace, i okolí) špatného jednání „vlastních“ blízkých osob. S urážkami a nadávkami se v domácím prostředí setkalo 20,8% dotázaných, uváděli hlavně zdůrazňování své nadbytečnosti¹⁶⁸.

Zakrývat stopy po násilí se snaží zejména senioři nějakým způsobem závislí na svých násilnících (ekonomicky nebo fakticky z důvodu zdravotního handicapu) a přiznání o takovém špatném zacházení provází stud a pocity viny (jakými špatnými rodiči/vychovateli jsou). Lze proto dedukovat vysokou latenci násilí na seniorech, k čemuž se přiklání i Špatenková s Kasalickou (Ševčík, a další, 2011 str. 126). Jako další možné důvody, proč senioři tak často o násilí mlčí, uvádějí mimo jiné to, že senioři nemusí být vůbec schopni domácí násilí rozpoznat (v důsledku nemoci – demence, deprese nebo kvůli nedostatku informačních kanálů – zejména bez internetu). Bojí se, že by byla zpochybňována věrohodnost jejich výpovědi (mýtus o panu Alzheimerovi) nebo že by byli vystaveni ostudě, hanbě, jak s nimi jejich ratolesti zacházejí, jak je vychovali a že si to vůbec nechali líbit. Starší lidé si také mnohem více chrání intimitu svého života, nejsou zvyklí se s rodinnými problémy obracet na veřejné instituce, ovládají je v daleko větší míře mýty o domácím násilí, o stáří a nemocech. Většina seniorů se strachuje, že by museli opustit svůj domov, odstěhovat se do domova důchodců, jiného ústavu nebo léčebny pro dlouhodobě nemocné, což je pro starší občany jen těžko představitelná a leckdy neúnosná psychická zátěž.

Vzhledem k nevyšší aktuálnosti tématu a zařazení týraných seniorů po bok žen a dětí jako obětí domácího násilí lze předpokládat zlepšení jejich situace rozšířením možností získat informace a podporu např. v intervenčních centrech. Obecná legislativa na ochranu před domácím násilím se dá jistě aplikovat i v případech obětí – seniorů, měla by se však rozšířit o specifické nástroje reflektující zvláštní potřeby starších osob (palčivost změny bydliště, finanční nedostatečnost, osamocenenost, závislost na pomoci

¹⁶⁸ V dotazníku senioři citovali urážky své osoby jako *starý, špatný, neužitečný, břemeno, přítěž, darmojed* apod. (Buriánek, a další, 2006 str. 88)

jiného apod.), popř. o mechanismy snižující na minimum institucionalizované násilí na seniorech (zlepšení kontrolních mechanismů, školení a zajištění duševní hygieny pracovníků pečujících o nemohoucí). Osvěta laické i odborné veřejnosti, zejména poskytovatelů sociálních služeb a zdravotních pracovníků, aby byla schopná reagovat na specifické příznaky násilí na seniorech¹⁶⁹.

8.2 Děti ohrožené domácím násilím

Ještě ostřejší diskuse probíhají na téma dětí jako svědků domácího násilí¹⁷⁰, tzv. nepřímých obětí domácího násilí, a zohlednění takového faktu při rozhodování o jejich záležitostech. Ačkoliv přímé, bezprostřední násilí na dětech v rodině (resp. v sociálně blízkém prostředí rodiny) bylo již před několika lety klasifikováno jako jedno z nejzávažnějších porušení práv dětí na evropské i národní úrovni, děti v roli nepřímých obětí domácího násilí jsou stále vnímány jen okrajově, zejména v legislativě. Dle stanoviska Evropského hospodářského a sociálního výboru (dále jen „EHSV“) „Děti jako nepřímé oběti domácího násilí“ (2006/C 325/15), ze dne 21. dubna 2006, prožívají děti - byť jako svědci - domácí násilí velice intenzivně a „pouhé“ přihlížení nebo doslech, jak otec (otčím, druh matky...) matku bije a týrá, z nich vždy činí oběti psychického násilí.

„Násilí na matce je určitou formou násilí na dítěti.“

¹⁶⁹ **Příznaky tělesného násilí:** podlitiny, stopy po bití, kopání, nejasné pády a úrazy, popáleniny neobvyklé místem nebo typem, známky po kurtování...

Příznaky psychického násilí: psychická labilita, zmatenost, skleslost, deprese, plačtivost, apatie, úzkost, strach, problémy se spánkem, rezignace a pocity beznaděje, regresivní projevy...

Příznaky sexuálního obtěžování a zneužívání: stesky na takové jednání, na nejasné bolesti břicha či nejasné krvácení z pochvy nebo konečníku, potřhané nebo potřísněné, zakrvácené spodní prádlo, recidivy zánětu genitálu, podlitiny v oblasti prsou...

Příznaky zanedbané péče: zanedbaná domácnost (zavšivení, špinavé ložní prádlo, nečistota), zápach moči a fekálií v místnosti starého člověka, podvýživa nebo dehydratace, plesnivě potraviny, absence potřebných osobních předmětů, časté hospitalace s rychlou odezvou na standardní léčbu (podezření na svévolné omezování potřebné medikace), imobilizační syndrom, hypotermie...

Blíže In (Ševčík, a další, 2011 str. 127 a násl.)

¹⁷⁰ Výklad se netýká dětí jako přímých obětí domácího násilí, kde se de facto jedná o týrání dětí, tzv. *Child Abuse and Neglect* – CAN, takové jednání přímo ohrožující psychickou a hlavně tělesnou integritu dětí je v současnosti potíráno a legislativně upraveno poměrně dostatečně.

Přestože se stanovisko EHSV č. 2006/C 325/15 zabývá dětmi v roli svědků domácího násilí jako podkategorií násilí na ženách (tedy na jejich matkách)¹⁷¹, vyvozené důsledky pro budoucnost dětí vyrůstajících v násilném prostředí, které stanovisko zmiňuje, lze vztáhnout i na další druhy domácího násilí, jehož jsou tichým svědkem. Studie ani empirické výzkumy sice nedoložily jednotný vzorec chování takto postižených dětí, každé dítě je individuem vypořádávající se s těžkou životní situací po svém,¹⁷² přesto lze poukázat na jasné souvislosti. Dokumenty Evropského hospodářského a sociálního výboru poukazují na některé dopady domácího násilí na děti (Ševčík, a další, 2011 str. 120):

- Děti jsou bezbranné a cítí se být odpovědné za to, co se u nich doma děje.
- Mohou se snažit ochraňovat rodiče (osobu ohroženou domácím násilím) a mohou být přitom samy napadeny nebo zraněny.
- Jako nepřímé oběti domácího násilí jsou vždy přímými oběťmi násilí psychického, neboť žijí v neustálém strachu o vlastní existenci i svých nejbližších, stresu z nepředvídatelnosti situace, zažívají pocity bezradnosti a osamělosti, jelikož jsou na ně kladeny přehnané nároky a závazky (především mlčet, nebrečet, nestěžovat si).
- Mají časté poruchy chování, problémy ve škole, psychosomatické symptomy, poruchy spánku, trpí neklidem a mohou být *suicidální* (mít sebevražedné sklony).

Život v rodině, kde je násilí normou, závažně poznamenává nejen všeobecný psychosociální vývoj dítěte¹⁷³, ale odráží se i na jeho fyzickém zdraví (děti somatizují své potíže častěji než dospělí). Proto by bylo vhodné pojímat dítě v roli svědka domácího násilí jako jeho přímou oběť (Bednářová, a další, 2009 str. 35). Zařazením dítěte, ať už v jakékoliv pozici v rámci násilí uvnitř jeho rodinného kruhu, na roveň

¹⁷¹ Jedná se o doplňující stanovisko, které se vztahuje k definicím a analýze stanoviska k tématu Domácí násilí na ženách, jež Evropský hospodářský a sociální výbor přijal dne 16. března 2006 a které pojednávalo výlučně o partnerském násilí mužů na ženách.

¹⁷² V závislosti na temperamentu, labilitě/stabilitě, věku a pohlaví dítěte, na intenzitě násilí se u dětí projevuje různá míra traumatizace, deprivace, psychosomatických chorob, agresivního chování a učení vzorců chování apod.

¹⁷³ Jedním z negativních dopadů je tzv. duplikační princip (přenesených vzorců chování), srov. výklad o vlivu domácího násilí v orientační rodině v kapitole 1.1.1.

přímých objektů intimního násilí by nepochybně vedlo k posílení jeho ochrany v rámci domácího násilí. Jazykový význam pojmů *svědek* násilí a *oběť* násilí nutně implikuje rozdílnou míru poskytnutého zájmu na pomoci, ochraně a zajištění práv dítěte v případech, kdy je jeho rodina místem strachu, nebezpečí a nejistoty. Je také nepochybné, že zkušenost s domácím násilím má pro dítě trvalé následky a že během standardizované pomoci přímé oběti domácího násilí (nejčastěji matce) dochází k silné sekundární viktimizaci dítěte, jelikož není středem pozornosti, resp. pozornosti jako „pouhý svědek za zavřenými dveřmi dětského pokoje“ spíše uniká.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, sice zaměřuje svou ochranu i na děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami (§ 6 odst. 1 písm. g), a stanoví povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) oznamovat takové skutečnosti orgánu činnému v trestním řízení (§ 51 odst. 5 písm. b)), zoufale však chybí ustanovení o domácím násilí v zákoně o rodině, který upravuje vzájemné poměry rodičů a jejich práva a povinnosti k dětem, aby zdůraznil zvláštní zranitelné postavení dětí trpících nejen probíhajícím násilím, ale i sociálně-ekonomickými následky jeho řešení. Není vyjasněno jejich postavení ani v případě vykázaní rodiče, ani v rozvodu v důsledku domácího násilí, ani v otázkách majetkoprávních, kde je kritickou otázkou uspořádání bydlení po odluce násilníka a oběti jeho domácího násilí.

Nejnovější návrh na novelizaci zákona o rodině, konkrétně úpravy poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, vyvolalo bouřlivé reakce neziskových organizací zabývajících se pomocí obětem domácího násilí.¹⁷⁴ Navrhovatelé se vydali opačnou cestou, než by se dalo v souvislostech s domácím násilím čekat, a připravili kontroverzní omezení volné úvahy soudů ohledně střídané péče¹⁷⁵, kterou by soud

¹⁷⁴ Srov. Stanovisko neziskových organizací KOORDONA proti zavedení standardně povinné střídané péče o děti po rozvodu na WWW: <<http://www.koordona.cz/>>; Dále srov. Sněmovní tisk 205/0, 2010, VI. volební období na WWW Poslanecká sněmovna ČR: <<http://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=67599>>

¹⁷⁵ „*Střídaná výchova znamená, že dítě bude svěřeno v určitém přesně vymezeném časovém období do výchovy jednoho rodiče a v dalším časovém období do výchovy druhého rodiče*“ (Voňková, a další, 2008 str. 122). Dítě se tak fakticky neustále stěhuje, má „dva domovy“, tj. žádný pevný bod ve svém životě. Dětskými psychology je také upozorňováno na fakt, že oba rodiče žijí v různém životním tempu a stylu. Nezřídka se stává, že děti jedněch 14 dní navštěvují zájmové kroužky dle přání matky a druhých 14 dní zase jiné, dle přání otce.

napříště, za předpokladu snadno splnitelných podmínek, nařizoval standardně. Novela by tím upřednostnila práva rodičů nad práva dětí a nadto vůbec nezohlednila případné násilí v rodině.¹⁷⁶ Současná úprava poměrů nezletilých dětí a rodičů po rozvodu je dostatečná a v žádném případě nebrání nařízení střídavé nebo společné péče¹⁷⁷ v případě, kdy o ni oba dva rodiče skutečně stojí a je v zájmu dítěte (prakticky by měli rodiče bydlet blízko u sebe a dalšího sociálního zázemí dítěte – školy, zájmových kroužků apod., mít spolu dobré vztahy a být podobně finančně zajištěni; v opačném případě je dítě zbytečně psychicky zatěžováno neustálým náročným stěhováním, dohady a vzájemnými naschvály svých rodičů, včetně nepřiměřeného rozmazlování zajištěnějšími rodičem a jeho popouzení vůči druhému žijícímu ve skrovnějších podmínkách...)¹⁷⁸.

Už nyní jsou domácím násilím traumatizované děti nezřídka sekundárně viktimizovány soudně nařízeným stykem s násilným rodičem, neboť pro něj bývají pouhým nástrojem kontroly své ex-oběti (nejčastěji ex-manželky, ex-příteklyně) a využívány jako prostředek pokračování v teroru. Při dohledu na výkon takového rozhodnutí se pak dbá zejména na práva rodiče (zde osoby ohrožující domácím násilím) mít dítě po stanovenou dobu u sebe a ochotu druhého rodiče (osoby ohrožené) mu dítě odevzdat. Jak samotný styk probíhá, nakolik je k blahu dítěte a co je jeho skutečným účelem (zda touha milujícího rodiče alespoň chvíli láskyplně pečovat o svého potomka nebo ho prostě na chvíli zlomyslně „zabavit“ druhému rodiči a způsobit mu tím útrapy) nezkoumá žádný nástroj kontroly nad dodržováním podmínek rozhodnutí. Bohužel lze konstatovat, že se v této oblasti zákonodárce (zatím) neinspiroval Doporučující příručkou pro legislativce z pera Organizace spojených národů¹⁷⁹, která mimo jiné upravuje *domněnku zákazu péče pachatele domácího násilí o dítě* a zákaz jejich styku jinak než s dohledem, a to jen za předpokladu účasti násilníka na programu pro pachatele domácího násilí a nejdříve za tři měsíce od posledního násilného chování.

¹⁷⁶Viz. Shrnutí stanoviska ProFem vypracovaného advokátkami Advocats for women k návrhu novely - části o střídavé péči o děti po rozvodu. Proti novelizaci brojí nezisková organizace ProFem i organizováním seminářů v Parlamentu ČR za účelem osvěty stinných stránek takové úpravy z pohledu domácího násilí. Zdroj: <www.profem.cz>

¹⁷⁷ Rodiče vykonávají svá rodičovská práva a povinnosti prakticky stejně, společně, o dítě i nadále pečují stejným dílem. Takový faktický výkon rodičovské zodpovědnosti je možný v případě, že rodiče spolu i po rozvodu zůstávají „v určité formě soužití“, tj. ve společném obydlí (Voňková, a další, 2008 str. 122).

¹⁷⁸ Viz. „Syndrom zavrženého/odcizeného rodiče“

¹⁷⁹ *Handbook for Legislation on Violence against Woman*, blíže In (Králičková, a další, 2011 str. 116 a násl.)

V tomto kontextu může být pro soudy berličkou činnost nestátních organizací, např. projekt Magdala neziskové církevní organizace Arcidiecézní charita Praha, v jehož rámci je poskytována tzv. *podporovaná komunikace* pro rodiny s dětmi (neboli asistované setkávání). Takové setkání násilného rodiče a dítěte je dílem mnoha zkušených specialistů, v ideálním případě založené na spolupráci se soudy (volná úvaha soudů umožňuje nařídit asistované setkávání v soudním rozhodnutí). Rodiče však musí dobrovolně spolupracovat a společně s pracovníky poradny Magdala (s odborností speciální pedagog - terapeut, akreditovaný mediátor ČR, sociální pracovník a psycholog) prochází jednotlivými fázemi asistovaného setkání násilného rodiče a dítěte¹⁸⁰:

1. Kontakt se soudem a s pracovníkem OSPOD, který garantuje sociálně právní ochranu dítěte.
2. Přípravná fáze s rodiči dětí: individuální konzultace s každým rodičem zvláště, zjišťování jejich potřeb a cílů.
3. Přípravná fáze s dětmi: vytvoření bezpečí a navázání bezpečného kontaktu mezi pracovníky a dětmi, zjišťování jejich potřeb.
4. Vlastní asistovaná setkávání: probíhají jednou za 14 dnů, po dobu 60 minut nebo dle specifické domluvy. Při setkání jsou vždy přítomni pracovníci poradny Magdala, odborně řídí celkovou situaci a pracují s celým rodinným systémem, zajišťují bezpečí pro dítě a poskytují podporu přítomnému rodiči.
5. Odborná konzultace s rodičem, který byl přítomen na asistovaném setkání, následuje po ukončeném asistovaném setkání, nastavení další spolupráce.
6. Odborná konzultace s rodičem, který nebyl přítomen na asistovaném setkání, nastavení další spolupráce.
7. Vypracování odborných záznamů o průběhu asistovaných setkávání pro potřeby soudů, OSPOD či jiných spolupracujících subjektů.

¹⁸⁰ Čerpáno z dokumentu Arcidiecézní charity Praha: Projekt Magdala, získaného v rámci odborného semináře ProFem „Domácí násilí a jeho právní aspekty“, Mgr. Jindřiška Krpálková: *Podporovaná komunikace pro rodiny s dětmi*, Profem 26. 1. 2012.

Osoba otce je při vývoji dítěte nezastupitelná, není vyloučeno, že otec páchající násilí na matce své dítě miluje a skutečně se chce na jeho výchově podílet. Také vztah dítěte k oběti i násilníkovi může nabýt různých podob, negativní dopady domácího násilí se projevují v ambivalentních pocitech dítěte. Některé děti se postaví na stranu osoby ohrožující domácím násilím (nejčastěji chlapci na stranu otce) a jsou vůči matce agresivní, „přebírají štafetu“ v trýznění oběti. Většina dětí však utvoří s osobou ohroženou domácím násilím (nejčastěji s matkou) společenství, vystupují pak spolu v opozici proti násilníkovi a odmítají s ním jakýkoliv kontakt. Pak je třeba vytvořit vhodné prostředí, kde se odsoudí násilí jako takové, ale nikoliv pouze s vazbou na rodiče, aby si dítě mohlo vypěstovat pozitivní vztah i k rodiči, s nímž má z vlastních minulých zkušeností spojeno násilí (nikoliv však vůči dítěti samotnému). Ani v tomto případě však nelze upřednostňovat rodičovská práva otce před právem dítěte na zdravé rodinné prostředí, na ničím nerušený tělesný, duševní, rozumový i citový vývoj a především před právem dítěte vyjadřovat se ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, a být vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, protože zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.¹⁸¹ Stát by se měl snažit narovnat vztahy mezi násilným rodičem a dítětem, ne však pouhým konstatováním povinnosti styku, ale určením exaktních podmínek, za kterých má ke kontaktu docházet, aby byly v první řadě vyslyšeny potřeby dítěte. Je nepřijatelné, aby se dítě v důsledku nařízených návštěv (tj. klasicky každý sudý týden) cítilo být znovu ohroženo a bylo tím nuceno ke znovuprožívání

¹⁸¹ Srov. **čl. 3 Úmluvy o právech dítěte**

1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány. 2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho....,

čl. 12 Úmluvy o právech dítěte

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. 2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká....,

a čl. 19 Úmluvy o právech dítěte

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů....;

Dostupné na WWW OSN: <<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>>

traumat a strachu. Přání dítěte, byť by se jednalo o odmítnutí setkání s násilným rodičem, je třeba respektovat a dále pracovat na budování vztahu ve spolupráci s dětskými psychology a terapeuty. Proces asistovaného setkávání může být velkou podporou i pro rodiče – násilníka, který neví, jak se vlastně v přítomnosti dítěte chovat, jak s ním jednat a o čem mluvit. Mgr. Jindřiška Krpálková potvrdila ze své zkušenosti vděk některých otců, když jim pracovníci poradny Magdala pomáhají při hře i povinnostech o dítě (např. naučí otce dítě přebalovat, držet, pomohou mu s výběrem hry a navedou při komunikaci). Na druhou stranu vyjádřila občasné obavy o bezpečnost vlastní osoby i ostatních pracovníků, jelikož zdaleka ne všichni násilní rodiče jsou vzornými a snaživými otci... Za nanejvýš kritické místo označila možnost únosu dítěte, neboť legislativa je v tomto ohledu jednosměrná, protože sice chrání místo pobytu ohrožené osoby a dítěte (např. zákonná úprava utajených azylových domů), ale už nechrání dítě před únosem při asistovaném styku a asistovaném předávání dítěte (které se odehrává v prostorách Charity). Upozornila, že pracovníci Charity bývají vystaveni nátlaku násilné osoby, která bagatelizuje míru násilí a směřuje ke zjištění místa utajeného pobytu ohroženého rodiče s dítětem, často pod záminkou domáhání se rodičovských práv k dítěti, čemuž se vzhledem k současné právní úpravě těžko vzdoruje.

I proto je třeba legislativně přesně vymezit mantinely práv a povinností rodiče i dítěte v případech domácího násilí tak, aby sice mohla být zohledněna individualita každé rodinné situace, ale s premisou specifického nežádoucího vlivu domácího násilí na vývoj dítěte i na jeho vztah s násilným a ohroženým rodičem. Nezbývá než doufat, že v nejbližší budoucnosti se zákonodárce inspiruje zahraniční úpravou ochrany dětských svědků domácího násilí, popř. Doporučující příručkou pro legislativce.

8.3 Programy pro pachatele domácího násilí

Oblastí vyvolávající smíšené pocity je možnost terapií a práce s pachateli domácího násilí. Programy pro pomoc obětem domácího násilí hrají stále hlavní roli, selhávají však (v ne ojedinělých) případech, kdy se osoba ohrožená vrací do domácnosti

sdílené s násilníkem¹⁸² nebo je např. nucena při soudním nařízení styku otce s dítětem přicházet s násilnou osobou byt' na pár chvil do kontaktu. V takovém případě prochází psychické rozpoložení oběti (nejčastěji ženy – matky a dítěte) regresí a efektivita vynaloženého úsilí pracovníků všech zasahujících orgánů a institucí prudce klesá. Účelem speciálních programů pro pachatele domácího násilí¹⁸³ je předejít dalšímu protiprávnímu jednání ze strany násilné osoby, popř. zabránit jí v destruktivním řešení situace po zásahu orgánů veřejné moci (např. v 10denní lhůtě vykázaní se násilník ocitá, sice vlastní vinou, ve velmi náročné situaci).

Zajištění terapeutických služeb pro násilné osoby a zavedení celorepublikových pracovišť poskytujících resocializační programy je proto jedním z cílů Národního akčního plánu prevence domácího násilí na léta 2011-2014. Vychází se ze zkušeností s takovými programy v zahraničí. Např. ve Velké Británii existuje asi třicet programů zaměřených na změnu chování násilného jedince, přičemž největší úspěchy sklízí tzv. *psychoedukační přístupy*, které vycházejí spíše z teorie naučeného chování než z patologie osobnosti, užívání alkoholu apod. Tento model je také nejvhodnější aplikovat na domácí násilníky a osobu ohroženou průběžně informovat o progresi (nebo regresi...). Programy bývají realizovány v rámci probace a mediace (Liverpool, Merseyside), kdy jsou financovány ze státního rozpočtu a nedodržení stanovených podmínek je postihováno trestněprávními mechanismy, nebo v rámci trestní justice (Skotsko). Někde se klade důraz na rodinnou terapii, pokud ovšem oba partneři chtějí ve vztahu pokračovat (Holandsko), jinde se pracuje především s osobností násilníka a používají se metody zvládnutí hněvu (ang. *anger management*), zlepšení dovednosti komunikace a budování sebevědomí (např. Kanada). Velice se osvědčil americký (přesněji duluthský) systém *Domestic Abuse Intervention Program* – DAIP, který se pomalu rozšířil i do zemí západní Evropy. V Německu tak vznikl v roce 1984 projekt Muži proti mužskému násilí, v jehož rámci se ukázalo, že ve většině případů jde o ventilaci nahromaděného stresu a vnitřní frustrace. Také se však potvrdila nutnost

¹⁸² Při rozhovoru s příslušníky Policie ČR považovali za nejkritičtější a nejslabší místo pomoci právě časté „rozmyšlení se“ oběti, že se vrátí do vztahu s osobou ohrožující a následné nedání souhlasu s trestním stíháním (v případech trestných činů, k jejichž stíhání je zapotřebí souhlasu poškozeného, srov. kap. 6.2). Ovládání a ovlivňování jednání oběti je nejsilnější násilníkovou zbraní v boji proti spravedlnosti nastolované orgány moci veřejné. Policistka při konstatování této skutečnosti vyjádřila mimoverbálně nepochopení a zmar (pokrčení rameny, zvednutí obočí s kroucením očí a povzdych).

¹⁸³ Terminologie je nejasná, jinak také intervenční program, trénink pro pachatele domácího násilí, terapie, sociální kurz apod.

dlouhodobé práce násilníka na sobě samém, k úspěšnému zvládnutí násilného chování je v průměru zapotřebí 1,5 až 2 roky odborného vedení a pomoci.¹⁸⁴ Úspěšná zahraniční praxe i výsledky pilotních programů v České republice¹⁸⁵ by měly vést ke zvětšení prostoru k realizaci účasti násilných osob na terapiích na bázi dobrovolnosti, ale v určitých případech by nebylo od věci zavést programy jako obligatorní omezení agresivní osoby, resp. opatření v rámci soudního nařízení.

Současná právní úprava v ČR umožňuje v rámci trestního řízení soudní nařízení účasti, slovy trestního zákoníku na „vhodném programu sociálního výcviku a převýchovy“, popř. na „vhodném programu psychologického poradenství“ (§ 48 odst. 4 písm. b) a d) TZ). Soud může k takovým *přiměřeným omezením a přiměřeným povinnostem* sáhnout v rámci podmíněného upuštění od potrestání s dohledem (§ 46 a násl. TZ) nebo při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody bez/s dohledem (§ 81 a násl. TZ) anebo společně s uložením domácího vězení (§ 60 odst. 4 TZ), obecně prospěšných prací (§ 63 odst. 2 TZ) a zákazem pobytu (§ 75 odst. 3 TZ). Bohužel však neexistuje trestně právní ustanovení, které by reagovalo přímo na spáchání trestného činu týrání osoby žijící ve společném obydlí, kde by bylo nanejvýš vhodné svázat naplnění takové skutkové podstaty se zvláštními ustanoveními o druzích a ukládání trestů, a to s důrazem na nápravu pachatele (např. nařízením povinné terapie nebo obligatorním ukládáním přiměřených omezení a povinností). Účelu vykonávacího řízení by se dosáhlo nejlépe ještě v návaznosti na ustanovení OSŘ, která by (ne)plnění podmínek rozhodnutí trestního soudu považovala za významnou skutečnost pro rozhodování v soukromoprávních záležitostech osob ohrožených domácím násilím odsouzeného pachatele.

Trestní řád pamatuje na práci s násilnými osobami v ustanovení § 3, v souvislosti s činnostmi zájmových sdružení občanů¹⁸⁶, která mohou spolupůsobit při

¹⁸⁴ Blíže In (Voňková, a další, 2008 stránky 54-58)

¹⁸⁵ Např. v Praze, Hradci Králové a Ostravě.

¹⁸⁶ Tj. odborové organizace nebo organizace zaměstnavatelů a ostatní občanská sdružení s výjimkou politických stran a politických hnutí, církve, náboženské společnosti a právnické osoby sledující v předmětu své činnosti charitativní účely - tedy např. občanské sdružení **Bílý kruh bezpečí**, které však příslušné služby neposkytuje, neboť jak uvádí Špatenková: *Speciální programy pro násilné osoby* In (Ševčík, a další, 2011), je obecně přijatelnější, aby služby pachatelům násilí poskytovaly jiné instituce než ty pomáhající jejich obětem.

výchově osob, u nichž soud rozhodl o účasti na vhodném programu, a vytvářet podmínky pro řádný život odsouzeného po výkonu trestu.

Ve většině vyspělých zemí jsou psychoterapeutické služby pro násilníky využívány na základě rozhodnutí soudu, přesto mají násilné osoby (klienti) možnost do podobných programů vstupovat i z vlastního rozhodnutí a přesvědčení. V České republice zatím programy pro násilné osoby nemají dostatečnou tradici, aby se rozsah využívání a dostupnost mohly porovnávat např. s programy pro pachatele domácího násilí na území USA (tradice od 70. let minulého století), Německa a přirozeně Rakouska (v souvislosti s GeSchG začaly programy fungovat koncepčně v návaznosti na práci dalších interdisciplinárních organizací). Česká republika zatím nemá celoplošně poskytované služby osobám s konfliktním chováním (viz. cíle NAP DN) a dostupnost se v jednotlivých regionech diametrálně liší. Velmi dobrá je tradičně na území hlavního města Prahy, v současnosti zde mohou potencionální klienti vyhledat pomoc v Centru sociálních služeb Praha (CSSP), SOS centru Diakonie, u Pražské probační a mediační služby nebo Ligy otevřených mužů (což je jediná instituce zaměřená výlučně na muže). Programy zaměřené na zvládnutí agrese ve vztazích nabízí možnost prvního kontaktu přes email, telefonické konzultace, individuální nebo párový terapeutický program nebo skupinovou terapii. Cílem těchto služeb je pomoc ke změně naučeného chování a nekonfliktnímu řešení problémů, tedy pomoc odstranit ze vztahu násilí. Preventivní působení na násilnou osobu sleduje ozdravení rodinného prostředí, to však neznamená, že by se nad násilným chováním přivíraly oči – naopak je převzetí zodpovědnosti za své agresivní chování stěžejním bodem intervence zaměřené na agresora. Muži – pachatelé násilí na svých partnerkách - často ospravedlňují, vysvětlují a racionalizují své chování („Říkal jsem, aby to nedělala“, „Když dostanu vztek, tak se prostě neovládám“, „Je to pro její dobro“). Odstranění těchto obranných mechanismů je

Církevní organizace Diakonie Českobratrské církve evangelické, jež poskytuje službu „*Program pro násilné osoby, pachatele domácího násilí a osoby, které jsou agresivní ve vztazích*“ však bohužel záruku za obviněného/odsouzeného dle § 6 TŘ nabídnout nemůže.

Otázkou je, zda by ji mohlo poskytnout **Centrum sociálních služeb Praha**, které od dubna 2009 nabízí pomoc lidem s konfliktním chováním, včetně osob policejně vykázaných.

Zdroj WWW Diakonie Českobratrské církve evangelické: <<http://www.diakonie.cz/kontakty/strediska-a-skoly-diakonie-ccc/?s=program-pro-nasilne-osoby-pachatele-domaciho-nasili-a-osoby-ktere-jsou-agresivni-ve-vztazich>> a WWW Praha.eu, portál hl. m. Prahy:

<http://www.praha.eu/jnp/cz/home/magistrat/tiskovy_servis/archiv_tiskovych_zprav/centrum_socialnich_sluzeb_praha_od_dubna.html>

jedním z cílů terapeutických programů (Voňková, a další, 2008 str. 54), muži si musí připustit neomluvitelnost násilí, aby mohli své chování změnit. Nulová tolerance k násilí je heslem jak preventivního, tak represivního potírání domácího násilí.

Programy pro násilné osoby se nadále setkávají s negativními pohledy veřejnosti, přesto statistiky hovoří o preferencích obětí domácího násilí jasně - eliminovat probíhající násilí a zachovat vztah s násilným partnerem. Je třeba připomenout, že domácí násilí probíhá mezi navzájem si velmi blízkými osobami. Osoba ohrožující i ohrožená na sobě bývají závislí – citově, sociálně, ekonomicky. Proto oběti domácího násilí dlouho otálejí s žádostí o vnější intervenci, doufají ve zlepšení, touží po klidném spokojeném rodinném životě. Nevolají po tvrdé represi, ale po nápravě násilného partnera. Ke změně prostřednictvím dobrovolné terapie jsou však motivováni spíše pachatelé mírnějších forem domácího násilí, kteří slyší na hrozby odchodu své partnerky a jejichž nežádoucí chování vůči ní není způsobeno poruchou osobnosti, ale naučenými vzorci chování (především z jejich orientační rodiny). Objevily se i studie, které dokládají, že více než 40% násilných partnerů nelze vtěsnat pod psychiatrické diagnózy (Čírtková, 2008 str. 38), a právě takovým jsou určeny terapeutické a psychologické programy. Špatenková zase odkazuje na přesvědčení Pontiera (2005), že *„kromě malého procenta oprávněných psychopatů se většinou jedná o úplně normální osoby, které mohou být i milujícími partnery a dobrými otci“* (Ševčík, a další, 2011 str. 77). Možná se jedná až o příliš optimistický názor, nicméně ze zahraničních zkušeností vyplývá, že pozitivní dopad odborné práce s násilníky se promítá do pětiny klientů – dobrovolných účastníků programů (Čírtková, 2008). Na jednu stranu se sice ozývá kritika nízké úspěšnosti takových programů, na druhou stranu je třeba zdůraznit rámec dobrovolnosti účasti násilných osob a závislost dokončení terapie čistě na jejich vůli a odhodlání - pak je pětina velmi solidní výsledek.

Je třeba zvážit povinnou účast osob se zjevnými sklony k agresi na socializačních programech a posílit tak preventivní působení na samý počátek násilí – na osobu agresora. Zákon na ochranu před domácím násilím již vytvořil velmi dobrou platformu komplexní ochrany a pomoci osobám ohroženým domácím násilím, podobně by se mohla vystavět (přidat) obligatorní pomoc orientovaná na násilníky. Zahraniční studie potvrzují smysluplnost soudně nařízené účasti nebo léčby agresorů, např. studie

z roku 1990 srovnávala 120 násilných mužů, jimž byla léčba nařízena soudně, se skupinou 101 násilníků bez takového přinucení. U první skupiny se snížila míra recidivy o 75%. Jiné výzkumy prokázaly, že léčba zamezila opakování násilného chování po dobu minimálně jednoho roku po jejím ukončení, ale krátkodobé programy byly z hlediska dlouhodobé prevence zcela nedostačující. Na druhou stranu existují i velmi skeptické názory ohledně možnosti nápravy násilných jedinců, které tvrdí, že míra úspěšnosti zvláštních programů pro agresory je pouhé jedno procento.¹⁸⁷

V současné době nelze jednoznačně odhadnout, nakolik jsou domácí násilníci napravitelní, resp. schopní dostatečné sebereflexe a odhodlání se změnit. Ať tak či onak, jako se v západní medicíně začíná zkoumat příčina problému namísto pouhého léčení následků, pochopily zainteresované strany boje proti domácímu násilí nevyhnutelnost orientace části energie do projektů a programů pro pachatele, neboť jsou de facto zdrojem všech problémů. Je nezbytné začít od skutečného počátku násilí, aby bylo účinně sníženo na možné minimum. Praxe zavedená v zahraničí navíc nezpochybňuje fakt, že jednostranná intervence zaměřená pouze na oběť je z dlouhodobého hlediska krátkozraká (Marvánová-Vargová, a další, 2008 str. 109).

9 Budoucnost v řešení domácího násilí v ČR

Legislativní úprava řešení domácího násilí postupně prochází dalšími dílčími změnami reagujícími na praxi i širší věci. Budoucnost legislativy ohledně dané problematiky v České republice lze odvozovat od Národního akčního plánu prevence domácího násilí na léta 2011-2014¹⁸⁸ (dále jen „NAP DN“), ale také s odvoláním na ustanovení nového občanského zákoníku¹⁸⁹.

¹⁸⁷ Výsledky studií a výzkumů převzaty od Špaténkové: *Speciální programy pro násilné osoby* In (Ševčík, a další, 2011 stránky 76-79).

¹⁸⁸ Usnesením vlády č. 262 ze dne 13. dubna 2011 byl schválen Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011-2014, k nalezení na WWW: <<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf>>

¹⁸⁹ Usnesením Poslanecké sněmovny č. 839 k vládnímu návrhu občanského zákoníku /sněmovní tisk 362/ - třetí čtení (9. listopadu 2011) byl schválen text zákona, který prezident podepsal 20. února 2012 a dne 2. března 2012 byl schválený zákon doručen k podpisu premiérovi. Účinnosti má zákon nabýt 1. ledna 2014. Text schváleného tisku 362 k nalezení na WWW Parlament ČR, Poslanecká sněmovna, VI. volební období: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=6&ct=362&ct1=0&v=PZ&pn=3&pt=1>> [03-03-2012]

9.1 Nový občanský zákoník

Přestože současná soukromoprávní úprava se změn ohledně legislativního řešení domácího násilí nedočkala, nový občanský zákoník již s pojmem pracuje. To je samo o sobě veliký krok kupředu, neboť pojmenováním fenoménu soukromým (přesněji rodinným) právem dostává řešení domácího násilí zejména v rámci civilního procesu pevnou půdu pod nohama (a s ním i všechny subjekty řízení – zejména účastníci i samotný soud). Zvláštní ustanovení proti domácímu násilí (§ 751 až 753)¹⁹⁰ se vztahuje na ochranu ex/manželského soužití, popř. jiné osoby, která s manželkou žije v rodinné domácnosti. Umožňují osobě ohrožené domáhat se ochrany soudu prostřednictvím návrhu (žaloby) na omezení, popřípadě vyloučení, práva manžela v domě nebo bytě bydlet. Na první pohled velmi krátkozraké a úzké vymezení domácího násilí s vazbou na manžele je naštěstí rozšířeno ve společných ustanoveních (§ 3021) i na případy společného bydlení jiných osob, než jsou manželé.

Na úpravu poměrů mezi manželkou, mezi kterými docházelo k domácímu násilí, bylo v novém občanském zákoníku pamatováno ještě u práva na výživné mezi rozvedenými manželkou. Násilný exmanžel nemá právo na výživné, ač by jinak podmínky přiznání práva na výživné splňoval (§ 762 odst. 2). Násilník je také vyloučen z dědického práva jako zákonný dědic svého manžela – zůstavitele, ovšem jen v případě, že zůstavitel před svou smrtí stihl podat žádost o rozvod manželství, ale jen byl-li návrh podaný v důsledku toho, že se manžel vůči zůstaviteli dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí (§ 1482 odst. 1).

190

Zvláštní ustanovení proti domácímu násilí

§ 751

(1) Stane-li se další společné bydlení manželů v domě nebo bytě, v němž se nachází rodinná domácnost manželů, pro jednoho z nich nesnesitelné z důvodu tělesného nebo duševního násilí vůči manželovi nebo jinému, kdo v rodinné domácnosti manželů žije, může soud na návrh dotčeného manžela omezit, popřípadě i vyloučit na určenou dobu právo druhého manžela v domě nebo bytě bydlet.

(2) Stejně jako v odstavci 1 lze postupovat v případě, že se jedná o manžele rozvedené, jakož i v případě, kdy manželé nebo rozvedení manželé bydlí společně jinde než v rodinné domácnosti.

§ 752

Omezení, popřípadě vyloučení práva manžela v domě nebo bytě bydlet, určí soud nejdéle na dobu šesti měsíců. Soud na návrh rozhodne znovu, jsou-li pro to zvláště závažné důvody.

§ 753

Právo domáhat se ochrany proti domácímu násilí má také každá jiná osoba, která žije spolu s manželkou nebo rozvedenými manželkou v rodinné domácnosti.

9.1.1 Slabá místa nové soukromoprávní ochrany před domácím násilím

Snaha chránit manžele nebo jiné osoby, na kterých bylo pácháno domácí násilí, může být v praxi oslabena širokou možností volné úvahy soudu, zda návrhům ohrožených osob vyhoví. Dle dikce nového zákoníku neexistuje na soukromoprávní ochranu před domácím násilím právní nárok. Samostatnou otázkou je účelnost zvláštních ustanovení na ochranu před domácím násilím, a to ve stínu úpravy předběžného opatření vykázání, protože faktické dopady obou institutů jsou prakticky totožné (zhruba i jejich časová působnost). Užití ustanovení o sankčním výživném je dále podmíněno jednáním násilného manžela, které „naplňuje znaky domácího násilí“. Které znaky tím měl zákonodárce na mysli v novém občanském zákoníku nelze dohledat a zůstane tak na úvaze toho kterého soudu, jestli se v tom kterém případě ustanovení o výživném použije.¹⁹¹ Vzhledem k existujícímu trestněprávnímu postihu domácího násilí vypadá naprosté nezohlednění případného trestního řízení poněkud absurdně, zejména vedle odkazu na občanské soudní řízení o rozvodu z důvodu domácího násilí.¹⁹²

Trochu krkolomná a podmínky nepřesně vymezující právní úprava naznačuje, že se soukromoprávní ochranu před domácím násilím nepovedlo zapracovat do nového občanského zákoníku komplexně. Rodinné právo nadále postrádá zvláštní ustanovení právě u samotného rozvodu a vypořádání společného jmění manželů, zvláště pak u rozvodu s nezletilými dětmi (Králičková, a další, 2011 str. 107 a násl.). Na druhou stranu zákonodárce, pro případy domácího násilí velmi užitečně, pečlivě zpracoval úpravu osobního styku rodiče s dítětem (§ 887 a násl.) a soudu výslovně umožnil nařizovat asistovaný styk, slovy zákona určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit.¹⁹³

¹⁹¹ Oběti domácího násilí budou nadále sekundárně viktimizovány nekvalifikovaným přístupem k obětem domácího násilí, jestliže interdisciplinární spolupráce nedosáhne kýženého stupně, soudce nebude řádně proškolen a do problematiky zasvěcen.

¹⁹² Zákonodárce mohl pamatovat na logický argument *a minore ad maius*.

¹⁹³

§ 888

Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže; soud může také určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě na styk s druhým

Zákonná domněnka zákazu péče pachatele domácího násilí si bohužel své místo nenašla ani vedle možnosti soudně omezit nebo zcela zakázat rodiči osobně se stýkat s dítětem. Nový občanský zákoník také zcela ignoroval faktické *omezení rodičovských práv* policejním nebo soudním vykazáním, kde by bylo více než vhodné přesně vymezit práva a povinnosti rodiče k dítěti.

Když už zákonodárce nevyčlenil ochraně před domácím násilím samostatný zákon, možná by bývalo bylo lepší upravit soukromoprávní ochranu před domácím násilím v nové kodexové úpravě soukromého práva „na jednom místě“. Roztříštěnost jednotlivých institutů reagujících na možné dopady domácího násilí komplexitě ochrany evidentně nesvědčí. Soukromoprávní ochrana před domácím násilím, prevence a zohlednění specifických aspektů jevu působí v novém občanském zákoníku poněkud chaoticky a rozhodně ne celistvým, jednotným dojmem. Pochopitelně nelze nový legislativní počín pouze kritizovat, za tisíce paragrafů se skrývá mnohaletá práce nejlepším odborníků, přesto lze pozorovat, jak u toho kterého institutu (ne)zapůsobil vliv stran zainteresovaných v boji proti domácímu násilí. V současnosti veřejně často diskutované následky domácího násilí na nezletilé děti a do očí bijící problematika jejich poměrů k rodičům po rozvodu se výrazně (detailně) odrazila v legislativní úpravě např. asistovaného styku, ale postavení nezletilých dětí před nebo v průběhu řízení o rozvodu zůstalo bez povšimnutí. Osobě ohrožené domácím násilím se navíc nedostalo žádné zvláštní ochrany co se jejího majetkoprávního postavení v rámci řešení domácího násilí (tj. jeho ukončení včetně rozvodu) týká, přitom na často pro oběť nevýhodné východisko v bytové otázce poukazují řady odborníků (Voňková, a další, 2008 str. 211). Jako vytržené z kontextu působí vyloučení manžela – násilníka ze zákonné dědické posloupnosti, resp. jeho podmínky ve zvláštní (nekoncepční) vazbě na domácí násilí (kvůli podanému návrhu na rozvod z důvodu domácího násilí ano, ale na základě jiné skutečnosti dokládající existenci domácího násilí ne...?).

Na některých místech se legislativec zaobírá problematikou velmi podrobně, ale obecné pojmy, které by měly být platformou pro ostatní instituty, nechal bez vymezení nebo odkazu na jiné předpisy, které s definicemi (např. znaků domácího násilí) již pracují. Bohužel tím trpí i další ustanovení, nejen ta zvláštní na ochranu před domácím

rodičem řádně připravit, styk dítěte s druhým rodičem řádně umožnit a při výkonu práva osobního styku s dítětem v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat.

násilím. Zakomponovat do nového občanského zákoníku komplexní a ucelenou právní úpravu zohledňující domácí násilí je jistě nelehký úkol tím spíš, že zákonodárce nemohl na žádné právní instituty navázat (tj. poupravit je, novelizovat, modernizovat). Lze předpokládat, že ještě před samotnou účinností bude zákoník vícekrát novelizován, což samo o sobě může vést i k oddálení jeho vstupu do účinnosti (a tím i soukromoprávní ochrany před domácím násilím, neboť se zřejmě nedá očekávat novelizace současného občanského - rodinného práva). Nezbyvá než doufat, že se v některé z novelizací promítne kritika stran hájících práva obětí (přímých i nepřímých) domácího násilí a třeba i další inspirace dokonalejší zahraniční úpravou nebo Doporučující příručkou pro legislativce. Jak podotýká Spoustová, právní problematice domácího násilí není zatím v oblasti občanského a rodinného práva věnována patřičná pozornost (Voňková, a další, 2008 str. 115). Odborná veřejnost není doposud dobře informována ani o možnostech současného soukromého práva při ochraně jeho obětí, právnická literatura se tématu věnuje poskrovnu a důsledky této praxe se promítly i do kvality zvláštních ustanovení v novém občanském kodexu.

9.2 Národní akční plán prevence domácího násilí (NAP DN)

Na zpracování NAP DN se podíleli členové Výboru pro prevenci domácího násilí¹⁹⁴ a další experti a expertky z nejrůznějších oborů (psychologové, ekonomové, zástupné hlasy měly i neziskové organizace, Policie ČR, MPSV, MŠMT, MV, MSP, MZD a MO). Nemalý vliv na zpracování celého projektu měla tedy Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů, ale zejména závěrečná doporučení Výboru pro odstranění diskriminace žen (dále jen „Výbor“)¹⁹⁵.

¹⁹⁴ **Rada vlády pro rovné příležitosti žen a mužů** je stálým poradním orgánem vlády v oblasti vytváření rovných příležitostí pro ženy a muže. Rada byla zřízena usnesením vlády ČR č. 1033 ze dne 10. října 2001. Dne 13. září 2007 na svém zasedání jednohlasně odsouhlasila za prioritní téma „Prevence domácího násilí“ a vznik **Výboru pro prevenci domácího násilí**.

¹⁹⁵ **Výbor pro odstranění diskriminace žen** byl ustaven čl. 17 Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (dále jen „Úmluva“) jako kontrolní orgán posuzující plnění Úmluvy. Za tímto účelem se signatářské státy v čl. 18 Úmluvy zavázaly podávat alespoň jednou za čtyři roky zprávy z oblastí legislativy, administrativy a o soudních a dalších opatřeních přijatých v souladu s Úmluvou.

9.2.1 Výtky Výboru pro odstranění diskriminace žen

V čl. 23 Doporučení ze dne 22. října 2010 (CEDAW/C/CZE/CO/5)¹⁹⁶ Výbor důrazně vyzývá Českou republiku, aby zintenzivnila a zefektivnila prevenci i potírání domácího a sexuálního násilí a pomoc obětem takových činů a aby za tímto účelem zpracovala návrh národního akčního plánu;

Aby prostřednictvím nových ustanovení trestního řádu rozšířila dosah legální pomoci obětem trestných činů na ty s imateriální újmou – slovy našeho zákonodárce poškozeným¹⁹⁷;

Aby zajistila školení pracovníkům institucí, které přichází s oběťmi domácího násilí do kontaktu (policie, soudy, státní zastupitelství, sociální služby, zdravotnická zařízení) a standardizovala postupy s ohroženými osobami;

Aby posílila postavení neziskových organizací (kooperaci s nimi i jejich financování) a zvýšila kapacity poskytování dočasného ubytování týraným ženám a dívkám;

Aby zamezila sekundární viktimizaci obětí domácího násilí v řízení před soudy, zejména užitím vhodných, šetrných vyšetřovacích prostředků a předcházením zbytečné konfrontaci oběti s pachatelem;

Aby shromáždila data ohledně domácího a sexuálního násilí, s rozlišením podle pohlaví, včetně množství zemřelých v důsledku takového násilí, a mohla tak poskytovat informace o počtech jejich nahlášení, stíhání a odsouzení, poskytnutých náhrad osobám poškozeným nevyjímaje;

Dále se Doporučení dotýká civilního řízení, zejména rozhodování o rozvodu a výživě, kde Výbor požaduje zkrátit délku celého řízení a brát v úvahu zranitelné

¹⁹⁶ *United Nations: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Woman, Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Woman, 47. Session (CEDAW/C/CZE/CO/5)*, v překladu OSN: Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen: Výbor pro odstranění všech forem diskriminace žen, 47. schůze, (CEDAW/C/CZE/CO/5), k nalezení na [WWW United Nations Human Right, Office of the High Commissioner for Human Rights: <http://www2.ohchr.org/>](http://www2.ohchr.org/)

¹⁹⁷ Pojem **oběť** je zažit ve spojení se zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti v platném znění, a demonstruje pouze újmu na zdraví. **Poškozeným** je však dle §43 TR i ten, komu byla způsobena majetková, morální a jiná škoda.

postavení týraného partnera, a o péči o nezletilé, zda v takovém případě vůbec přichází v úvahu smíření rodičů nebo střídavá péče o děti.

Výbor reagoval na jednotlivé mezery v ochraně před domácím násilím v České republice. Zdůraznil nedostatečnou navazující pomoc (ekonomické zajištění obětí, bydlení, ochrana dětí), oslabené postavení poškozených při náhradě škody nebo nedostatečné zajištění psychické pohody při soudním projednávání (plynoucí např. z absence oddělených čekacích prostor před jednací místností, i když zde jasná snaha ke zlepšení při budování či rekonstrukci existuje).

9.2.2 Cíle NAP DN

NAP DN našel ve výtkách a doporučených krocích velkou inspiraci, navrhovaná opatření a cíle se týkají sedmi navzájem se prolínajících oblastí:

1. Podpora osob ohrožených domácím násilím
2. Děti ohrožené domácím násilím
3. Práce s násilnými osobami
4. Vzdělávání a interdisciplinární spolupráce
5. Společnost a domácí násilí
6. Analýzy a studie
7. Legislativa.

Konkrétně předpokládá NAP DN především zlepšení dostupnosti adekvátních sociálních služeb obětem domácího násilí, včetně zvýšení počtu krizových lůžek, aby odpovídaly minimálním standardům navrhovaných Radou Evropy.¹⁹⁸ V číselném

¹⁹⁸ Rada Evropy se však ve svých doporučeních omezuje na pomoc ženám a je podporující služby – bezplatnou krizovou linku 24h/7dní v týdnu na pomoc ženám jako obětem násilí na ženách a poradenské centrum pro ženy v dostupnosti jedno na každých 50.000 žen, stejně jako jedno krizové centrum pro znásilněné ženy na každých 200.000 žen. Viz. Rada Evropy (2008): Závěrečná zpráva o činnosti: Pracovní skupina Rady Evropy pro boj proti násilí na ženách, včetně domácího násilí (EG-TFV),

vyjádření dostupnosti azylových domů ve všech regionech se tak NAP DN inspiroval a očekává rozsah jejich služeb tak, aby nabízely jedno *rodinné místo* (tj. lůžko pro rodiče a průměrný počet dětí v ČR) na 10.000 obyvatel, přiměřená dostupnost poradenských center by měla být zabezpečena jedním takovým zařízením na každých 50.000 obyvatel. S tím souvisí otázka zavedení druhových standardů práce s osobami postiženými domácím násilím, pro inspiraci odkazuje NAP DN na situace v jednotlivých členských státech EU a jejich komparaci. Pro potřeby obětí domácího násilí, které se na „novém začátku“ ocitají bez dostatečných finančních prostředků a zázemí, bude velmi nápomocná připravovaná síť sociálního bydlení, pokud se skutečně podaří její vytvoření a rozvoj dodatečných pomocných programů.

V oblasti zlepšení právního postavení dětí ohrožených domácím násilím navazuje NAP DN na Národní strategii prevence násilí na dětech v ČR na období 2008-2018 a na Národní akční plán realizace Národní strategie prevence násilí na dětech na období 2009-2010, v koordinaci s přijímanými opatřeními v rámci Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011.¹⁹⁹ Očekává se zajištění dostupnosti kvalitních zařízení poskytujících kvalifikované služby orientované na dětské klienty se specifickými potřebami, včetně institucí ne-ústavní péče o děti (pěstounská péče, SOS vesničky apod.), které se postarají o dočasně de facto bezprizorní děti (např. matka je v důsledku domácího násilí hospitalizována a není žádoucí, aby dítě setrvalo v domácnosti samo s násilnou osobou).

Jak již bylo naznačeno v kapitole 8.3, cílem NAP DN je také vybudování celorepublikových pracovišť pro systematickou práci s násilnými osobami. Na základě výsledků pilotního programu se počítá se zavedením terapeutických služeb na bázi dobrovolnosti, a jestli to budoucí legislativa dovolí, i jako obligatorního resocializačního výcviku.

Nezanedbatelný (ba přímo podstatný) vliv na ochranu před domácím násilím má veřejné mínění a fungující osvěta vyvracející zakořeněné mýty o násilí v rodině. NAP DN chce proto do prevence domácího násilí zapojit veřejnost co nejvíce. Mimo jiné

dostupné na WWW *Council of Europe*:

<http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/Final_Activity_Report.pdf>

¹⁹⁹ Všechny dokumenty k nalezení na WWW Vláda České republiky: <www.vlada.cz>

předpokládá zvýšení ochrany a posílení sociálních dovedností mladé generace. Žákům základních a středních škol by se mělo v porovnání s plošnými osvětovými kampaněmi dostat nadstandardních informací,²⁰⁰ v ideálním případě zakotvením v osnovách jejich výuky. K rozpoznání rizikových faktorů u dětí a dospívající mládeže jsou určena školení učitelů, vychovatelů a jiných pedagogických pracovníků.

Znalost problematiky je však nezbytná i u dalších profesí, které se při své činnosti dostávají do kontaktu s osobami ohroženými i ohrožujícími domácím násilím nebo jsou nadány pravomocemi rozhodovat v životě týraných nezletilých, tj. sociálních pracovníků, zejména pracovníků OSPOD, soudců a státních zástupců, v neposlední řadě u policistů či úředníků řešících přestupkovou agendu. NAP DN počítá s kontinuálním vzděláváním odborných profesí (bod 4), včetně lékařů a zdravotnického personálu. Získání potřebných znalostí k rozpoznání domácího násilí a ke kvalifikované pomoci by mělo mimo jiné probíhat na bázi interdisciplinární spolupráce a předávání zkušeností již existujících specializovaných týmů pro boj proti domácímu násilí (Policie ČR).

Cíle NAP DN by měly být naplňovány postupně, jak předpokládá plán jednotlivých aktivit v určených termínech. Gestory jsou dle své působnosti jednotlivá ministerstva, ve spolupráci s nestátními neziskovými organizacemi (např. při vytváření druhových standardů), Policií ČR (podpora ohrožených osob), kraji a obcemi (sociální bydlení) a zmocněncem pro lidská práva (analýzy a studie).

9.3 Brzdy rozvoje ochrany před domácím násilím

Zejména starost o rodinu a tím o novou generaci je podmínkou lepší budoucnosti - nejen v oblasti ochrany před domácím násilím. Bohužel je také dlouhodobou investicí, což je politicky nevýhodné, tedy součástí pro politiky nepopulárních opatření. K ospravedlnění krátkozrakosti dobře slouží omezený podíl státního rozpočtu plynoucího do oblasti školství a vzdělávání. Chabé platové podmínky učitelů pak odrazují kvalitní osobnosti zůstat ve školství a být pro děti vzorem v nejkritičtější období lidského života, v dospívání (výjimky pochopitelně potvrzují pravidlo!). Také rodinná politika

²⁰⁰ Viz. dosavadní praxe přednášek organizovaných informační skupinou Okresního ředitelství Policie ČR v Karlových Varech.

musí v současnosti ustupovat palčivějším sociálním oblastem jako udržitelnost nebo reformy důchodového systému. V mezinárodním měřítku je vlastně zázrak, že se vedle napjaté situace eurozóny udrží v popředí zájmů i takové otázky jako je prevence domácího násilí.

9.4 Shrnutí

Při seznámení se s úkoly vymezenými NAP DN (a s body Doporučení Výboru), anebo s peripetemi a kritikami ohledně přijetí nového občanského zákoníku, se nelze ubránit dojmu, že česká právní úprava řešení a pomoci v případech domácího násilí má za sebou pouze první vážné krůčky. Pohledem širšího objektivu je však na místě podotknout, že od 70. let minulého století, kdy se problematika zásluhou feministických hnutí poprvé zpolitizovala, neuběhlo příliš času. Od významných mezinárodních dokumentů vznikajících zejména ve druhé polovině 20. století, přes navazující evropskou spolupráci, po zakotvení legální pomoci obětem domácího a sexuálního násilí ve vnitrostátních právních předpisech – to jsou kroky mílové. Český zákonodárce tak pod vlivem vyspělých západních zemí musel od roku 1989 (resp. 2004) zahájit na pomoc obětem domácího násilí přímo legislativní maratón, i když v cíli ještě zdaleka není.

Navzdory obdivuhodné snaze rozmanitých zainteresovaných aktérů v pomoci řešení domácího násilí je však jeho latence stále vysoká a ještě se zvyšuje v závislosti na menším společenském zájmu ohledně různých druhů domácího násilí, kdy jsou oběťmi děti, senioři, muži, zdravotně postižení, homosexuálové, ... Absence důkazů, které by obstály před soudem, pestrost vztahových deliktů a intimita prostředí, v němž je násilí všeho druhu páčáno, skutečně znesnadňuje intervenci v oblasti právní i mimoprávní.

Je neseadné určit, kde s ochranou před domácím násilím začít. Nestačí než věřit, že je dosavadní cesta správná a udaný směr slibný. Nejdůležitější část ochrany před domácím násilím byla již splněna mnoho let nazpět – a to najít odvahu začít.

Závěr

Definovat pojem domácí násilí je vskutku nelehký úkol pro sociology i kriminology. Tím spíše je oříškem pro zákonodárce, který z jeho pohledu marginálii, již problematika domácího násilí ve srovnání s širší práva vůbec chtě nechtě je, (zatím) nevěnuje dostatek energie a pozornosti. Při hlubším studiu tohoto fenoménu se nelze obejít bez literatury psychologické, sociologické, kriminologické, bez právní teorie, mezinárodních dokumentů chránících integritu osoby i osobnosti, praktických příruček a metodik pro odborné profese, sborníků z konferencí o obecné ochraně lidských práv, bez statistik a sociologických studií, dokumentů nestátních organizací pracujících s oběťmi domácího násilí nebo s jeho pachateli, připomínek právníků a advokátů z praxe a zejména bez zahraniční právní úpravy sledující jako cíl prevenci, ochranu a potírání domácího násilí. Nelze se proto podívat nad absencí české legální definice domácího násilí, neboť vymezit stručně a naprosto exaktně pojem domácí násilí je ve fázi současného poznání tohoto fenoménu prakticky nemožné.

Tato práce také vysvětlila domácí násilí jako společenský - vztahový problém, jehož složitost tkví ve specifikách psychologických (a somatických), kriminologických (a viktimologických), sociálně-kulturních (gendrových) i právních. Z výše uvedeného vyplývá, že pro pochopení systému vzniku a vývoje domácího násilí nestačí krátká shrnutí problematiky ve formě více či méně přesných a více či méně širokých definic z nejrůznějších zdrojů. Uchopení domácího násilí jako komplexní a multidisciplinární problematiky bylo proto zpracováno v návaznosti na pomoc osobám ohroženým i ohrožujícím domácím násilím.

Specifikem domácího násilí je jeho velmi nenápadný začátek, kdy pozvolna nabírá na intenzitě. Může mít také nekonečné množství podob, jak se kombinuje násilí fyzické, psychické, ekonomické, sociální, sexuální, ... a v závislosti na druhu domácího násilí jím mohou trpět ženy, děti, muži, senioři, zdravotně postižení, blízcí nebo vzdálení příbuzní, ale i další osoby, které spolu žijí ve společné domácnosti, bez ohledu na jejich společné hospodaření nebo právní poměry. V oběti vždy vyvolává pocity překvapení, studu, ponížení, nepochopení, bezradnosti a neustupujícího strachu. Odehrává se v soukromí bez „cizích“ svědků. Pro oběť je tak bez možnosti objektivní nezaujatého pozorovatele téměř nerozeznatelná hranice, kdy už se probíhající násilí

stává závažným a těžko řešitelným problémem. Neměnnost rolí tyрана a týraného postupem času utvrzuje jednotlivé aktéry domácího násilí v neotřesitelnosti jejich pozice v narušeném vztahu. Cyklus vývoje domácího násilí udržuje oběť v naději ve zlepšení, proto nevyhledá pomoc zvenčí buď nikdy, nebo za těžko uvěřitelnou dlouhou dobu. Dlouhodobost a finální intenzita násilí má velmi těžké dopady na integritu osoby i osobnosti oběti domácího násilí. Duševní poruchy, psychosomatické nemoci a sociální vytržení znesnadňuje oběti domácího násilí najít pochopení nejen ze strany státu jakožto ochránce nedotknutelnosti osoby a její osobnosti, ale i u svých blízkých. Psychické syndromy se mohou snadno zvrátit v afekt, ve kterém přijde k závažné újmě buď oběť, tyran nebo oba a nezdědka i jejich dítě, které je svědkem probíhajícího domácího násilí. Křehká psychika osoby ohrožené domácím násilím vyžaduje speciální přístup, jediná nesprávná reakce subjektu, na který se oběť domácího násilí obrátí s prosbou o pomoc, může mít fatální následky.

Výše popsaná specifika násilí mezi blízkými osobami platí obecně pro všechny druhy domácího násilí, přestože si většina veřejnosti laické, ale i odborné, představí situaci týrající muž a jím týraná žena. Povědomí o násilí na ženách má totiž daleko hlubší kořeny, delší historii veřejné debaty a silné politické zastání. Feminizace domácího násilí sice odvádí pozornost od dalších druhů domácího násilí, bez ní by se však veřejná diskuse o domácím násilí otevírala jen obtížně. Ženy jako oběti domácího násilí odpovídají veřejnému povědomí o všeobecně slabším postavení ženy ve společnosti, to se však v začátcích řešení domácího násilí vnější ingerencí stalo jeho pevnou půdou pod nohama. Ženy s vlastní zkušeností s domácím násilím se také často zasazují o šíření povědomí o dané problematice a právě možnost zprostředkovat veřejnosti konkrétní případy a přesná data, namísto všeobjímajících (a tím nic neříkajících) definic, rozpoutalo nakonec i legislativní debatu, která ještě zdaleka není u konce a která již domácí násilí chápe v širším slova smyslu.

Pomine-li se legislativní prvotina na území České republiky ochrany domácího násilí ve starém trestním zákoně, nejvýznamnějším legislativním počinem na ochranu před domácím násilím je doposud zákon č. 135/2006 Sb., který našel svou inspiraci v rakouském *Gewaltschutzgesetz* a novelizoval řadu právních předpisů tak, aby se obětem domácího násilí dostalo co nejkomplexnější pomoci ze strany státu a dalších

pomáhajících profesí. Ve světle pozdějších právních předpisů se změny dočkaly zejména zákon o Policii ČR, OSŘ a zákon o sociálních službách. Vytvořil se tří pilířový systém ochrany obětí domácího násilí ze strany Policie ČR, intervenčních center a civilních soudů. Úlohy jednotlivých pilířů a jejich základní instrumenty potírání domácího násilí byly v centrální části této diplomové práci podrobeny drobnohledu a kritické analýze. Klíčová role pomoci obětem domácího násilí byla dle současné právní úpravy spatřena v intervenci Policie ČR, jak však z výkladu vyplynulo, její zaměstnanci nemohou být bez důkladné znalosti problematiky (tj. bez průběžných intenzivních školení rozpoznávání domácího násilí) a bez dobré praktické zkušenosti účinným nástrojem zákona na ochranu před domácím násilím (resp. zákona o Policii ČR). Bude nezbytné prohloubit interdisciplinární spolupráci a celoplošně rozšířit dobrou praxi specializovaných týmů pro odhalování a řešení domácího násilí. V nejbližší době se dá očekávat tento trend v rámci Policie ČR, v dalších oblastech bohužel jen výhledově. V rámci Národního akčního plánu prevence domácího násilí na léta 2011-2014 se sice počítá s rozšířením specializace do justice, dle současného vývoje a politické atmosféry je však vhodné přistupovat k danému cíli (resp. očekávání jeho dosažení) s jistou mírou zdrženlivosti, zejména co se občanského soudního řízení týká.

Soukromoprávní úprava je největší slabinou české legislativní ochrany před domácím násilím. Současné instituty občanského a rodinného práva sice nabízejí obětem domácího násilí určité možnosti uplatnění jejich práv a oprávněných zájmů, nicméně se velice často opírají o imperfektní normy morálního charakteru (viz. ustanovení zákona o rodině) nebo o zřídka uplatňovaná ustanovení soukromoprávní ochrany osoby, osobnosti nebo pokojného stavu, kde je břemeno tvrzení i důkazní čistě na osobě poškozené (viz. současný občanský zákoník). Odbornou veřejností ani právníckou literaturou zatím neprostoupila dostatečná osvěta ohledně „civilní“ problematiky domácího násilí (trestněprávní aspekty se oproti tomu vyskytují v odborných diskusích poměrně často a na půdě trestního soudu jsou zjevně lépe uchopitelné, tedy využívané).

Závěrem je nezbytné opět zdůraznit, že domácí násilí není otázkou okrajových vrstev společnosti a není ani zanedbatelným patologickým jevem. Jen ze statistik vyplývá postižení přibližně třetiny populace, přičemž míru latence nelze přesně

odhadnout. Domácí násilí je nejrozšířenější formou násilí vůbec. Zvyšování míry pozornosti (a citlivosti) laické i odborné veřejnosti je proto odpovědností moderního právního státu, za který se Česká republika jako členský stát Evropské unie považuje. Inspirací efektivní ochranou a prevencí domácího násilí západních evropských států a zaváděním klientského, s uživateli spoluodpovědného sociálního systému, se v České republice přispívá k zajišťování a uplatňování základních lidských práv a svobod tak, jak žádají mezinárodní dokumenty, jimiž je český stát vázán.

Poselstvím této práce je jednoznačně odmítavé stanovisko k jakýmkoliv formám násilí. Pojem domácí násilí by se zásadně neměl skloňovat v souvislosti s pojmy „rodina jako státu zapovězeného území“, „nezpochybnitelná nedotknutelnost obydlí“, které se stává šedou zónou zákona, „soukromá věc partnerského soužití“ nebo „rodičovská práva“, kterých je v souvislosti s domácím násilím spíše zneužíváno nežli využíváno. Česká společnost si tyto premisy začíná uvědomovat a nulová tolerance k násilí, včetně okamžité nekompromisní reakce jak ze strany státu, tak ze strany veřejnosti, se začíná stávat zásadou boje proti domácímu násilí i na území České republiky.

Jedním z nejdůležitějších závěrů, k nimž autorka této práce došla, je nenahraditelnost dostatečného poučení veřejnosti o fenoménu domácího násilí. Osvěta odborné veřejnosti (tzv. šíření informací *specialis*) je nutná za účelem perfektní pomoci obětem domácího násilí ve všech fázích jeho řešení (policejní intervence, sociální podpora, zdravotnictví, právní pomoc prostřednictvím soudního systému...), tedy za účelem plnohodnotného a bezzbytkového uplatnění současné i budoucí legislativy na ochranu před domácím násilím. Dokud nebudou precizně propracovaná ustanovení právních předpisů uplatňována v duchu přísné ochrany nejvyšších hodnot (života, zdraví, svobody, ale i lidské důstojnosti), zbudou sebeuvědomělejšímu zákonodárci jedině oči pro pláč. A osvěta laické veřejnosti, která jako cílovou skupinu vůbec nevyklučuje odborníky všech pomáhajících profesí (neboť je šířením informací *generalis*), by měla pomoci změnit atmosféru ve společnosti jako takovou, neboť se v rychlém tempu postmoderního života ztrácí důležitost zásadních hodnot lidského života jako rodina, přátelství, partnerství a šťastné dětství...

Výchova mladé generace k úctě k lidskému tělu i duši bude tím nejlepším základem pro odstranění domácího násilí ze života všech žen, mužů, jejich dětí i jejich rodičů – seniorů, neboť je jevem popírajícím člověka jako *homo sapiens sapiens*.

Seznam zkratek

Antidiskriminační zákon	Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších právních předpisů
APDN	Aliance proti domácímu násilí
BGB	<i>Bürgerliches Gesetzbuch</i> , přijatý dne 18. 08. 1896 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), ve znění pozdějších předpisů, v překladu: občanský zákoník
BHS	<i>Battered Husband Syndrom</i> , v překladu: syndrom týraného muže (manžela)
Bílý kruh bezpečí	Bílý kruh bezpečí, o. s.
BWS	<i>Battered Woman Syndrom</i> , v překladu: syndrom týrané ženy
CAN	<i>Child Abuse and Neglect</i> , v překladu: zneužívání a týrání dětí
CEDAW	<i>Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women</i> , v překladu: Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen
CSSP	Centrum sociálních služeb Praha
ČR	Česká republika
DAIP	<i>Domestic Abuse Intervention Program</i> , ve volném překladu: intervenční program pro případy domácího násilí
DAW	<i>Division for the Advancement of Women</i> , v překladu: Oddělení (OSN) pro podporu žen
EHSV	Evropský hospodářský a sociální výbor
EU	Evropská unie
GeSchG, Gewaltschutzgesetz	<i>Gesetz zum zivilrechtlichen Schutz vor Gewalttaten und Nachstellungen</i> , přijatý dne 11. prosince 2001 (BGBl. I S. 3513), ve znění pozdějších předpisů, v překladu: zákon na ochranu před násilím
IC	Intervenční centrum
INSTRAW	<i>International Research and Training Institute for the Advancement of Women</i> , v překladu: Mezinárodní výzkumný a vzdělávací institut na podporu žen

Listina	Usnesením předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
MO	Ministerstvo obrany
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MSP	Ministerstvo spravedlnosti
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
MZD	Ministerstvo zdravotnictví
NAP DN	Národního akční plán prevence domácího násilí na léta 2011-2014
Nový OZ, nový občanský zákoník	Nový občanský zákoník 2014 - zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OSAGI	<i>Office of the Special Adviser to the UN Secretary-General on Gender Issues and Advancement of Women</i> , v překladu: Úřad speciálního poradce generálního tajemníka OSN k genderové tématice a podpoře žen
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ, občanský zákoník	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů,
Přestupkový zákon	Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů
PTSP	Posttraumatická stresová porucha
SARA	<i>Spousal Assault Risk Assessment</i> , v překladu: zhodnocení rizik partnerského násilí
SARA DN	Česká verze SARA
Trestní zákon	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
TŘ, trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TZ, trestní zákoník	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
UN Women	<i>United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women</i> , v překladu: „Úřad“ OSN na podporu práv žen a genderové rovnosti

UNIFEM	<i>UN Development Fund for Women</i> , v překladu: Rozvojový fond OSN pro ženy
USA	Spojené státy americké
Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů
WHO	<i>World health organization</i> , v překladu: Světová zdravotnická organizace
Zákon na ochranu před domácím násilím	Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, ve znění pozdějších právních předpisů
Zákon o sociálních službách	Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o soudech a soudcích	Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů, ve znění pozdějších předpisů
ZPČR, zákon o Policii ČR	Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
ZR, zákon o rodině	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD, zákon o sociálně právní ochraně dětí	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Bibliografie a internetové zdroje, judikatura aj. prameny

Monografie, sborníky z konferencí, časopisecké články aj. použité dokumenty

Adamcová, Marie. 2011. *Proces tvorby politik boje proti domácímu násilí optikou teorie advokačních koalic.* [pdf] Praha : Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova, 2011.

Antl, Miroslav a Hanslík, Hanuš. 2007. *Miroslav Antl radí, jak na gaunery.* Praha : Prostor, 2007.

Appeltová, Michaela, a další. 2010. *Ženy a česká společnost: Hodnocení implementace Pekingské akční platformy na národní a mezinárodní úrovni.* [pdf] Praha : Otevřená společnost o.p.s., 2010. 978-80-87110-19-5.

Bednářová, Zdeňka, a další. 2009. *Domácí násilí: Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám.* Praha : Acorus, 2009.

Boučková, Pavla, a další. 2010. *Antidiskriminační zákon: Komentář, 1. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2010. 978-80-7400-315-8.

Bourke, Joanna. 2010. *Znásilnění: dějiny od roku 1860 do současnosti.* Praha : Mladá fronta, 2010.

Buriánek, Jiří, a další. 2006. *Domácí násilí: násilí na mužích a seniorech.* Praha : Triton, 2006.

Čírtková, Ludmila. 2002. *Domácí násilí: přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích: studie.* Praha : Bílý kruh bezpečí, 2002.

— . 2008. *Moderní psychologie pro právníky.* Praha : Grada, 2008.

Deliberating in a Democracy. 2008. *Domácí násilí: Otázka k deliberaci: Měla by policie či jiné odpovědné orgány řešit očividné domácí násilí páchané na dospělém člověku/seniorovi i proti jeho vůli?* [pdf] místo neznámé : Partners Czech, o.p.s., 2008.

Dufková, Ivana a Zlámal, Jiří. 2005. *Domácí násilí se zaměřením na problematiku obětí : Pracovní manuál.* místo neznámé : Střední policejní škola ministerstva vnitra, 2005.

Forwardová, Susan a Buck, Craig. 2008. *Když nám rodiče ničí život.* Praha : Motto, 2008.

Forwardová, Susan a Frazierová, Donna. 1999. *Citové vydírání, 1. vyd.* Praha : Motto, 1999.

Hanušová, Jaroslava a Hellebrandová, Kateřina. VOID - Vzdělávací institut ochrany dětí. *Interdisciplinární spolupráce.* [Online] <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/interdiscipl.pdf>.

- Hendrych, Dušan a kol. 2006.** *Správní Právo. Obecná část. 6. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2006. 80-7179-442-2.
- Holas, Jakub a Večerka, Kazimír. 2003.** *Preventivní aktivity v názorech obyvatel měst.* Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003.
- Hrčka, Michal. 2001.** *Sociální deviace.* Praha : Sociologické nakladatelství, 2001.
- Hronová, Martina a Čacká-Pavlíková, Iva. 2009.** *Násilí ve vztazích teenagerů: Manuál pro učitele středních škol.* Praha : ROSA, 2009.
- Hronová, Martina a kol. 2008.** *Dětská svědectví násilí.* Praha : ROSA, 2008.
- Hronová, Martina. 2009.** *Násilí ve vztazích teenagerů: manuál pro učitele středních škol.* Praha : ROSA, 2009.
- Jelínek, Jiří a kol. 2010.** *Trestní právo procesní: 1. vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1.1.2010.* Praha : Leges, 2010. 978-80-87212-30-1.
- Koldinská, Kristina. 2010.** *Gender a sociální právo: Rovnost mezi muži a ženami v soucialsněprávních souvislostech.* Praha : C. H. Beck, 2010.
- Králičková, Zdeňka, a další. 2011.** *Právo proti domácímu násilí.* Praha : C.H. Beck, 2011.
- Krpálková, Jindřiška. Podporovaná komunikace pro rodiny s dětmi.** [Prezentace aplikace Microsoft PowerPoint] Praha : Arcidiecézní Charita Praha.
- Kuncová, Kateřina a Gajdůšková, Alena. Závěry konference: KOLIK STOJÍ DOMÁCÍ NÁSILÍ? ProFem, projekt AdvoCats.** [Online] <http://profem.cz/clanky/?x=2226057>.
- Martinková, Milada a Macháčková, Radka. 2001.** *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí.* Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001.
- Martinková, Milada. 1997.** *Špatné zacházení s dětmi a mladistvými v rodině (Kriminologická analýza vybraných pravomocně ukončených trestních věcí v roce 1994).* Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997.
- Marvánová-Vargová, Branislava, Pokorná, Dana a Toufarová, Marie. 2008.** *Partnerské násilí.* Praha : Linde, 2008.
- Munková, Gabriela. 2001.** *Sociální deviace: (přehled sociologických teorií).* Praha : Karolinum, 2001.
- Musil, Jan. 2004.** Český trestní zákon potřebuje diferenciovanější skutkovou podstatu úmyslného usmrcení. *Trestní právo.* 2004, 10.
- Násilí z pohledu společenských věd: sborník příspěvků z mezinárodní konference 20.září 2007.* **Spurný, Joža a Červený, Viktor. 2007.** Praha : PA ČR, 2007. sborník příspěvků z mezinárodní konference 20. září 2007. stránky 7-14, 75-88,123-130, 199-204. 978-80-7251-253-9.

Nazare-Aga, Isabelle. 2003. *Láska a manipulace*. Praha : Portál, 2003.

Pikálková, Simona. 2004. *Mezinárodní výzkum násilí na ženách - Česká republika/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*. místo neznámé : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004.

proFem. 2011. *Stanovisko k návrhu novely zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění, část střídavá péče o děti po rozvodu*. [Prezentace aplikace Microsoft PowerPoint] Praha : proFem, 2011.

Publikace ČŽL: Prosazování genderové rovnosti: vybraná témata. Dokumenty. *Česká ženská lobby*. [Online] <http://www.czlobby.cz/dokumenty/>.

STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, a.s. 2006. Domácí násilí II. - Shrnutí základních výsledků reprezentativního výzkumu pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, a.s. červenec 2006.

Ševčík, Drahomír, Špaténková, Naděžda a kol. 2011. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha : Portál, 2011. 978-80-7367-690-2.

Šimůnková, Monika. 2011. *Úvodní slovo na odborné konferenci Nebezpečné pronásledování - stalking*. Praha : autor neznámý, 2011.

Šinková, Katarína. 2010. *Ekonomické dopady domácího násilí na život ohrožené osoby*. [Prezentace aplikace Microsoft PowerPoint] Praha : Acorus, o.s., 2010.

Urbanová, Martina. 2004. *Ženská delikvence jako sociální jev: sborník příspěvků z konference pořádané Katedrou právní teorie Právnické fakulty MU v Brně, dne 4.11.2004*. Brno : Masarykova univerzita, 2004.

Vaničková, Eva. 2009. *Interpersonální násilí na dětech, 1. vyd.* Praha : Úřad vlády České republiky, 2009.

Voňková, Jiřina a Spoustová, Ivana. 2008. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, 2. přepracované vyd.* Praha : proFem, 2008.

Voňková, Jiřina. 2008. Přínos zákona o ochraně před domácím násilím pro českou společnost. [autor knihy] Marie Vanduchová a Tomáš Gřivna. *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám*. Praha : ASPI, 2008.

Voňková, Jiřina, Huňková, Markéta a kol. 2004. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha : proFem, 2004.

Voňková, Jiřina, Macháčková, Radka a AdvoCats, tým právníček. 2009. *Domácí násilí: právní minimum pro lékaře, 3.aktaliz. vyd.* Praha : proFem, 2009.

Vyhlídalová, Pavla, Vitoušová, Petra a Čírtková, Ludmila. 2007. Trauma oběti trestného činu. místo neznámé : Bílý kruh bezpečí, 2007. 4. vydání.

Walker, Lenore E. 2009. *The battered woman syndrome, 3. ed.* New York : Springer Publishing, 2009. 978-0-8261-4315-9.

Winterová, Alena a kol. 2005. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, 2. aktualizované vydání podle stavu k 1.8.2005.* Praha : Linde, 2005. 80-7201-551-6.

Zločiny v afektu - forenzní vyhodnocení - právní komentář. **Žukov, Ilja, a další. 2011.** 2011, Čes a slov psychiatr, stránky 172-178.

Internetové zdroje

Avon proti domácímu násilí: <<http://www.avonprotidomacimunasili.cz/>>

Bílý kruh bezpečí: <<http://www.bkb.cz/>>

Czech kid: Projevy domácího násilí v různém kulturním prostředí:
<<http://www.czechkid.cz/si1200.html/>>

Česká biblická společnost: <<http://www.biblenet.cz/>>

Česká ženská lobby: <<http://www.czlobby.cz/>>

Český statistický úřad: <<http://www.czso.cz/>>

Diakonie Českobratrské církve evangelické:
<<http://www.diakonie.cz/>>

DomaciNasili.cz, BKB: <<http://www.domacinasili.cz/>>

DONA linka: <<http://www.donalinka.cz/>>

Epravo.cz: <<http://www.epravo.cz/>>>

Interdisciplinární tým Brno: <<http://www.idtbrno.cz/pro-odborniky/>>

KOORDONA: <<http://www.koordona.cz/>>

Magistrát hl. města Prahy (Portál hlavního města Prahy):
<<http://www.praha.eu/jnp/cz/home/index.html>>

Ministerstvo práce a sociálních věcí: <<http://www.mpsv.cz/>>

Ministerstvo vnitra: <<http://www.mvcr.cz/>>

Nový občanský zákoník: <<http://novy-obcansky-zakonik.cz/>>

Organizace spojených národů: <<http://www.osn.cz/>>

Policie České republiky: <<http://www.policie.cz/>>

Poslanecká sněmovna České republiky:

	< http://www.psp.cz/ >
ProFem:	< http://www.profem.cz/ >
Senát Parlamentu ČR	< http://senat.cz/ >
SPONDEA:	< http://www.spondea.cz/ >
Stop násilí:	< http://stopnasili.cz/ >
Veřejný ochránce práv:	< http://www.ochrance.cz/ >
Vláda České republiky:	< http://www.vlada.cz/ >

Zahraniční internetové zdroje

Autonome Österreichische Frauenhäuser Verein (česky: Sdružení nezávislých domovů pro ženy/sociálních zařízení s pobytovými službami):

<<http://www.aoef.at/>>

Bundeskanzleramt: Rechtsinformationssystem (česky: Úřad spolkového kancléře: právní informační systém):

<<https://www.ris.bka.gv.at/>>

Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend – BMFSFJ (česky: Ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež):

<<http://www.bmfsfj.de/>>

Consilium (česky: Rada Evropské unie):

<<http://consilium.europa.eu/>>

Council of Europe (česky: Rada Evropy):

<<http://www.coe.int/>>

European Commission (česky: Evropská Komise):

<<http://ec.europa.eu>>

European Women's Lobby Europeén des femmes (česky: Evropské ženské lobby):

<<http://www.womenlobby.org/>>

Použitá judikatura

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. května 2010, sp. zn. 8 Tdo 545/2010

Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 31. března 2009, č. j. 5 As 84/2008 – 81

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 3 Tdo 1160/2005

Nález Ústavního soudu ze dne 12. listopadu 1994, Pl. ÚS. 4/94

R 11/1984

R 18/1963

R 20/1984-I.

Sněmovní tisky (Zdroj WWW Parlament ČR, Poslanecká sněmovna: <www.psp.cz>)

IV. volební období, 2004, poslanecký návrh č. 828

V. volební období, 2008, vládní návrh č. 410

V. volební období, 2008, vládní návrh č. 439

V. volební období, 2008, vládní návrh č. 559

VI. volební období, 2010, sněmovní tisk 205

VI. volební období, 2011, vládní návrh č. 335

VI. volební období, 2011, vládní návrh č. 362

Přílohy

Příloha č. 1

Certifikát (Education Certificate) ProFem: Problematika domácího násilí a jeho právní aspekty

Příloha č. 2

Katalog otázek SARA DN

ODDÍL 1 - NÁSILÍ VŮČI BLÍZKÉ OHROŽENÉ OSOBE

- Dopouští se násilná osoba závažného fyzického nebo sexuálního násilí?
- Vyhrožuje závažným násilím, sděluje své násilné úmysly?
- Dochází ke stupňování fyzického/sexuálního násilí nebo výhrůžek a úmyslů ze strany násilné osoby?
- Porušuje násilná osoba příkazy soudu a jiná nařízení?
- Má násilná osoba názory a postoje, které schvalují násilí?

ODDÍL 2 - OBECNÉ SKLONY NÁSILNÉ OSOBY K NÁSILÍ

- Dopouští se obecné kriminality?
- Jsou informace o problémech v předchozích vztazích?
- Má násilná osoba pracovní nebo finanční problémy?
- Má násilná osoba problémy s toxikomanií a jinými závislostmi?
- Má násilná osoba problémy v oblasti duševního zdraví?

ODDÍL 3 - ZRANITELNOST OHROŽENÉ OSOBY

- Chová se ohrožená osoba rozporuplně ve vztahu k násilné osobě?
- Má z násilné osoby extrémní strach?
- Má ohrožená osoba problém se zajištěním svého bezpečí?
- Existují objektivní překážky, které brání zajištění bezpečí pro ohroženou osobu (nejenom v místě bydliště, ale i v zaměstnání)?
- Má ohrožená osoba závažné osobní problémy?

Zdroj WWW Oficiální web města Klášterec nad Ohří:

<http://www.muklasterec.cz/dokumenty/policie/dn_katalog_otazek.pdf>

Příloha č. 3

Seznam intervenčních center v České republice

NÁZEV IC	ADRESA	TELEFON	E-MAIL, www STRÁNKY
IC BRNO Pobočky: Břeclav, Hustopeče, Veselí n/M, Znojmo	Sýpka 25, 613 00 Brno	739 078 078 nonstop 544 501 121	intervencni-centrum@spondea.cz www.ic-brno.cz
IC České Budějovice Pobočky: J.Hradec, Tábor, Strakonice	Kanovnická 11/390 370 01 České Buděj.	386 323 016 603 281 300	intervencnicentrum@charitacb.cz www.charitacb.cz
IC Hradec Králové	Kotěrova 847 500 03 Hradec Král.	495 530 033 774 591 383	intervencni.centrum@hk.caritas.cz www.charitahk.cz
IC Jihlava Pobočka: Havlíčkův Brod	Pod Příkopem 4 586 01 Jihlava	576 215 532 606 520 546	ic.vysocina@volny.cz www.psychocentrum.cz
IC Liberec	Tanvaldská 269 463 11 Liberec 30	482 311 632	info.ic@csslk.cz http://intervencni-centrum.cipslk.cz/
IC Olomouc Pobočka: Jeseník	Na Vozovce 26 779 00 Olomouc	585 754 736 774 406 453	intervencnicentrum@ssp-ol.cz www.ssp-ol.cz
IC Ostrava	28.října 124 702 00 Ostrava	597 489 207	ic.ostrava@bkb.cz www.bkb.cz
IC Pardubice	Erno Košťála 980 530 12 Pardubice	466 206 528 774 755 744	ic.pardubice@skp-centrum.cz www.skp-centrum.cz
IC Plzeň	Cukrovarská 16 326 00 Plzeň	777 167 004 nonstop	ic@dchp.cz www.charita.cz/plzen
IC Praha	Šromova 861 198 00 Praha 9	281 861 580 281 911 883	icpraha@csspraha.cz www.csspraha.cz
IC Kladno	Jana Palacha 1620 272 80 Kladno	312 292 333-5 605 765 883	ic.stredocesky@seznam.cz ic@zsi-kladno.cz
IC Sokolov	J.K.Tyla 461 356 01 Sokolov	736 514 095	intervencni@centrum.cz www.ouss.cz
IC Ústí nad Labem	K Chatám 22 403 40 Ú.n.L. Skorotice	475 511 811	intevencnicentrum.ul@seznam.cz www.volny.cz/spirala.cki
IC Havířov	Opletalova 4/607, Havířov – Šumbark, 736 01	596611239, 238 (fax) 739500634	ic.havirov@slezskadiakonie.cz www.slezskadiakonie.cz
IC Zlín	U Náhonu 5208 760 01 Zlín	577 018 265 774 405 682	ic.zlin@seznam.cz www.poradnazlin.cz

Zdroj WWW ROSA, občanské sdružení nabízející komplexní pomoc ženám: <<http://www.rosa-os.cz/informace-pro-obeti-domaciho-nasili/dulezite-kontakty/>>

Abstrakt v českém jazyce

Domácí násilí ve společnosti

Tato práce vymezuje domácí násilí jako velmi široký složitý sociální (genderový) a právní pojem, čemuž odpovídá i její členění do dvou logických celků. Teorii domácího násilí a výkladu jeho základních znaků a pojmů se věnuje první kapitola. Domácí násilí je zde popsáno jako celospolečenský problém, který vzhledem ke statisticky doložené (překvapivě vysoké) míře výskytu a předpokládané vysoké latentci nelze odložit stranou jako okrajový sociálně patologický jev. K takovému (nesprávnému) závěru svádí řada mýtů obestírajících problematiku intimního násilí vůbec a zejména všeobecná představa, že osobu ohroženou domácím násilím lze jednoznačně rozpoznat, stejně jako osobu týrající své bližní. Autorka této práce se snaží vyvrátit tyto závěry s poukázáním na kriminologická a viktimologická specifika osoby ohrožené i ohrožující domácími násilím. Ve druhé kapitole tato práce zkoumá faktory feminizace domácího násilí, tj. aspekty ženy jako genderového pohlaví, genderovou socializaci a její dynamiku, diskriminaci a násilí páchané na ženách. Domácí násilí je totiž celosvětově stále chápáno jako podkategorie násilí páchaného na ženách, přestože obětí se může stát každý (žena, muž, senior, dítě...) a dle současných statistik není agresorem zdaleka pouze muž.

Ústředním zájmem této práce se stala česká legislativní úprava ochrany před domácím násilím, již se převážně věnuje její druhá polovina. Ve čtvrté kapitole tematiku přirozeně otevírá historie teorie i praxe řešení otázek ohledně domácího násilí na území České republiky. První legislativní (trestněprávní) počin zákonodárce při ochraně proti domácímu násilí - vymezení skutkové podstaty trestného činu *týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě* – jako čistě represivní přístup státu záhy změnil nový zákon na ochranu před domácím násilím. Od roku 2007 je tak kladen důraz na prevenci a včasnou intervenci, neboť „*když jde o ukončení násilí v rodině, stává se nejvyšším příkázáním tzv. strategie vměšování, protože pasivita a „nicnedělání“ pomáhá pachateli a nesvědčí oběti*“ (Králičková, a další, 2011).

Komplexní a včasnou pomoc obětem domácího násilí zajišťuje systém tří pilířů ochrany před domácím násilím: Policie České republiky, soudní ochrana (v rámci civilního řízení) a intervenční centra, kterým se postupně věnují kapitoly 5 až 7. Zákonná působnost a pravomoci jednotlivých institucí reprezentují jejich místo při prevenci domácího násilí, ale také při jejich interdisciplinární spolupráci – neúčinnějšímu systému pomoci jeho obětem. Vzájemná kooperace a předávání informací a zkušeností mezi odbornými pomáhajícími profesemi, ale i osvěta a podpora široké veřejnosti, je základním principem efektivní státní intervence do problému domácího násilí.

Závěrečné kapitoly 8 a 9 této diplomové práce se věnují budoucnosti řešení domácího násilí, z hlediska legislativního i praktického. Autorka mimo jiné upozorňuje na palčivé otázky (zatím) bez právní úpravy, tj. bez možnosti jejich účinného řešení s pomocí státního aparátu, zejména ochrany dětí jako svědků domácího násilí, pomoci obětem méně obvyklých druhů domácího násilí (obětem - seniorům, mužům apod.) a také zavedení dobré praxe terapeutických programů pro násilníky – pachatele domácího násilí. Co se vyhlídek české právní úpravy institutů reagujících na probíhající intimní násilí týká, je v centru pozornosti této práce nový občanský zákoník, neboť nejspíše jeho účinností by se ochrana před domácím násilím měla dočkat soukromoprávní úpravy. Bez dalšího se však ani tam nová speciální ustanovení rodinného práva nestanou dostatečnou satisfakcí této oblasti, autorka zaujímá k novému občanskému zákoníku, co se stále nedostatečné a chaotické úpravy potírání a zohledňování domácího násilí instituty civilního práva týká, kritický postoj. Kvůli otázkám praktického řešení domácího násilí v budoucnosti, tj. nejen na poli legislativním, nýbrž i v rámci vzdělávání, osvěty a zefektivnění následné pomoci v případech domácího násilí, jsou v závěru zmíněny cíle Národního akčního plánu prevence domácího násilí na léta 2011-2014.

Jedním z nejdůležitějších závěrů této práce je nenahraditelnost dostatečného poučení veřejnosti o fenoménu domácího násilí. Důkladná osvěta mladé generace a její výchova k úctě k lidskému tělu i duši je tím nejlepším základem pro odstranění domácího násilí ze života všech žen, mužů, jejich dětí i jejich rodičů – seniorů. Poselstvím této práce je zřetelně odmítavé stanovisko k jakýmkoliv formám násilí a

nulová tolerance k domácímu násilí reprezentovaná nekompromisní reakcí jak ze strany státu, tak ze strany veřejnosti, je jeho neoddělitelnou součástí.

English abstract

Domestic violence in society

This thesis is divided into two parts to reflect the definition of domestic violence as a very broad social (gender) and legal term. The opening chapter provides an introduction to the theory of domestic violence along with an explanation of its elementary features and concepts. The chapter describes domestic violence as a societal problem which – in the light of statistically proven (and surprisingly frequent) occurrence and presumptive high latency – cannot be put aside as a marginal pathological phenomenon. Such (erroneous) conclusion, however, is tempting since there are many myths around intimate violence, as is a general misapprehension that both victims of domestic violence as well as persons abusing their close relatives can be unmistakably identified. The author of this work aspires to refute such conclusions by pointing to criminological as well as victimological specifics of a person that is the victim or perpetrator of domestic violence. The second chapter explores the factors of feminization of domestic violence, including the aspects of gender, gender socialization and its dynamics, discrimination and violence against women. Worldwide, domestic violence is still considered a subcategory of violence against women, despite the facts that anyone can be a victim (women, man, senior, child) and that current statistics show that men are not the only aggressors.

The focal point of this work, treated mostly in its second half, is the protection against domestic violence in Czech legal framework. Considered an essential element of this work, a historical overview of theory and practice in addressing issues of domestic violence in the Czech Republic is treated in chapter four. The first legislative act of the legislator (in the area of criminal law) in protection against domestic violence (which was defined as *the crime of physical abuse of a person cohabiting in an apartment or a house*) represented a purely repressive approach of the legislator and was soon changed by means of a new act on protection against domestic violence. Since 2007, the emphasis has been put on prevention, early intervention, because “*when ending violence in a family is at stake, the over-riding rule is the so-called strategy of*

intervention, because passiveness and idleness aids the culprit and harms the victim” (Králíčková, a další, 2011).

Complex and timely assistance to victims of domestic violence is provided through a system of three pillars of protection against domestic violence: the Czech Republic Police, order of protection (in the framework of civil proceedings) and intervention centers, which are treated in chapters 5 to 7. The scope of legal authority and competences of the individual institutions define their role in prevention of domestic violence as well as in their interdisciplinary co-operation – which is the most effective system of assistance to the victims. Co-operation and sharing of information and experience among the experts involved – along with awareness raising and support from the general public – constitute the elementary principle of the intervention of state in the area of domestic violence.

The closing chapters 8 and 9 of this work are dedicated to the future of addressing domestic violence, from viewpoints of both, legislation and practice. The author points out some pressing issues that are not yet treated by law and, in consequence, remain without an effective solution with the assistance of the state. These include the protection of children as witnesses of domestic violence, assistance to victims of less frequent forms of domestic violence (seniors, men) and the introduction of the best practice of therapy programs for offenders. As far as the future of the Czech legal institutes in the domain of intimate violence is concerned, this work focuses mainly on the new civil code, because the protection against domestic violence should be treated in private law no later than with the entry into force of the new civil code. However, without adoption of further measures, the new special provisions on family law in the civil code will not provide sufficient framework for this area. The author is therefore critical of the new civil code for its insufficient and chaotic provisions on fighting domestic violence in civil law. The goals of the National Action Plan of Prevention of Domestic Violence for 2011–2014 are mentioned in the last part of the thesis to cover the issues of domestic violence in the future not only in the area of law, but also in the areas of education, awareness-raising and increasing efficiency of follow-up assistance in cases of domestic violence.

One of the most important conclusions made in this work is the irreplaceable position of public education in questions of domestic violence. Elaborate awareness-raising of the young generation and education of respect to human body and soul lay the best foundation for removing domestic violence from the lives of women, men, their children and seniors. Zero tolerance to domestic violence represented by uncompromising reaction on the part of both the state and the public complete the message of this thesis – a clear rejection of any forms of violence.

Název práce v anglickém jazyce

Domestic violence in society

Seznam klíčových slov v češtině

Domácí násilí - násilí páchané na ženách - gender

Seznam klíčových slov v angličtině

Domestic violence - violence against women - gender